

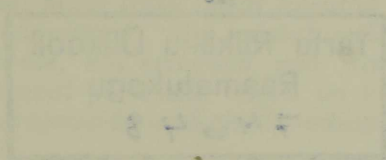
A. HANSCHMIDT

ALTE WISSE GIBT

A. HANSCHMIDT · NÄHTAMATU DUELL

A. HANSCHMIDT

*NÄHTAMATU
DUELL*

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN 1969

A. HANSCHEIT

NAHTAMATU
DUELL

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

74648

EESSÕNA

Käesolev jutustus põhineb faktidel. Ta tutvustab lugejat väikese osakesega suurest ning nähtamatust võitlusest, mida nõukogude tšekistid peavad välisluure ja selle agentide vastu. Mõningatel põhjustel ei tooda sündmustikus ära kõiki nimesid, mille tõttu autor kasutab osaliselt kirjanduslikke pseudonüüme. Mis puutub välisluure juhtidesse ja agentidesse, siis esinevad nad nimedega, mida kandsid kirjeldataval perioodil. Õiged on kõik aadressid, tegevus- ja õpperajoonide asukohad, radiogrammide kuupäevad jne.

Jutustuse üheks põhieesmärgiks on mõnede «eestlastest pagulasjuhtide» tegevuse paljastamine, kes on müüinud end inglise-ameerika luurele ja sepitsevad viimaste ülesandel rämpaseid plaane meie kodumaa vastu. Kasutades võõrsil viibivate kaasmaalaste rasket olukorda, värbavad «juhid» neid peremeeste käsul luurekoolidesse, et paisata neid pärast vastavat väljaõpet spionaaži- ja diversioonitööle Nõukogude Liitu.

Kuidas selles nähtamatus ja ohtlikus sõjas tegutseb Nõukogude vastuluure, kuidas ta kogu rahva aktiivsele kaasabile tuginedes kaitseb kodumaa julgeolekut — kõigest sellest püüab käesolev jutustus anda lugejale mõnesuguse ettekujutuse.

OLD CHURCH STREET 111

Londoni-lähedases tekstiilivabrikus A.-s. ORR algas lõunatund. Vabrikusöökla kitsas saalis, mis meenutas haiglakoridori, sagisid lauakeste ümber töölised. Teiste hulgast torkas silma pikkade tumedate juustega rässakas noormees, kraasimismasina seadistaja Märt Pedak. Istudes oma tavalisel kohal akna all, ootas ta alaliste lauakaaslaste — sakslase Adolf Heicke ja lätlase Karlis Berzinsi tulekut. Nemad kolmekesi sobisid hästi. Minevikus olid kõik kolm kandnud ss-lase mundrit, taganenud idapataljonide koosseisus Tšehhoslovakkiasse, seejärel Saksamaale ning andnud end vangi ameeriklastele. Kui Märt Pedak viis aastat pärast sõda Inglismaale sõitis ja Bedfordis asuvas London Brick ja Co. tehases telliseid kätutama hakkas, kohtuski ta nende kahega. Neist said sõbrad. Mõni aasta hiljem otsustasid kõik kolm minna tööle tekstiilivabrikusse.

Märt Pedak heitis aeg-ajalt pilgu kellale ning silmitses siis jällegi ükskõikselt lõunatajaid. Miks nad ei tule?! Täna õhtul oli kavatsetud kinno minna... Ta ei jõudnud veel mõtet lõpetada, kui tema laua kõrval peatus sinises tööülikonnas mees. Lükates sõrmedega läbi juuste, sõnas tundmatu viisakalt:

«Head isu. Minu nimi on Väino Pärtel. Ei, ärge tutvustage ennast, tunnen teid. Mäletate Danzingi-päevilt leitnant Elkströmi? Nii. Kuulusite kunagi tema gruppi ja pidite eriülesandega Eestisse lendama, eks?»

«Seda küll. Kuid... mis on sellel kõigel...»

«Oodake! Elkströmi grupp ei jõudnud niikaugele. Venelased tulid kiiresti edasi. Muide, teie sõbrad Heicke ja Berzins sõitsid ära. Mõlemad palusid tervitada ning teile edasi anda need...»

Väino Pärtel võttis taskust mõned pakid sigarette ja ulatas need Pedakule:

«Nemad enam sigaretipuudust ei kurda.»

Väino Pärtel istus vabale kohale. Ta kõneles, et on Prestoni ja Boltoni eesti ühingu «Ümera» esimees ja et tal olevat Londonis tutvusi, mis võivad Pedakule kasulikud olla. Pärtel rääkis usaldavalt, tähendades nagu muuseas, et minevikus teeninud kindralinspektsiooni staabis ülemlleitnandina ja et teda ja tema juttu võib usaldada.

«Kui teil midagi selle vastu pole, siis lõunataksin täna teie lauas?»

«Palun. Ütelge nüüd, kuhu kadusid Heicke ja Berzins?»

«Saladus, suur saladus,» muigas Pärtel.

«Mis saladus see on, kui kuhugi sõidetakse!»

«Sõite on mitmesuguseid... Kas teid pole vaevanud koduigatsus? Olete vist Virumaalt, Rakvere lähedalt? Nii... Jah, mälestused ei kustu. Olite alles poisike, kui mina teenisin kaitseväes. Aeg lendab...»

«Mõtlen sageli kodule, tahaksin sinna,» vastas Pedak. «Olen siin sellest...»

«Teeme suitsu.» Pärtel ulatas sigaretipaki.

Nad vestlesid kogu lõunatunni. Hüvasti jättes tähendas Pärtel:

«Mind te ei leia. Töötan vabrikus puhtamal poolel... Homme ehk saame kokku, ajame juttu. Nõus? Nägemiseni.»

Pärast tööpäeva lõppu ei tõtanud Pedak barakki — kuhu tal kiiret oligi —, vaid uitas tänavatel, kuni külm veebruariudu sundis teda baari astuma. Tellinud õlut, vajus noormees mõttesse. Tahtmatult meenus Eestist lahkumine... Sagin ja rutt Pärnu sadamas. Laevu oli vähe, aga põgenevaid veermahti- ja SS-sõdureid palju. Kuidagi pääses laevale... Lahingud Tšehhoslovakkias partisanidega... Vene tankid... Taganemine Saksamaale, teenistus Ameerika tsooni lennuväljal, Danzig... Leitnant Elkströmi ettepanek, Inglismaa...

«Küll tahaksin koju! Kodused ootavad... Aga... Teenisin ju «surnupealuus». Kurat seda teab. Lähen ja... sealt Siberisse. Aga Pärtel... Ta nagu vihjas millelegi. Eks homme kuule,» arutas Pedak endamisi ning tühjendas klaasi.

Järgmisel päeval ootas Pedak kannatamatult lõuna-

tundi. Kui ta söögisaali astus, oli Pärtel juba seal ees ja ulatas sõbralikult käe:

«Tere, tere! Unustasin eile küsimata... Kuidas teil sellega on?» Pärtel asetas lauanurgale mõned rahatähed.

«Pole vaja!»

«Miks mitte! Noorele mehele kulub ära.»

Lõuna lõpetati vaikides. Kumbki tegeles oma mõtetega. Pannud noa ja kahvli taldrikule ning läitnud sigareti, alustas Pärtel juttu:

«Tahaksin teid aidata. Ei, ma ei mõtle raha! Aga kodumaa... Ehk saan... Teie kui sõdur... No jah... Asi on tõsine...» arutles Pärtel, imedes sigaretist pikki mahve.

«Mõtelgem. Kui on tahtmist ega karda... Katsun aidata.»

«Mina ja kardan! Kuradile! Olen elus mõndagi näinud, pole kordagi värisenud.»

«Mehejutt! Ütlen esialgu niipalju — kodumaa küllastamisega käivad kaasas mõnesugused ülesanded, mis on kasuks eesti rahvale... Võtke minu aadress. Tulge külla, ajame tassi kohvi juures juttu.

Nüüd aga — *good bye!*»

Pärtel elas Londoni lääneserval. Kui Pedak väheldase kahekorruselise maja ukse taga helistas, avas korteripere-meese ise.

«Ahhaa... Tere, noor sõber! Palun astuge edasi. Meil on täna teisigi külalisi.»

Riputanud mantli varna, astus Pedak kohmetanud käsi hõõrudes tuppa. Laua tagant tõusis tüse, sümpaatse näo ja välimusega mees.

«Kolonel Rebane,» tutvustas Pärtel.

Pedak ulatas käe mehele, kelle nimi polnud tundmatu fašistliku okupatsiooni aegses Eestis.

«Rõõmustav tutvuda, härra Pedak. Aga teil on ju külm! Härra oberleitnant, tooge midagi joodavat. Noor sõber lausa väriseb!»

Pärtel asetas lauale konjakipudeli. Tema naine tõi tassid ja kohvikannu. Esimesed toostid joodi «punases orjuses vaevleva» sünnimaa terviseks. Pisut imestunud piidles Pedak koloneli kaelas rippuvat Rüütlisti. Siin... Inglismaal!

Talle meenus, et omal ajal lõi selle risti annetamine major Rebasele idapataljonides tublisti laineid. Oli ju major tuntud ara mehena ning üldse... sõdis rohkem

tagalas. Tõsist rindeelu see mees oma nahal peaaegu tunda ei saanud.

Veeretades sõrmede vahel tühja klaasi, kõneles kolonel:

«Ajalugu, see kõik on ajalugu! Nüüd tuleb meil, vanadel grenaderidel, elada Eesti tulevikule. Eks ütle leegioni laulgi, et: «Eesti tulevik on meie kõikide siht, mille eest tuleb võita või surra...»»

«Ehk alustaksime,» tegi Pärtel ettepaneku.

«Jah, jah, õigus.» Rebane pani käe Pedaku õlale.

«Kuulsin, et noormeest vaevab koduigatsus? See on tore. Meil, vanadel rebastel, on kodu seal, kus on raha ja viin... Olgu pealegi... Seda nii muuseas. Kuidas tervis on? Kodumaal on vaja närve, sest, nagu ütlevad ameeriklased, hea indiaanlane on surnud indiaanlane, meie teeme selle veidike ümber ja ütleme — hea kommunist on surnud kommunist! Ahah-haa... Aga ega need seal nii kergesti ei sure. Seepärast ongi vaja närve. Tänane Eestimaa! Iga inimese järel käib valvur, sõber ei usalda sõpra, vend venda. Teie aga tahate küllastada kodumaad?!»

«Jah.»

«Tahtmine on taevariik. Kui olete külaskäiku nõus siduma mõnesuguste ülesannetega... Ehk aitame, mis?»

«Olen.»

«Tubli! Töö pole kerge, see-eest aga puhas raha, kindlustab tagasipöördumisel Inglismaale kogu teie elu. Raha on meie bossidel küllalt. Nad ei keela kunagi tublidele poistele mõnda miljonit.»

«Mida ma pean siis tegema?» küsis Pedak.

«Kannatust! Kohe jõuan selleni. Nagu kuulsin, olete nõus teenima kannatavat sünnimaad. Oleme kõik selle püha kohustuse nimel valmis oma elu ohverdama... Kuid iga niisuguse asja läbiviimiseks on vaja mehemeelt ja... vahendeid. Saate aru? Vahendeid meil, eesti rahva juhtidel, ei ole. Mõtlen raha, milleta ei saa kodumaad aidata. Seepärast peamegi töötama koos inglastega, tegema neile silmi, täitma nende mõningaid palveid. Olete nõus selle õilsa idee nimel töötama?»

«Olen.»

Rebane kõneles pikalt-laialt «oma» Eestimaast ja rahvast. Ta rääkis, et koju ei saa minna tavalise inimesena. Kui juba riskida, siis nii, et sellest oleks kasu vabale maailmale. Nõukogude Liitu võivad sõita üksnes need,

kes on selleks spetsiaalselt ette valmistatud, muidu kõr-
betakse seal põhja ning kulutatud raha läheb vett vedama.
Inglismaal aga on rohkesti asutusi, kus valmistatakse ette
Venemaa spetsialiste. Mõned lähevad nendest asutustest
kommunistide juurde salaja ning lahkuvad sealt pärast
teatud ülesannete täitmist samuti salaja, teised pöörduvad
kodumaale kui «ausad mehed», jäädes sinna elama, kuid
hoiavad samal ajal teatud kanalite kaudu sidet oma saat-
jatega.

Valades klaasidesse kuldkollast martelli ning pakkudes
sigarette, pöördus kolonel Pedaku poole:

«Meie nimetame asutusi, kus Venemaale sõitjaid ette
valmistatakse, ka teisiti — need on luurekoolid. Saadame
teid sinna. Need ei asu kaugel, nad on siin, Londonis. Õpe-
tajateks ja instruktoriteks on inglased, kes kuuluvad
Secret Service'isse. Teist tehakse esimese klassi raadio-
telegrafist. Söök ja riided on kooli poolt. Taskurahaks
saate neli naela nädalas. Õppida tuleb seitse kuud.»

Nüüd vast taipas Pedak, kuhu «sõitsid» sõbrad Heicke
ja Berzins! Otsekuu tema mõtteid lugedes muigas Pärtel:

«Härra Pedak, kas mõistate, kuhu reisid teie lauanaab-
rid?!»

«Muidugi mitte pühapäevakooli,» vastas see. Kõik kolm
puhkesid naerma.

«Oma edaspidisest saatusest kuulete härra Pärteli
kaudu. Astun vahepeal kontakti inglasega. Teatan, et
leidsime ustava inimese, keda võib Venemaale saata. Nüüd
aga mõned napsid!»

Möödus paar nädalat. Ühel pärastlõunal tuli Pärtel
Pedaku juurde kudumissaali.

«Kõik on korras! Kolonel Rebane helistas. Nõuab teid
kiiresti enda juurde. Siin tema telefoninumber. Pilet võtke
Ekstoni. Sealt helistage.»

Järgmisel päeval sai Pedak lõpparve. Õhtul aga astus
ta juba Ekstonis telefoniputkasse. Valinud antud numbri,
kuulis ta koloneli tuttavat häält:

«Juba kohal! Väga hea. Istuge allmaaraudteele ja väl-
juge South Kensingtonis... Seal kohtume. Mind ikka
mäletate?»

South Kensingtonis ei jäänud pärast rongi lahkumist
platvormile kedagi peale Pedaku. Aeg oli hiline. Umbes
kümne minuti pärast tuli Rebane. Silmanud ootavat
Pedakut, hüüdis ta juba eemalt:

«Kas hakkas igav? Jäin hiljaks. Ametiasjad. Asume kohe teele.»

Tänaval võttis Rebane takso. Pooletunnise sõidu järel peatus auto Markham Streetil maja number kolm ees. Enne autost väljumist tähendas Rebane:

«Praegusest hetkest unustage oma nimi ja minevik. Teie uueks nimeks on Otto Vares. Mineviku teeme uue, vahest parema kui see, mis tegelikult oli.»

Hallis kohtasid nad eestlast, keda Rebane Ottole tutvustas Antsuna.

«Ta on tubli poiss,» muheles Rebane Antsule õlale patutades.

Otto viidi maja kolmandale korrusele. Seal oli tema tuba. Avanud kitsa ja madala ukse, palus Rebane uustulnukat sisse astuda.

«Kõik, mida näete, on teie. Tundke ennast nagu kodus. Küll mina kõik joonde ajan. Muide, tuba on ajutine. Varsti sõidame kooli.»

Kui Otto alla õhtust sööma tuli, kohtus ta siin mõne lätlase ja leedulasega. Hiljem hallis kaarte mängides tähendas Ants muuseas:

«Sattusid meie karja! Ega elul viga ole. Süüa-juua antakse. Ära ainult arva, et inglased muidu... Küll seal Eestimaa soodes inglaste rasva seljast maha higistad!»

Voodis ei tulnud Ottole kaua und. Teda hakkas üha teravamalt närima mõte — kas ta tegi õigesti, et sidus oma elu Rebasega, inimesega, kes mitmel korral toonitas, et kodumaa on seal, kus rohkem makstakse? Kas poleks õigem lahkuda viimasel minutil sellest kambast ja minna tagasi tekstiilivabrikusse? Aga vaevalt teda sinna enam võetaksegi... Või taotleda kodumaale tagasipöördumist ausal teel, Vene saatkonna kaudu? Seal küsitakse kindlasti, kus te olite ja mis tegite okupatsiooniaegses Eestis... Mida vastata, kas seda, et oli SS-is...? Kas antakse andeks? Aga Rebane? Ta ütles selge sõnaga, et kõiki neid, kes teenisid saksa sõjaväes, ootab üks saatus — Siber. Ehk ongi nii! Kust tema seda teab. Ja Ants seal kaardilauas... Mine võta kinni... Tema tähendas, et aasta-paari jooksul tehakse Baltikum inglaste ja ameeriklaste abiga kommunistidest puhtaks, et riiki hakkavad valitsema just nendetaolised teenetega mehed. Soojad kohad antakse neile, kes võitlesid idavaenlase vastu... Kurat seda teab! Kuid Eestimaa vabastamisele tuleb ikkagi kaasa lüüa... Ei,

tuleb siiski minna Rebasega! Tulgu mis tuleb. Aga kui Eestis kinni võtavad, mis siis... Eks seal näe. Võib-olla just siis, kui tema seal on, vabastataksegi Eestimaa... Aga kui ei? Noh, siis surm seal või Siberis — nagu öeldi idapataljonides. Kuid... ehk nad jõuavad ikka niikaugele, kõik need Rebased ja...

Nende mõtetega Pedak uinus.

Hommikul pesuruumi minnes kohtas ta Antsu, kes muigas:

«Juba üleval? Pese, siis sööma! Kohe sõidab siia kapten Morgan. Ta toob kaasa mõned summerid ja võtmed... Hakkame kätt harjutama. Sind usaldatakse. Meil on kontroll tugev.»

Pärast sööki koguneti halli, kus kapten Morgan näitas, kuidas kasutada summerit ning võtit.

Kätt harjutades ja kaarte mängides möödusid kümme päeva. Otto tutvus Mary ja Eddie Flowersiga, kellest esimene täitis perenaise ja teine peremehe kohustusi.

Enne kui Ottol tuli sellest majast lahkuda, viis inglanna Dorothy ta arsti juurde, kelle kabinet asus Knightsbridge'i raudteejaama läheduses. Siin kontrolliti, kas ta on terve, võimeline täitma kõiki neid ülesandeid, mis tema kui tulevase spiooni ees seisavad.

Järgmisel päeval koliti uude asukohta, kolmekorruselisse majja Old Church Street 111. Kaasa tuli ka Flower-site perekond. Ottole jättis maja tagasihoidliku mulje. Kolm pisikest tuba põõningukorrusel, mis pidid olema õppeklassideks, olid madalad, hämaravõitu, lõhnasid kopituse järele. Nendesse tubadesse olid paigaldatud raadio-aparaadid, kõik vajalik, mille abil õpilastest pidid seitsme kuu möödudes saama raadiotelegrafistid.

Maja alumisel korrusel asusid söögituba gaasipliidiga, puhkeruum raadiovastuvõtjaga, kapid ingliskeelsete raamatutega, malelaud jne. Teisel korrusel elas perekond Flowers, sealsamas asus ka kolonel Rebase kabinet. Kuruslaste eluruumid olid samuti sel korrusel.

Kooli esimene õppepäev algas instruktoria Ledgeri sissejuhatava loenguga inglise luureteenistuse põhireeglitest, mis pidid jääma õpilaste kogu edaspidise elu ja tegevuse vankumatuks aluseks. Millest need kõnelesid?

1. Luuraja peab alati olema distsiplineeritud ja alluma igale käsule, mis talle keskusest antakse.

2. Ta ei tohi kunagi tunda vähimatki huvi oma kaas-

töötajate eraelu, töökoha ja harjumuste vastu. Iga luuraja peab tegelema ainult oma ülesande lahendamisega.

3. Tähelepanelikkus peab olema luuraja peamiseks omaduseks. Kuula ja vaata kõike hoolega! Tee kõigest järeltused! Kuula nii, et jääd ise märkamatuks.

4. Kunagi ära kasuta sullepead, kõik peab olema peas.

5. Kui asud elama võõraste, sulle tundmatusse kohta, siis õpi seda põhjalikult tundma, uuri antud linna või maa-koha ajalugu, kuula järele, missugused nimekad inimesed seal on sündinud ja elanud. Seda pead tegema nii, et hiljemalt kuu aja pärast võid seal elades tunduda igale kohalikule elanikule oma inimesena.

Instruktor Ledger rääkis:

«Asudes teile antud ülesande lahendamisele, mõtelge, kuidas värvata kaastöölisi, neid, kes hangiksid luureandmeid või töötaksid iseseisvalt. Sellise tüübi otsimisel olge äärmiselt ettevaatlikud ja kannatlikud. Peate tundma õppima selle inimese kõiki külgi, tutvuma tema majandusliku olukorraga, poliitilise meelsusega ning, kui vaja, andma talle rahalist abi. Peate talle selgitama spionaaži seadusi, kontrollima, kuidas ta neist aru saab, neid täidab.»

Kõik see ning loendamatud teised tarkused pidi Otto koos teiste kursuslastega pähe õppima ning instruktorile järgmisel päeval peast soravalt ette vuristama.

«Mind ei huvita eriti, kas taipate kõigest sellest midagi või mitte, aga pidage üht meeles — luuraja eksib kord elus... Seepärast võib juhtuda, et teil tuleb hammustada mürgitabletti või rippuda võllas! Arvestage seda. Sissekukkumise korral me teid ei tunne ega tahagi tunda. See on samuti üks spionaaži põhireegleid,» õpetas instruktor.

«Kui annate edasi andmeid kellegi kohta, siis pidage silmas järgmisi nõudeid: teatage täpne kuupäev, koht ja kellaeg, mil te isikut nägite, kas ta on mees või naine, missugused on tema juuksed, kui pikk, kui vana ta on, silmade värvus, otsmiku kuju. Kirjeldage, missugused on tema kulmud, põsed, nina, suu, hambad, lõug, kõrvad... Kui tähendatud isiku juures esinevad erilised tundemärgid, siis rääkige ka neist. Kirjeldus peab olema nii täpne, et kui rääkida tähendatud tüübist näiteks portretistile, suudaks viimane teie andmete põhjal visandada temast enam-vähem täpse portree. See on suur kunst, mille saab aga hea tahtmise juures alati selgeks.»

Erilist tähelepanu pööras Ledger kohtumiste organiseerimisele teiste luurajate ning agentidega. Kohtumisel nendega või mõne teise vajaliku ja asjasse pühendatud inimesega tuleb tarvitusele võtta kõik julgeolekuabinõud.

«Te ju ei tea,» rääkis instruktor, «võib-olla jälgitakse just seda, kellega tahate kohtuda, et anda talle edasi vääruslikku informatsiooni. Väikseimgi eksitus... ja teid mõlemat enam pole. Soovitan kohtumiste paigaks valida mõni vähemkäidav tänav, kino, teater, loomaaed. Sealsed kohtumised jätavad alati kõrvalseisjatele juhuslikkuse mulje. Kuid kohtumiste määramine kohvikus, restoranis, raudteejaamas ja isegi kirikus ei tule kõne alla. Neid kohti hoitakse nii Inglismaal kui ka Venemaal luubi all. Istute näiteks restoranis või kohvikus kellegagi ühes lauas, vahetate paratamatult kas või viisakusestki mõned sõnad. Mitte kunagi ei suuda teie selgeks teha, et te seda inimest ei tundnud ja et teie vestlus oli juhuslik. Kui lähete kohtumisele, peate olema veendunud, et teid ei jälgita. Toimub see mõnel tänaval — jalutage sellel ja kõrvaltänavatel umbes tund aega enne kohtumist, jälgige iga vastutulist... Kui üks või mitu inimest tulevad teile paaril korral vastu või mööduvad teist, siis on kindel, et teil on «saba» taga. Sellisel korral lükake kohtumine edasi ja teatage sellele, kes teid pidi ootama, et kohtute uues kohas ja et teie partner oleks ettevaatlik.»

Paar päeva hiljem kutsus Ledger Otto enda juurde:

«Teie lähete Venemaale. Tahan kontrollida isiklikult, kuidas te konkreetses olukorras tegutsete. Annan teile ühe inimese kirjelduse, see on trükitud... Õppige pähe! Samuti on näidatud koht ja kellaaeg ning tekst, mille peate talle edasi andma. Teil tuleb hiljem ka kontrollida, kas ta täitis teilt saadud korralduse.»

Ledger soovitas Ottot arvestada, et nii teda kui kohtumisele tulijat jälgitakse. Jälgijad peavad omavahel raadiosidet ning tema, Ledger, saab kabinetis istudes teada, kuidas Otto ja tema partner ülesandega toime tulevad.

Tundmatut nägi Otto Knightsbridge'i ja Piccadilly rajoonis. Kasutades luurekoolis antud instruksioone ning võttes appi leidlikkuse, õnnestus Ottol kohtuda temaga nii, et jälgijad ei suutnud neid tabada. Jalutades pikkamööda Piccadillyl, astudes sisse kauplustesse, baaridesse, vahetades korduvalt peakatteid, mida ta oma initsiatiivil kaasas kandis, õnnestuski tal jälitajad eksiteele

viia, kes nagu temagi olid algajad luurekoolist. Just siin, Piccadillyl, märkas Otto inimest, kelle tunnusmärgid ta oli pähe tuupinud. Astudes tundmatu juurde, võttis ta kähku vasakus käes oleva ajalehe paremasse ja küsis:

«Vabandage, mis kell on?»

Tundmatu naeratas:

«Mul on Greenwichi aeg.»

Vahetanud ülaltähendatud tunnussõnad, andis Pedak tundmatule edasi päheõpitud teksti, lastes seda korrata. Mõlemad jalutasid pisut ning lahkusid teineteisest märkamatuult.

Kui Pedak järgmisel päeval Ledgerile aru andma läks, surus see tema kätt, kiites, et Otto oli tegutsenud suurepäraselt, just nii, nagu seda peab tegema tõeline luuraja. Eriti hea meel oli instruktoril selle üle, et Otto oli teda, vana rebast, alt vedanud «mütsikauplusega». Ledger rääkis sellest järgmises tunnis:

«Härra Vares oli ülesande täitmisel väga leidlik. Kooli juhtkond premeerib teda. Olen kindel, et Venemaal viibides suudab härra Vares hästi abistada nii meid kui meie teisi kolleege.»

Ohtul kaardilauas istudes ja preemiaks saadud konjakit juues tundis Otto end päevakangelasena:

«Seal ma alles näitan, kuidas töötada tuleb! Mis tähendab Venemaa... Tulen tagasi, hakkan ise teid õpetama! Üldse pole see Ledger ei tea mis,» kiitles ta.

Kolonel Alfons Rebane ja värbaja Väino Pärtel polnud valikus eksinud — Otto tallas kindlalt nende radu, nende juhtmõttega: kodumaa on seal, kus on hea. Tasuta toit, napsid, raha panid unustama kunagise nälja, puuduse. Ottost sai jällegi esseslane, kuid nüüd *made in England*.

Kui üks või teine luurekooli õpilane (oli ka selliseid) püüdis talle selgitada, et asi pole Eestis just päriselt nii, nagu instruktorid räägivad, kandis Otto sellest ette juhtkonnale.

Üks niisugune jutujamine oli Ottol Urval Ploosiga, kes omal ajal teenis SS-idapataljonis ja armastas sageli hoo- belda pataljoni tegudega rindel, oma esimese klassi Raud- ristiga:

«... Olin kogu aeg tules ega tapnud tagalakülades nagu Rebane, keda ta oma vanemadki ei sallinud. Käisin Volgani väljas! Kuid ma ei armasta ei venelasi ega sakslasi, inglasi ega ameeriklasi... Vahest mõtlen, et ei salli isegi

eestlasi, sest kes me oleme — müüdavad hinged: igaüks meist on konjakipudeli ja paari paki ameerika sigarettide eest valmis reetma oma isamaad, hullematki tegema! Mina olen sõjamees, andke püss pihku, teen pauku. See tola Ledger räägib, et Eestimaad ja rahvast pole olemas! Aga mul on Londonis tuttavaid, kes saavad Eestist endistelt kaitseväe ohvitseridelt kirju ja fotosid! Olen joonud õlut eestlasega, kes käis siin Eestimaalt ja läks jälle tagasi. Ütlesid, et elavad hästi. Mulle on see üks kama kõik! Varsti olen seal ja otsustan, keda teenima hakkan — oma silm on kuningas!»

Tösi, Urval Ploos oli enne seda joonud viskit soodata... Kui ta aru võtma hakkas, oli hilja. Selle eest hoolitses Otto.

Ühel päikeselisel päeval kutsusid kaks inglasest instruktorit Ploosi mootorpaadiga lõbusõidule ja... mees ei tulnud enam tagasi...

Otto väärtus juhtkonna silmis tõusis, talle usaldati suuremaid, tasuvamaid ülesandeid.

Koolis oli rangelt keelatud tutvuste sobitamine Londonis elavate eestlastega, Otto aga võis oma tuppä vedada kas või lõbunaisi... Hiljem hakkas olenguist osa võtma ka Rebane ise, kes töötas koolis «Eesti spetsialistina», ja siis toimusid orgiad sageli viimase kabinetis.

Millised olid siis inglaste «väikesed palved», mida tulevastel luurajatel Eestis täita tuli?

Ühel loengul instrueeris inglise lennuväeohvitser luurajaid sellest, kuidas teostada lennuväljade vaatlust ning hankida andmeid vastase õhujõududest. Lennuväeohvitser, kelle mundril kirendas mitu rida ordenilinte, rääkis:

«Venemaal on võimsad õhujõud. Et neid sõja puhkemisel kahjutuks teha, peab meie lennuvägi teadma vastase lennuväljade asukohti ja lennukitüüpe, mis seal baseeruvad.» Ta selgitas üksikasjalikult, mida tuleb silmas pidada, kui teostatakse venelaste õhujõudude luuret. Kuidas seda praktiliselt teha, seda õpetas Ledger ühel Londoni eralennuväljal.

Palju tähelepanu pööras instruktor sõjaväeosade luurele:

«Kui tunnete Nõukogude armee väeliikide tunnusmärke, on teile selge, missugustega neist on teil tegemist. Sellest oleneb väga palju, kui meie siin, Inglismaal, saame ettekujutuse, mida teie vaatluse all olevas rajoonis rohkem

on, kas lennuväge, suurtükiväge, jalaväge või piirivalveüksusi. Kui märkate, et sõdurid õppustele minnes või sealt tülles kannavad gaasitorbikuid, siis tuleb sellest kohe ette kanda. See näitab, et venelased valmistuvad keemiliseks sõjaks,» informeeris Ledger.

Üksikasjaliselt võeti läbi iga liiki relvade ja nende tüüpide kirjeldamise moodused. Eriloengud toimusid laevastikust, soomustankivägedest, raudteedest, sõjatehastest ja rasketööstusest.

Kooli õppeprogrammis olid eritunnid Nõukogude armee relvastuse luurest. Peamine rõhk pandi tankidele, allvee- ja sõjalaevadele, Moskvast Punasel väljakul pildistatud rakettide oletatavate baaside asukohtadele, sõjaliselt tähtsatele rasketööstuse rajoonidele jne. Tähendatud õppuste juures kasutasid lektorid fotosid, mille järgi arvestati välja ühe või teise relva mõõtmed, kaal, anti hinnang relva lahinguomadustele.

Kord nädalas rääkis inglase Don kui kommunistliku liikumise «spetsialist» tulevastele luurajatele Nõukogude Liidu Kommunistlikust Parteist. Ta tutvustas kuulajaid partei ajaloo, tegevuse ja struktuuriga, pöörates peamist tähelepanu partei eesmärkidele.

Rääkides kord Kommunistliku Partei liikmete õigustest ja kohustustest, ütles Don:

«Kui teil õnnestub Venemaal asuda legaalsele tööle, siis katsuge teha seda hästi, nii, et teid võetakse vastu parteisse. See on muidugi väga raske, sest kommunistid on valvsad, kuid proovida tasub. See on meile väga tähtis. Kui teil on parteipilet taskus, siis on Venemaal kõik ukSED lahti, mis omakorda garanteerib antud ülesannete ohutu täitmise.»

... Mõõdusid päevad. Tulevased spioonid elasid sisse uude elukutsesse. Neist said inglise-ameerika luure teenrid.

*

... Vana inglise piirivalve kiirpaat võttis suuna merele. Lainetus oli tugev, nähtavus halb. Udutas peent vihma. Jõudes avamerele, lisas paat kiirust. See oli kusagil Portsmouthi ja Southamptoni vahel, Inglise kanali ääres. Kui hakkas paistma Isle of Wighti rand, pandi mootorid seisma. Laevalt lasti alla kaks kummipaati. Kummassegi asusid

neli tormiriietuses meest. Paadid lükati laevast eemale ning hakati inglasest mereväehvitseri juhtimisel sõudma ranna poole. Esimeses paadis olid Otto, Ants ja veel kaks eestlast.

«Niisuguse lainetusega annab sõuda, enne kui randa saab,» kirus Ants aerudele rõhudes.

«Mõtlen, et meil tuleb praegu kõvasti sõudmist õppida... Eesti rannikud on madalad, kivised, mootoriga maale ei pääse,» arvas Otto. Sõudmist harjutati kogu päev. Inglise instruktoriga oli nõudlik:

«Ärge lobistage! Ega te pardid ole. Arvestage, et rand kuuleb teid selgemini kui teie randa. Kui paat tõuseb harjale, siis ärge sõudke, hoidke teda aerudega tasakaalus. Kui aga alla libisete — siis vajutage peale.»

Õhtul koguneti kiirpaadi kajutisse, joodi kohvi, söödi võileibu. Ilma pimenedes sõideti randa, mehed ladusid seljakottidesse kive. Paat sõitis uuesti merele. Taas lasti kummipaadid vette ning luurajad ronisid neisse juba «varustusega». Kaater kadus pimedusse. Kummipaatides võeti kasutusele kompassid. Kaatri kapten jälgis kõike seda pidevalt, et hiljem anda hinnang «salajasele maandamisele». Kõik läks libedasti. Rahul oli nii instruktoriga kui ka kapteniga.

Järgmisel päeval arutati õppuse tulemusi. Viimasena kõneles instruktoriga:

«Eestlased on tublid meremehed! Lätlastega olid lood halvemad. Nad kartsid merd... Kui Venemaa rannikule niisama tähelepanelikult lähenete, on edu kindlustatud.»

«Yes, sir!»

Randumist õpiti iga päev. Seda tehti nii ilusa kui tormise ilmaga, nii päeval kui öösel. Seljakottidesse aga pandi iga kord üks kivi rohkem, kuni saadi vajalik kogus — kolmkümmend kilogrammi. Nii palju pidi kaaluma luuraja varustus.

*

Paralleelselt õppustega merel kulgesid raadiotunnid klassis. Pisike tuba maja teisel korrusel etendas tulevaste spioonide igapäevases õppeprotsessis olulist osa. Kui nad Nõukogude Liitu paisatakse, on nende esmaseks ja peamiseks ülesandeks raadioside loomine Londonis asuva luurekeskuse raadiojaamaga.

Pikk iirlane, keda tema punaste juuste pärast Gingeriks hüüti, õpetas kohusetruult.

«Üks väärtuslik saade, ja sina kui luuraja oled oma ülesande täitnud. Hea ning vajalik saade kaalub üles kõik sinu peale raisatud raha ning varustuse,» tavatses ta sageli toonitada.

Raadioklassis omandasid luurajad hädavajalikke teadmisi akumulaaatoritest, raadiolampidest jne., õppisid kõrvaldama võimalikke rikkeid. Sagedaseks külaliseks raadioklassis oli inglanna Mary. Tema juhendusel õpiti selgeks Y-kood, šifrite kasutamine ja käsitamine ning telegrammide koostamine.

«Kui annate Venemaalt edasi mingi teate,» ütles ta kord Ottole, «siis lugege koodiraamatust kokku telegrammiks kasutatud ridade arv ja märkige see telegrammi lõppu. Nii saame teada, et edasiandja olite teie.»

Salakirjade koostamist õpetas keskmistes aastates inglanna Pamela. Iga salakirja lõppu tuli panna varjunimi, mis luurajale oli koolis antud.

*

Inveraray on looduslikult kaunis kohake Põhja-Šotimaal. Samanimelise linna raudteejaama tõi rong ühel ilusal päeval tulevased spioonid. Siin asus luurekooli üks välibaasidest. Raudteejaamas ootasid autod. Nahkkuubedes autojuhid tutvustasid endid Eddie ja Kenina. Kolmas vastutulnud inglane palus end nimetada Bobbyks.

«Olen teie siinviibimise ajal kursuste juhataja,» teatas ta.

Autosõit kestis paar tundi. Lõpuks peatuti ühekorruselise vana maja ees.

Hoone küllaltki avaras hallis võttis saabujad vastu pikk mustapäine inglane.

«Saage tuttavaks,» osutas Bobby pöidlaga pikakasvulisele, «hüüdke teda lihtsalt Andrew'ks. Ta on instruktor.»

Hiljem kuulsid luurajad, et nii Bobby kui ka Andrew olid teeninud Teise maailmasõja ajal majoritena Intelligence Service'is. Andrew oli pikemat aega töötanud Prantsusmaal. Tulenevalt sellest kõneles ta inglise keelt märgatava prantsuse aktsendiga.

Nagu pärast selgus, oli Andrew suurte kogemustega luuraja, hea sõjaasjanduse tundja.

Õppused algasid topograafiaga, mille õppimiseks mäGINE maastik pakkus suurepäraseid võimalusi.

«Kui tulete siin orienteerumisega toime, siis on teil Venemaa selles osas, kuhu teid viiakse, hoopis kerge — seal mägesid pole,» tähendas kord Andrew.

Õppustel kasutati inglise armee topograafilisi kaarte 1 toll : 1 miil. Spioonidele anti relvad — üheksakaliibrilised püstolid P-38. Seejärel alustati rännakuid, mis olid sageli kakskümmend ja enamgi kilomeetrit pikad. Kõik sellised matkad seoti topograafiliste ülesannetega ja kiirlaskmisega iga liiki relvadest.

«Luurajale on oluliselt tähtis, kuidas ta läheneb kohale, kus tal tuleb kellelegi midagi üle anda või ise ülesandeid saada. Sageli peab nimetatud eesmärgil liikuma kümneid kilomeetreid ja tegema seda nii, et ise näed kõike, aga sind ei näe keegi. Seda hakkamegi õppima,» selgitas Andrew.

Ühel päeval paigutati luurajad autosse ning sõideti väli- baasist umbes nelikümmend kilomeetrit eemale. Auto peatus mägedes. Spioonid alustasid Andrew' juhtimisel tagasimatka. Igaühel oli seljakotis viieteistkümmene-kilogrammiline kivilast. Liiguti varjatult, välditi mägi-asulaid, maju. Matk oli kiire. Kui õhtu eel välibaasi rajooni jõuti, oldi väsimusest nõrkemas.

Mõnisada meetrit enne maja peatas Andrew õpilased:

«Kes teist suudab majale läheneda nii, et Bobby seda ei märka, saab preemiaks paki sigarette. Alustage liikumist!»

Sellega päev veel ei lõppenud.

«Luuraja peab olema vastupidav ja sitke. Teie kõikide tervises ma ei kahtle, nii et... jätkame õppust,» rääkis Bobby.

Samal õhtul ja ööl tehti selgeks, kuidas relvi, raha ja muud varustust peita ning peidukohti teistele kätte juhata-tada.

Järgmisel päeval moodustati luurajatest kaks gruppi. Esimesse kuulusid Ants, Konrad, Albinas ja Mike, teise aga Hugo, Bernhard, Otto. Mõlemad grupid läksid välja hommikul kell kümme. Rännakul korraldi kõike seda, mida välibaasis oli õpitud. Esmakordselt prooviti mägedes pau-guta automaatrelvi, lavastati ootamatuid kallaletunge, jälitamist, põgenemist, varitsust jne.

*

Naasnud välibaasist luurekooli, alustati taas süstemaatilist raadioõppust. Sidet peeti jaamaga, mis asus Londonist seitsekümmend kilomeetrit lõuna pool. Inglise instriktorid olid rahul — õpilased polnud halvemad õpetajatest.

Kord külastas tulevase spioone lennuväeohvitser, kes teatas, et pole päris kindel, kuidas neid Venemaale saadetakse — kas merelt või õhust, seepärast tuleb igal mehel igaks juhuks teha paar langevarjuhüpet. Juba samal päeval anti meestele välja inglise pioneeriväeosa eraldusmärkidega sõdurimundrid.

Vormipluusi selga ajades naljatas keegi:

«Näe, kuidas elu muutub! Eile oli seljas saksa munder, nüüd sõjaaegse vaenlase, inglise sõduri oma... Misugune munder ees ootab — seda teab ainult kurat!»

Õppuste kohaks valiti Abingdoni lennuväli, mis asub Oxfordist 12 kilomeetrit lõunasse. Enne väljasõitu varustati «sõdurid» dokumentide ja palgaraamatuga, kuhu oli kirja pandud poolapärane perekonnanimi. Juhendajatena sõitsid kaasa lennuväemajor ja -kapten. Aerodroomile jõudes tutvustati luurajaid seersant Robertsoniga, sõnakehva ja morni šotlasega. Seersant õpetas neid lennukist väljuma, maanduma ning vastavate seadeldiste abil langevarju juhtima. Esimesed hüpped toimusid kuue meetri kõrguselt, seejärel suurendati kõrgust kahekümne meetrini. Õhtul istuti lennuvälja õppeklassis ning vaadati ameerika filme õhuspionaaži kogemustest ja võtetest.

Mõne päeva pärast alustati hüppeid õhuballoonilt. Selleks tähtsaks sündmuseks saabusid Londonist kohale Rebane, Paul, Simon ja inglasest kolonel. Enne kui hüppeid alustati, kogus Rebane luurajad enda ümber ning sosistas:

«Inglasest kolonel on tähtis nina. Temast oleneb meie eest hoolitsemine, töötab Secret Service'is ning räägib vabalt eesti keelt. Ärge siis palju lobisege, et hiljem poleks pahandusi nii teil kui minul.»

Hüpped õnnestusid. Need tegid kaasa ka seersant Robertson ja lennuväeleitnant Armstrong. Mõni päev hiljem asendas õhuballoon «Hastings» tüüpi neljamootoriline lennuk... Seejärel sooritati hüppeid varustuskotiga, mis oli kuni kakskümmend viis kilogrammi raske. Õhtuti istuti loengutel. Instriktorid kõnelesid maandumispaiga

valikust, lennukitele signaliseerimisest ning saadetiste vastuvõtmisest.

Ühel õhtul saabus Londonist Rebane. Ta kutsus lennukiväljal Otto pisut kõrvale:

«Paistab, et aeg on tulnud. Inglased andsid korralduse sinu ja Antsu saatmiseks Venemaale. Sõidate Lääne-Saksamaa kaudu, see on ohutum. Ega sa araks löö, mis?»

Nädala pärast saadeti Otto ja Ants Londonisse Rebase juurde. Nüüd oli selge, et ees ootab reis. Tulnukaid ühes kooli kabinetis vastu võttes alustas Alfons Rebane:

«Meil on kindlad andmed, et Eestis tegutseb metsavendade organisatsioon, kelle kaugemaks eesmärgiks on olemasoleva kommunistliku korra kukutamine ja vana riigikorra kehtestamine. Oleme valmis neid aitama relvastuse ning rahaliste vahenditega. Kahjuks aga puudub meil side Eestimaal metsavendade juhtkonnaga. Selle peate looma teie. Just teie kaks jäätegi esialgu «sideohvitserideks» tähendatud organisatsiooni juurde. Et aga inglased on meid seni hästi toitnud ja abistanud, tuleb meil osutada neile mõningaid teeneid. Neid huvitavad järgmised andmed: andke minu kaudu edasi Eesti raudteevõrgu täpne skeem ja rongide liiklussagedus, andmed lennukiväljade ja lennukitüüpide kohta, kirjeldage lühidalt olukorda sadamates. Inglased tunnevad huvi selle vastu, missugused väeliigid on Eesti territooriumil. Edasi — teatage sõjatööstustest, uutest maanteedest, sildadest ning nende kandejõust... Seda kõike läheb tulevases tasumissõjas Venemaa vastu vaja. Inglased ja ameeriklased garanteerivad, et Eestimaal ei lõhke ükski aatomipomm, vaid et sünnimaa muudetakse sõjas Venemaa vastu inglaste peamiseks baasiks. Just sellepärast ongi metsavendi vaja varustada relvade, laskemoona ja muu vajalikuga.»

Kõike seda jutustas Rebane rahulikult, valades aeg-ajalt konjakit, pakkudes sigarette. Elegantselt riides Rebase ei saanud kõige parema tahtmise juureski võrrelda sellega, kes 1941. a. talvel määratses fašistidest okupeeritud Leningradi oblasti rahulikes külades, «vabastades» hitlerlaste tagalat «kommunistidest»!

Nüüd on sama Alfons Rebane jällegi «vabastaja». Seekord aga tahab ta Eestimaal inglastele ja ameeriklastele «vabastada»... Lubasid ju viimased, et «taasvabastatud» Eestis saab just temast mees, kes hakkab kindralmajori auastmes juhtima vabariigi sõjaministeeriumi.

Rebane instrueeris edasi:

«Inglasi huvitab, missugune on eesti rahva meeoleu, kuidas elatakse kolhoosides, kui palju saavad palka töölised, mida selle eest saab. On tarvis andmeid juhtivatel kohtadel töötavate inimeste kohta. Pidage silmas neid, kes härra Pätsu ajal olid kõrgetel kohtadel. Püüame teha kõik, et neid Inglismaale tuua, sest minul tuleb koos inglastega ette valmistada kaader juhuks, kui seda vaja läheb. Valige samuti välja neid, keda teie arvates võiks saata väljaõppele Inglismaa ja Lääne-Saksamaa vastavatesse koolidesse. Muide, me paigutame Eestisse rohkem kui kaks raadiojaama. Mina isiklikult hakkan teile korraldusi tegema. Minult saate ka aadressid, kuhu salakirjad saata.»

Samal jutuaajamisel andis Rebane luurajatele leppemärgi, mis pidi tõendama, et sellega varustatud telegramm on temalt ning kuulub viivitamatule täitmisele ja ettekandmisele. Leppemärgiks oli täht «R», mis pidi olema üheksandaks täheks telegrammi lõpust lugedes.

«Ärge midagi üles kirjutage, kõik tuleb taguda pähe. Sealt ei suuda keegi midagi lugeda,» ütles Rebane jutuaajamise lõpul.

Septembri keskpaiku kutsuti Otto Rebase kabinetti. Viimast ei olnud kohal. Tema töölaua taga istus pikk kuiveetanud inglane. Andes Ottole kätt, sõnas see naeratades:

«Tervist, härra Kask...»

«Ma ei ole...»

«Praegusest momendist olete Oskar Oskari poeg Kask. Siin on teie Nõukogude Liidu pass ja siin,» inglane ulatas Ottole trükitud paberilehe, «teie elulugu. Õppige pähe. Endised nimed ja elu unustage. See, mis saite, jääb teie elulooks nii Inglismaal, Venemaal, kui ka...» Inglise tegi käega paljutähendava liigutuse.

Samal päeval anti Ottole ja Antsule kogu varustus peale tehnilise, mille nad pidid saama Lääne-Saksamaal. Järgmisel päeval külastas neid Rebane:

«Pange ennast korralikult riidesse. Teeme visiidi Eesti Vabariigi saadikule August Tormale. Ta elab Eesti saatkonna hoones. Torma teab meie tööst palju. Sellest aga, mida ta teab, ei hinga härrake kellelegi sõnakest. Diplomaadina ei tohi ta tegelda spionaažiga. Ta õiendab juba aastakümneid keskmise eduga nii inglise kui ka mõnede teiste suurriikide luures. Mees oskab raha teha! Inglise usaldavad teda. See ise juba maksab midagi.»

Torma võttis külalised sõbralikult vastu, pakkus veini, tundis huvi luurekooli elu vastu. Sõrmitsedes laual olevat sini-must-valget lipukest, kõneles mineviku saadik:

«Teie elukutse on raske, antud tingimustes aga äärmiselt vajalik. On selge, et sõda lääneriikide ja Venemaa vahel saab reaalsuseks, inglased ja ameeriklased aitavad minul Eesti Vabariiki vabastada ja üles ehitada, ning seejärel tuleb neile midagi vastutasuks anda... kas või meie põlevkivirajoonid ja Saare- ning Hiiumaa. Sinna saavad inglased luua suurepäraseid laevastiku- ja lennuväebaasid. Eesti noortel aga avaneb suurepärase võimalus rännata Inglise asumaadesse. Meie rahvas ei karda tööd ega raskusi. Tõsi, neid asumaid on küll vähevõitu, kuid ikkagi on... Eestlane on vähenõudlik... Võtke kas või mind...»

Torma juures läks kiiresti, sest ta vabandas, et tal on palju tööd luurajate saatmisega Venemaale, mille tõttu peab astuma läbi mõnede mõjukate tegelaste juurest. Hüvasti jättes ütles Torma:

«Tervitage minu maad ja minu rahvast ning kinnitage, et esindan siin igati nende huve.»

Tänavanurgal peatas Rebane takso.

«Nüüd tutvustan teid Eesti Vabariigi peakonsuli doktor Rauaga. Tema tegeleb meie küsimustega päris avalikult, ehkki ta ei tea pooli asjugi,» muigas Rebane, kui nad peakonsuli maja ees autost väljusid.

Peakonsul nagu Tormagi pakkus külalistele veini, kostitas sigarettide, puuviljaga. Ka tema kinnitas, et tal on seoses luurajate ärasõiduga asjatoimetamist. Soovides meestele edasises töös edu, küsis peakonsul:

«Aga ütlege, kallid sõbrad, mitu tähte minutis suudate anda... See on väga tähtis, sest mida tihedamini ja kiiremini telegramme eetrisse lasete, seda kasulikum on see meile ja teile... Teie,» peakonsul osutas sõrmega Ottole, «võite lahkuda. Kolleeg jääb hetkeks minu juurde. Oodake hallis. Seal on viskit...»

Lähenes kuupäev, mil Otto ja Ants pidid Inglismaalt lahkuma. Kolm päeva enne seda teatas Rebane, et ta organiseerib koosviibimise. Lahkumispidu toimus luurekoolis. Külalisteks olid Rebane, Paul, Pamela, Mary, Nora, Dave, John, Kurt ja inglane, kes andis luurajatele Nõukogude Liidu passid. Pisut hiljem saabus keegi kolonel, keda Otto

ja Ants nägid esimest korda. Kolonel tõstis klaasi patriootide terviseks ning lahkus peagi. Lõbus koosviibimine kestis hilisööni.

*

22. septembri hommikul tõusis Abingdoni lennuväljalt õhku kahemootoriline «Moskito» tüüpi lennuk, võttes suuna lõunasse. Pärast tunniajalist sõitu maandus lennuk Lääne-Saksamaal, Hollandi piiri lähedal. Lennuki juurde sõitis kinnine limusiin ja Otto, Ants ning neid saatev Paul astusid autosse, mis pärast lennuväljalt lahkumist keeras Hamburgi teele. Oli juba pime, kui kohale jõuti. Järgmisel päeval saabusid Rebane ja mõned tundmatud inglased, kellest üks oli lennuväemajori auastmes. Majasse, kuhu nad paigutati, toodi varustus, mille hulka kuulusid raadiosaatja, püstolid, binokkel, kompass, šifri- raamatud, topograafilised kaardid, nelikümmend tuhat rubla jne. Peale selle varustas Rebane spioonid aadressidega, kuhu tuli läkitada salakirjad. Need oli järgmised:

Frl. Maria Finkbeiner, Freudenstadt/Württ. (24b) Lauterbadstr. 16, Deutschland.

M-me. J. Buvot, St. Maur 8, Ter Rue, Dr. Roux, Seine, France.

S. Hercenberg, J. Benn Boys Hostel Stockwell Rd. London S. W. G. England.

Mõni päev hiljem saabus Paul ja instrueeris luurajaid, kuidas nad Eestisse jõudes leiavad tee metsavendade juurde.

Neljandal Hamburgis viibimise päeval külastasid luurajaid kolm inglasi. Ühe kohta tähendas Rebane, et see olevat admiral ja teeninud 1918. aastal leitnandina admiral Sinclairi eskaadris, mis abistanud tugevasti Laidoneri ning Pätsu vabariigi ehitamisel. Admiral oli lahke mees, jõi klaasi konjakit, soovis edu.

Samal päeval osteti luurajatele uued ülikonnad, mantlid ja kaabud. Maksis Rebane, kellel oli ohtrasti Saksa marku.

Päev enne ärasõitu viidi luurajad Eckernfördi sadamasse, kus silla ääres ootas pikk madal kiirpaat. Neid tutvustati kapteniga. Tehti esimene proovisõit koos maandamisega.

«Ärge täna palju viina jooge, sest homme õhtul olete juba Eesti rannikul,» soovitas Rebane pärast merelt tulekut.

Sama päeva õhtul anti luurajatele veel relvi ja hulk laskemoona, mis oli määratud eesti metsavendadele.

«Kui märkate kodumaal mingit ohtu, ärge kohe tööle asuge, kiirustamine ei too head. Raha on teil küllalt, puudust karta ei tule. Kui sidet pidada ei saa, saatke meile lihtsad piltpostkaardid. Teame siis, et olete elus ja terved,» õpetas Rebane.

20. oktoobri õhtul viidi luurajad kaatrile. Samas anti neile tõend, et nad on saksa meremehed, ja... karbikesed vatti pakitud mürgitablettidega.

Paat kihutas Läänemerele. Sõideti kogu öö. Järgmisel hommikul mööduti Ölandi saare idarannikust. Seni oli paat liikunud Taani lipu all, nüüd asendati see Inglise omaga. Hakkas paistma Gotland. Siia jäadi ankrusse. Alustati ettevalmistusi maandamiseks. Õhtul, kui pimenema hakkas, võttis paat kursi Eesti rannikule. Gotlandi lähedale jäi ankrusse kõikuma täpselt samasugune paat...

Sõidu ajal tutvustas kapten laeva. Kaater oli seitseteist meetrit pikk ja viis kuni kuus meetrit lai, varustatud radarseadmetega. Sõja ajal kuulus ta nende torpeedokaatri te koosseisu, mis kurseerisid Põhjamerel ja Inglismaa ranniku lähedal. Paat uputas kümneid inglise kaubalaevu ja selle komandör Hans Helmuth Klose sai Hitlerilt Rüütlisti. Nüüd teenis Klose ustavalt oma inglastest peremehi! Laeval oli neli lennukimootorit, mis arendasid suurt kiirust. Laeva meeskonna liikmed olid kõik endised hitlerliku sõjalaevastiku ohvitserid.

Hakati valmistuma randumiseks. Alumisest ruumist toodi tekile 8 kergekuulipildujat hulga laetud kassettidega. Kummagi reelingu äärde paigutati 4 kuulipildujat. Paadi relvastuse kuulus veel kahur, mille tugeva lõhkejõuga mürsk meenutas pisikest torpeedot.

Umbes pool maad sõideti täiskäiguga, siis vähendati kiirust. Mootorid töötasid vaevukuuldavalt. Meri oli vaikne. Kusagil ees hakkas plinkima majakas. Paat võttis kursi sellele. Jõudnud majakast kahe miili kaugusele, pöörduti lõunasse. Nii liiguti umbes seitse miili piki rannikut. Lõpuks pandi mootorid seisma. Rannani jäi kaheksasada kuni tuhat meetrit. Hoolega jälgisid diversandid koos meeskonnaliikmetega, kas pole näha kokkulepitud signaali. Möödus kümme minutit. Rannas hakkas vilkuma punane tuli... Kallas oli vastuvõtuks valmis.

KES TA ON?

1941. aasta esimestel sõjapäevadel põgenesid metsadesse need, kes vihkasid nõukogude võimu või hoidsid kõrvale mobiliseerimise eest Nõukogude armeesse. Nii oli see ka Virumaal. Siinsetesse Vihula, Aaspere, Viitna-Pauna ja teistesse tihnikutesse pugesis «oma aega» ootama endised kulakud ja nende käsilased, kaitseliidu tegelased, kodanliku kaitseväge ohvitseride reaktsiooniline osa — «endised inimesed», kes lootsid fašistide tulekuga istuda tagasi soojadele kohtadele. Jooksikutest moodustusid metsades jõugud, kelle liikmed hakkasid endid uhkeldades nimetama metsavendadeks. Sama teed käis ka kodanlikust armeest väljaheidetud leitnant Alfons Rebane. Metsas kohtus ta kunagise Eesti Riigivolikogu liikme Rudolf Pennoga. Nende kahe juhtimisel moodustati metsavendade jõukudest midagi sõjaväeliste üksuste taolist, jaotati Virumaa omavahel ja... Laskem parem jutustada nende päevikul, mis on tänaseni säilinud ja kannab pealkirja: «Metsavendade kalender 22. juunist 1941, kuni sakslaste poolt maa terves ulatuses vallutamiseni Viru Maleva maa-alal»:

25. juuni

Maidla asulas lasti bolševik maha.

2. juuli

Vohnja vallas tulistati Ämmasaarel bolševikke.

3. juuli

Rünnak Avanduse vallamajale.

4. juuli

Maidla vallas Nurga talu lähedal lasti maha kaks hävituspataljonlast.

5. juuli

Undla vallas Udrikus tulistati vene ohvitseri.

6. juuli

Mäetaguse vallas hävitati kardetav bolševik.

10. juuli

Vohnja vallas tehti kahjutuks kohalik bolševik.

13. juuli

Vohnja vallas hävitasime bolševikke.

17. juuli

Haljala vallas likvideerisime kaks kohalikku kommunisti.

19. juuli

Tulistamisel sai surma Vohnja valla mitu bolševikku.

20. juuli

Rüüstasime Aaspere vallas Võipere küla, mille elanikud olid bolševistlikult meelestatud. Samal päeval lasime Maidlas maha mitu bolševikku ja miilitsat.

22. juuli

Lasime Rägavere teel maha miilitsa.

23. juuli

Maidla vallas lasime maha kaks venelast. Saime relvi.

25. juuli

Avasime Sõmeru vallas tule bolševikele.

27. juuli

Tegime Mäetaguse vallas kahjutuks kohaliku metsavahi-bolševiku.

28. juuli

Raske päev. Vihulas lasime maha kaks kohalikku bolševikku. Põletasime Haljala vallamaja. Erra vallas Puismal hävitasime suure grupi venelasi.

29. juuli

Sallas juhatasime sakslastele venelaste asukohti suur-tükitule avamiseks...

«Kalendris» on paljude süütute nõukogude inimeste nimed, need, kelle Rebane ise või tema bandiidid maha lasksid. Toome neist mõned: Roman Pullat, Bernhard Kokk ja viieteistkümneaastane Laulik, siis veel perekond Omerid Aasperest, isa ja poeg Kruubid Aasperest Hõbeda külast. Edasi, Jüri Masing, Leo Männik, Elfriide Kalleberg ja paljud teised, kelle ainsaks süüks oli see, et nad olid ausad Nõukogude kodanikud.

Kuid see pole veel kõik. Rebase «staap» pidas ranget graafikut iga «kangelasteo» kohta. Seda oli tarvis, et hiljem fašistide ees kannuseid teenida.

1944. a. sügissuvel sattus Nõukogude armee Eesti Las-kurkorpuse luurajate kätte vihik, mille kaanel oli kiri: «Tabel metsavendade lahingutegevuse ja kokkupõrgete kohta 1941. a. suvel Virumaal.»

Võtame «tabelist» need operatsioonid, mida Alfons Rebane isiklikult juhtis:

27. 07. 41.

Tallinn-Narva maantee. Loobu metsa vahel hävitati

16 venelast ja haavati kahte. Lasti kraavi kaks autobussi. Taitja Rebane.

29. 07. 41.

Vallutasime Aaspere vallamaja, lasime maha kaks meest ja põletasime hoone. Taitja Rebane.

30. 07. 41.

Võtsime vangi 25 venelast. Neid kaugele ei saadetud. Taitja A. Rebane.

Niisiis on selge, miks tulevane SS-obersturmbannführer ei räägi kunagi ega kellelegi sõnakest oma «mehetegudest» 1941. aasta suvel!

Loomulikult olid Rebase-taolised fašistidele teretulnud. Nad nimetasid 11. augustil 1941 kunagise leitnandi kiiresti Virumaa Haljala, Aaspere, Palmse ja Vihula valla omakaitse ülemaks.

Sellel «austaval» ametikohal oli Alfons Rebane lühikest aega, sest hitlerlased tegid talle, major J. Ellendile, major O. Hansenile ja leitnant H. Mandrele ülesandeks «Viru rannakaitse pataljoni» formeerimise, mis mõni aeg hiljem nimetati ümber 184. Julgestusgrupiks, kelle ülemaks määrati major A. Vask. Selle grupi endine sõdur Endel T. jutustas:

«Aja jooksul, mil teenisin 184. Julgestusgrupi 15. kompaniis, mille ülemaks Alfons Rebane oli, jäi mulle temast kui inimesest mulje, kes püüdis igati teenida fašistidelt isiklikku au ja kuulsust.»

Nii see on. Tähendatud julgestusgrupp formeeriti 1942. a. ümber 181. Julgeolekupataljoniks. Ülemaks ei jäänud edasi major Vask, vaid... Alfons Rebane! Piisas Rebase külaskäigust gestaaposse, ja... major Vask tagandati kui okupantidele «ebasõbralik element». Alfons Rebane jäi pataljoni ülema kohale ka siis, kui numbrist 181 sai 658 ning julgeolekupataljoni hakati kutsuma viisakamalt — 658. Idapataljoniks!

Nii 184. Julgestusgrupp kui ka 181. Julgeolekupataljon tegutsesid vastavalt hitlerlaste käsule okupeeritud Lenini oblasti — Krasnogvardeiskist Luugani. Rebase poolt juhitud üksuste ülesandeks oli fašistide tagala puhastamine partisanidest ning kohaliku elanikkonna «rahustamine».

Kuidas see toimus? Toome mõned faktid...

Alati enne haarangule või «rahustusoperatsioonile»

Peremees ja sulased. Litzmann vestleb Mäe, Rebase ja Soodlaga.

minekut «instrueeris» Alfons Rebane pataljoni isikulist koosseisu tavaliselt nii:

«Poisid, partisanidega olgu laul lühike — kuul ja võlas! Vange ärge minule tooge. Kuhu nad panna! Kui sõda lõpeb, saab iga minu mees Venemaal 50 hektarit kõige paremat maad. Sakslased lubasid. Venelased hakkavad meie piitsa all elama.»

Ja «poisid», ehk nagu neid fašistide poolt okupeeritud Nõukogude Eestis kutsuti, «rebase kutsikad» asusid lõrinaga välja teenima «töötatud 50 hektarit».

Leningradi oblasti Killi küla praegune elanik Maria Vassiljeva meenutab:

«1941. aasta sügisel tulid meie külla saksa sõdurid, kes kandsid varrukal sini-must-valget embleemi. Saime teada, et need on eestlased. Nende ülemaat kutsuti Rebaseks. Ta

rääkis võrdlemisi vabalt vene keelt. Juba alguses lasti maha kolm oma väeosast eksinud punaarmeelest. Saadi kätte veel mõned punaarmeelehed, kes poodi jalgupidi üles.»

Mõned kilomeetrid enne Kerstovo küla tabasid «rebase kutsikad» kaks kohalikku elanikku, kes tapeti. Novisi külas võeti kinni Gavril Vassiljev. Ülekuulamisel peksti teda metsikult täakidega. Seejärel asus Rebane vaevu jalgel seisvat inimest üle kuulama:

«Tunnista, et oled kommunist,» karjus ta.

«Ei ole. Olen Nõukogude kodanik...»

«See on ju seesama! Maha lasta.»

Gavril Vassiljevi abikaasa Kristina elab praegugi samas külas. Kümneid ausaid nõukogude inimesi hävitati Habolovo, Poluze jt. külades.

Oleg Adamov oli siis viieaastane, kui Rebase bandiidid võtsid kinni tema vanemad ning neid lapse silmade ees mõnitama hakkasid. Rebane haaras nutva poisikese ja virutas selle üle aia. Olegi isa Sergei Adamov suri peksu tagajärjel.

Kingissepa partisaniüksuse endine komandör Vassili Smirnov jutustab:

«Krikovski metsas tabasid eesti fašistid, kelle ülemaks oli Rebane, mõned partisanid. Leidsime nende laibad metsast. Partisanide pead olid purustatud labidatega, silmad välja torgitud, mõnedel kõhud täakidega lahti lõigatud, neid oli põletatud tulel... Vandusime seltsimeeste laipade juures, et tasume fašistidele kuhjaga kätte.»

Babino. Selles külas «avastasid» bandiidid, et kellegi värsked jäljed suunduvad üle lageda lumise välja metsa. See oli alatu, verine provokatsioon. Need kuulusid ühele «kutsikatest», kes tahtlikult tegi «partisanide jälgi»... Sama päeva hommikul aeti kogu Babino elanikkond, kokku umbes 50 naist, last ja rauka, küla keskele. Rebane küsis:

«Kelle juures ööbis täna partisan?»

Ükski elanikest ei teadnud midagi vastata.

«Ah ei tea! Marss jökke!»

Inimesed seisid peaaegu neli tundi jääkülmas vees. Siis aeti nad püssipärälöökidega metsa... Babinosse neist kedagi tagasi ei tulnud.

1941. aasta sügisel võtsid «rahustajad» Kerstovos kinni kümneaastase poisikese. Ülekuulamiseks toodi laps majja,

kus Rebane parajasti oma järjekordse armukesega pummeldas.

«Ahaa! Partisanide vördjas. Kus nad on, ütle, muidu...» ja Rebane tegi käega paljutähendava liigutuse. Poisike puhkes nutma.

«Olen teisest külast. Tulin vanaemale külla... kõht on tühi...» nuuksus laps.

«Kohe ajame su kõhu mulda täis,» karjus Rebane ja tiris lapse tänavale.

«Võta labidas, kaeva haud valmis.»

Poisike hakkas nuttes kaevama. Bandiit seisis kõrval, püstol pihus. Ent isegi selles paadunud jõugus leidis inimene, rühmaülem, kelle südametunnistus polnud veel päriselt kadunud. See päästis lapse Rebase kuulist.

Peipino küla. Siin võeti kinni tundmatu mees. Pärast «ülekuulamist» küsis Rebane:

«Poisid, kes selle venelase üles poob — pakk sigarette. Venelane pole rohkem väärt.»

Selle töö tegi ära pataljoni timukas Neitsev.

Kuidas fašistide ustav kannupoiss ka ei püüdnud, suurt autoriteeti tal oma hitlerlastest peremeeste silmis siiski ei olnud. Toome ühe näite.

181. Julgeolekupataljon pöördus tagasi järjekordselt «rahustamisoperatsioonilt» Killi küla rajoonis. Bandiitide teed valgustasid põlevad majad... Oli käre külm. Jõudes väikese raudteejaamani, peatas pataljoni saksa väeosa patrull:

«Pöörake paremale. Seal on tühi heinaküün. Raudteejaamas ööbime meie. Marss, marss!»

«Rahustamisest» väsinud «kutsikad» hakkasid vinguma. Varsti puhkes jaamas olevate sakslaste ja «kutsikate» vahel tõeline lahing, kus võeti platsi isegi kuulipildujad. Kuid peremees jäi peremeheks. «Kutsikad» lõgistasid hommikuni külmas heinaküünis hambaid.

Alfons Rebase täht hakkas kerkima sõja lõpul, mil fašistid võtsid arvele iga kõrilõikaja. Talle annetati riste ja ristikesi, nimetati obersturmbannführeriks ning 658. pataljoni tegi kõik, et katta seal, kus vaja, hitlerlaste taandumist.

Sama pataljoni allohvitser Johannes R. räägib:

«Tuli maha lüüa raskeid tõrjelahinguid. Venelased tulid kiiresti edasi. Meil, «rebastel», oli vaja Punaarmee üksusi seni kinni pidada, kuni ühe saksa rügemendi staap ja

majandusüksused saavad korralikult taanduda. Panime palju oma mehi magama, oli kusagil Novgorodi juures. Poisid olid vihased, sest major Rebast polnud kunagi lahingus. Tavaliselt ta jäi koos saksa ohvitseridega kusa-gil tagalas. Meie pataljoni lahingutegevust juhtisid alati kompaniide ülemad.»

Kui rinne jõudis Eestisse ja Nõukogude armee Eesti Laskurkorpus forsseeris 1944. a. sügissuvel Emajõe, pääses Alfons Rebane vaevu vangilangemisest. Ta oli siis juba rügemendiülem. Jättes oma 46. rügemendi saatuse hooleks, lippas obersturmbannführer, rüütlistiga pük-sitaskus, Saksamaale, sealt Tšehhoslovakkiasse, et Himmleri käsu kohaselt rakendada Leningradi oblastis oman-datud «partisanisõja kogemusi». Tollest ajast pärineb ka alljärgnev SS-Reichsführer Himmleri käskkiri nr. 5, 9. novembrist 1944. a.:

«Arvata SS-obersturmbannführer Alfons Rebane, sün-dinud 24. juunil 1908, SS-jalaväediviisi koosseisu, kuu-palgaga 520 riigimarka...»

Tähendab — toit ja seep oli kindlustatud!

Fašistlik Saksamaa kapituleerus. Sõjaroimarid põgene-sid rahvaste viha ja kohtu eest laiali üle kogu maailma. Alfons Rebase võttis oma tiiva alla Briti Kuningriigi luu-reteenistus.

METSAVAHI TÜTAR

1944. a. kevadel mobiliseeriti Kuuste metsavaht Jaan Lehis Saksa sõjaväkke. Aasta enne seda mattis ta naise. Metsavaht jäi tütre ja vana emaga. Kui talle mobilisat-sioonikutse koju toodi, mõtles Lehis põgeneda, rääkis sel-lest ka emale. Viimane laitis poja nõu halvaks.

Nii sai Lehisest 46. rügemendi sõdur. Tõsi, sõdida mees ei saanud, sest Nõukogude armee peksis väeosa kiiresti puruks ja selle jäänused jooksid mööda soid-metsi laiali. Lehis tuli koju, mattis vintpüssi sirelipöösasse ning hakkas endist ametit edasi pidama. Keegi teda ei puudutanud, elu kulges rahulikult kuni vihmase sügisööni, mil majja saa-bus külaline...

Tähendatud ööl ärkas metsavaht koera haukumise ning tasase koputamise peale aknaraamile. Visanud kuue õlgadele, astus Lehis esikusse ja avas ukse. Pimeduses silmas ta lüheldast mehekogu vihmast läikivas kummimantlis.

«Mida soovite?»

«Tere, Lehis! Ei tunne ära või?»

Metsavaht tunnistas külalist tükk aega:

«Kuidas sa pimedas tunned või näed. Astuge sisse.»

Võõras tuli esikusse, lõi mantlilt vihmatilgad, läks tuppa. Lehis otsis ahjuservalt tikud, süütas lambi. Seejärel heitis pilgu külalisele.

«Härra leit...»

«Tst! Jumala pärast! Ei ole ma enam kellegi... Noh, tunned oma rühmaülema ära,» muheles külaline.

«Istuge, võtke ometi märg mantel ära. Teen kohe midagi sooja.»

Seni kui endine ülemus end üleriietest vabastas, tegi Lehis tule pliidi alla. Varsti istusid mehed laua ääres.

«Oota, mul on söögialust kaasas! Kuidas sa muidu ikka külla tuled.» Kunagine rühmaülem asetas lauanurgale pudeli.

«Eks mul ole kodus seda... «metsakohinat». Peipsi ääres sai teist mehe moodi trimbatud.» Lehis otsis riidekapi nurgast liitriise väliplasku.

Võeti napsi, aeti juttu. Esiialgu keerles see möödunud aastate ja ühiste mälestuste ümber.

«Kuidas sa oma ametiga rahul oled?» päris külaline, hammustades isukalt suitsuliha.

«Pole viga. Kui aus olla, siis nii head elu pole enne näinud...»

«Keegi sellepärast tülitanud ei ole, et teenisid Saksa sõjaväes? Oled nagu rahvavaenlase moodi mees?»

«Ei ole mind keegi... Mida ma halba tegin! Paar kuud sai sõdur oldud, inimese vastu püssi tõsta ei tulnud. Võta kinni, kas oleksin seda teinudki, üks pimegi näinud, et sakslaste lood on läbi,» rääkis Lehis.

«Arvad?! Ei, kulla mees, kõik pole kaugeltki nii! Sulle kui endisele sõdurile ning «rebase kutsikale» ütlen: ees ootavad suured asjad. Arvan, et ka sina võtad sellest osa.»

«Jäta, Sirel,» Lehis läks üle sina peale, «mis suured asjad enam olla saavad! Ja mida veel vaja läheks?»

«Vabadust!»

«Vabadust?! Kas sa siis vaba ei ole?»

«Hea küll,» lõi Sirel käega. «Kalla! Ega ma poliitikat tegema tulnud.»

Söödi-joodi vaikides. Mõlemad tegelesid oma mõtetega. Asetanud kahvli taldrikule ja rüübanud lonksu viina, ütles viimaks Sirel:

«Mis siis ikka. Varsti hakkab valgeks minema. Ole hea mees, luba õhtuni siia jääda. Päeval nagu ei tahaks liikuda...»

«Ega ma keela. Oled metsas või, et päeva kardad?»

«Kus siis! Sina istusid vaid paar kuukest Peipsi ääres, mina aga käisin Rebasega läbi kogu... Küll sai tükke tehtud! Mulle seda keegi andeks ei anna. Ei pääse sinagi, kui leidub paras mees, kes...» Sirel ei lõpetanud, telefonihelin katkestas tema jutu. Lehis tõusis, võttis toru:

«Kuuste metsavaht kuuleb...»

Telefonitorust kostis kiiret kõnet. Lehis kattis toruotsa pihuga, vaatas vilksamisi Sirelile.

«Ei, ei ole näha olnud... Ah lüheldast kasvu, musta vihmamantliga. Küllap teatan... Kuhu ta ikka... Aga eks sihukesed hoia metsavahtidest eemale, teavad, et püss majas... Head aega.»

Lehis riputas toru hargile. Sirel aga tiris juba jalga vettinud säärikuid.

«Kes?»

«Miilitsavolinik... Lubab tunni-paari pärast läbi tulla.»

«Kuulsin, see ju karjus nagu meeletu. Sinu juures on hullem kui metsas. Lähen, aga tulen varsti tagasi. Muide, mul on üks foto Peipsi äärest... Kas mäletad, kui meie poisid vene luuraja kätte said? Rebane käskis selle oksa tõmmata. Seal ta kõlkus paar päeva. Lõpuks aga pidime maha võtma ja järve viskama. Mina tirisin ta puu otsast alla, sest teiste südamed läksid pahaks. Sellest see pilt ongi. Sina sattusid ka juhuslikult peale. Eh, eh, ee... Eks katsu selgeks teha, et sa poomisest osa ei võtnud! Heakene küll... Mõtles järele... Kui nädala pärast tulen, siis ütle, kas oled mind nõus ühes asjas aitama. Ainult üks kord ja paar päeva. Karta ei ole midagi. Kui sa aga... Eks omad vitsad pekka kõige valusamini. Nägemist! Ära tule välja, ma ei tulnud sinu juurde üksinda! Ei taha, et poisid sind näeksid. Jumalaga... Õhtuni ma sinu juures poleks nagunii olnud. Tegin nalja.»

Jaan Lehise seni rahulikult veerenud elu kärises kõigest õmblustest. Vaikne, tasakaalukas mees muutus närvili-

seks, hakkas napsitama, jättis töö lohakile. Kodustele ei jäänud see märkamata.

«Ei tea, mis isaga lahti on? Pärast seda kui võõras siin käis, ei tunne teda enam äragi,» arutas tütar vanaemaga.

«Ehk tõi halbu uudiseid?»

«Ma räägin isaga,» otsustas tütar. Kui ta sellest ühel õhtul juttu tegi, käratas isa:

«See pole sinu asi! Sa vaata, et lehm lüpstud, põrsal mold täis. See on sinu asi! Või ennast...»

Möödusid nädalad. Metsavaht sai vahepeal tagasi endise rahu ning paistis, et kõik on jälle korras. Kuid ühel õhtul voodisse heites tulid talle jälle meelde Sireli sõnad: «Mul on üks foto...» Nii see oli. Tema, Lehis, tuli parajasti postilt, kui poodut maha võeti. Keegi vist plöksutas aparaadiga... Kuid mis on temal sellega pistmist. Siiski, eks öelnud Sirel, et tee selgeks, kes seal poos, Lehis on ju fotol! Ehk nabiti Sirel siiski kinni, lubas nädala pärast tulla, nüüd juba kolmas käes.

Lehis sirutas voodis nii, et liikmed naksusid. Ta keeras seljale, pani käed pea alla ja hakkas üksisilmi lakke vaatima.

Metsavahi peast jooksis läbi hulk mõtteid, enne kui ta magama jäi. Mees virgus, kui Laine rahvamajast koju tuli, vanaemaga rääkis. Peagi vajus ta aga jälle rahutusse unne. Lehis võis maganud olla umbes kolm tundi, kui teda äratas koera haukumine. Metsavaht tõusis voodiservale istuma ja kuulatas. Peale tuule kohina ning metsa mühina ei kuulnud ta midagi seesugust, mis lubanuks oletada, et keegi uitab õues. Kuid siiski— kas ei koputatud?! Metsavaht kuulatas terasemalt, võttis seinalt kaheraudse ja hiilis aknale lähemale. Hetkeks tuli kuu pilve tagant välja ning Lehis nägi selgesti inimkogu.

«Tuligi! Kus hundist räägid, seal ta on,» mõtles metsavaht ja astus tasakesi esikusse, et teisi mitte üles ajada.

Tulija oli tõesti Sirel. Temast hoovas tugevat viinalõhna.

«Tere! Kohal nagu viis kopikat. Jäin mõni nädal hiljaks, operatsioon... Sellest hiljem! Kas sa tuppä ei kutsugi?»

«Astu sisse, aga ei maksa kära teha. Ema ja tütar magavad.»

«Ega ma kõrtsu tulnud. Mul on täna vähe aega. Teised ootavad. Tahtsin kuulda, kas mõtlesid järele.»

«Istu. Süüa tahad?» küsis Lehis.

«Süüa mitte, aga sakusmenti võid anda. Mul on pudel

paremat,» patsutas Sirel põuetaskule. «Teeme vana sõp-
ruse nimel mõne klõmaka.»

Lehis tõi kõõgist paar keedetud muna, heeringat, tüki
leiba.

«Ma ei saa aru, mis sa tahad,» rääkis metsavaht sööki
lauale asetades.

«Asi seisab selles . . . Sinul tuleb hoida enda juures kaht
meest. Nad tuuakse siia. Varjad paar päeva, muretsed
süüa, kõike, mida nad tahavad. Raha on. Nad pole meie
maalt,» selgitas Sirel.

«Kust siis?» imestas Lehis.

«Inglismaalt! Eriülesandega! Ja üldse, kallid mees, kui
sa tulevikus, noh nii aasta pärast, tahad metsaülemaks
saada, siis võta minu ettepanek vastu. Varsti tuleb sõda
ja Eestis hakkavad valitsema teised mehed. Need meid ei
unusta. Kui teed kõik, nagu räägin, siis on metsaülema
koht sul sama hästi kui taskus. Noh, proosit! Sind ma tean,
teenisime koos . . .»

«Kas nad on . . . spioonid?»

«See pole just õige nimi. Nad on tõsised eestlased. Neid
peab iga aus inimene aitama.»

«Mis siis ikka . . . aga kui sa mu sisse vead, kui miilitsas
teada saavad, mis siis?»

«Kui meie ettepaneku tagasi lükkad, saavad nad juba
täna teada, mis mees sa oled. Siin see on!» Sirel võttis jopi
põuetaskust rahakoti ja selle vahelt mingisuguse kulunud
servadega foto.

«Jäta see . . . Olgu pealegi,» sai Lehis pahaseks.

«Võta käsirahaks . . .» Sirel torkas käe taskusse ja pani
lauanurgale mõned sajarublalised. «Ära vaidle vastu! Osta
uus püss. Ehk läheb elus veel head riista vaja. Osta aga
nii, et ei märgataks, et Lehis üleöö rikkas läks.»

Sirel kallasklaasid täis. Mõlemad vaikisid. Lõpuks hak-
kas Sirel kõnelema:

«Ega ma sind alt ei vea! Oled tõsisemate asjade jaoks
liiga arg. Sinu elukoht aga sobib meile, seepärast kasu-
tame ära. Aitad paaril korral ja kõik. Sinu maja jääb nagu
läbisõiduhooviks. Kuula hoolega! Umbes kuu aja pärast
tulevad siia kolm inimest — naine ja kaks meest. Nad
jõuavad kohale pärast südaööd. Algul astub tuppa naine
ja küsib, kas võib öömaja saada. Ta tutvustab ennast Sil-
via Kuusikuna. Selle peale vastad sina, et öömaja saab
hommiku kella viieni. See on oma inimene. Temaga on

kaasas mehed Inglismaalt. Naine lahkub hommikul. Mees-tele tulen paari päeva pärast järele. Ole siis valmis. Pane nad sauna, märkasin, et see on sul korralik. Kodustele ütle, et mehed on metsapraaklid või nii. Kui midagi juhtub, tuleb naine üksinda ja toob sulle minu kirja.» Sirel lahkus.

Lehis lukustas ukse ja istus voodiservale. Toetanud pea kätele, istus ta nii ligemale pool tundi. Kui vana seinakell ragistades kuus löi, ärkas metsavaht nagu unest. Ta tõusis, astus kapi juurde, otsis sealt Sireli jäetud pudeli, tõstis suu juurde, kummutas seni, kuni oli tühi. Seejärel avas uuesti kapiukse ja pani lauale pooleliitrise pudeli kibekange puskariga...

Kui tütar ja vanaema tund aega hiljem tuppa astusid, norises Lehis voodis, tühi pudel kõrval.

Laine püüdis isa äratada, kuid see ainult pomises midagi, vehkis käega. Pudel kukkus põrandale ning veeres voodi alla. Laine istus pingile. Tütrel pilk sattus lauanurgal olevale rahale, mille Lehis sinna oli unustanud. Neiu võttis selle ja viis oma tuppa. Tulnud tagasi, kummardus ta isa kohale. Laine silmades läikisid pisarad...

«Mis sa pimeloom nutad! Ega sa teda esimest korda purjus näe. Muudkui joob teine. Vahepeal hakkas juba inimese moodi elama, nüüd algab jälle otsast peale,» torises vanaema.

«Hea küll, vanaemake. Too tekk... Las magab välja,» ütles Laine käeseljaga pisaraid pühkides.

*

Vaadates kohmetult ringi, astus leitnant Randviiru kabinetti noor heledapäine naine.

«Palun astuge edasi! Istuge,» sõnas leitnant laua tagant tõustes.

Neiu istus arglikult tooliservale ja sõrmitses närviliselt kandekoti tõmbelukku.

«Ma tulin, et...»

«Teil on mulle midagi rääkida?»

«Seda küll, seltsimees...»

«Vabandage, unustasin tutvustamast — leitnant Randviir. Soovite ehk vett?»

«Palun...»

Leitnant ulatas neiule klaasi.

«Elan Kuustes... Olen sealse metsavahi Jaan Lehise tütar. Tahtsin...»

«Rääkige julgemalt! Nii nagu räägitakse vana tuttavaga. Palun, ma kuulan teid.»

Leitnant vajutas kellanupule. Uks avanes, sisse astus prillidega noormees.

«Lähema tunni jooksul olen kinni.»

«Selge.»

«Nüüd siis... alustagem!»

Kui neiu oli rääkinud kõik, mis teadis tundmatu võõra külaskäigust, küsis leitnant:

«Kas te selle mehe esimesest külaskäigust rohkem midagi ei tea?»

«Ei...»

«Tähendab, kui tundmatu teid viimati külastas, tulite hilja rahvamajast ning hakkasite õppima oma osa näidendis. Kas see, mida rääkisite, on kõik?»

«Jah. Rohkem ma midagi ei kuulnud.»

«Hea, et niigi palju. Tänu teile hakkab asi lahenema. Võin seda öelda päris kindlasti.»

«Isa pole milleski süüdi. Teda lihtsalt kasutatakse ära kui endist...»

«Kahtlemata, milleks siis foto! Kas teie isa on tugeva iseloomuga?»

«Hakkas jooma...»

«Siis on nõrk. Ta oleks võinud ise siia tulla.»

«Aga foto...»

«Ka õige. Võta kinni, kuidas ma ise teie isa olukorras toiminud oleksin.»

Mõlemad jäid hetkeks vait. Lõpuks leitnant tõusis ja ulatas neiule käe:

«Täna. Kauem ma teid kinni ei pea. Mul on palve — see, millest rääkisime... jäägu ainult meie teada. Ausõna?» naljatas ta.

«Ausõna,» naeratas neiu.

«Ei usu, et vahepeal teid keegi ei külastaks. Nad tahavad kindlasti kontrollida, kas isa peab antud lubadust või on teie maja võetud valve alla. See, kes tuleb, ei pruugi olla tundmatu. Rahal on jõudu... Kümne rubla eest on mõni mees valmis oma hinge kuradile müüma. Ühesõnaga, kui märkate oma kodu ümbruses inimest, kas siis tuttavat või võõrast, ehk kui teid keegi külastab, teatage sellest

kohe mulle. Olen kohal igal hommikul kella kümnest üheteistkümmeni. Siin on minu telefoninumber.» Leitnant ulatas neiule pisikese kaardikese. «Kui helistate, küsige doktor Kurge. Te vist ütlesite, et teil kõrv vahetevahel valutab, eks?!»

«Kuidas... ah jah,» taipas Laine.

«Mis siis ikka, küllap Kurg selle terveks ravib,» muigas leitnant. «Kui teile vastan, et Kurg kuuleb, siis küsige, millal võite arsti juurde tulla. Ütlen teile päeva ja vastuvõtuoja, nagu õige arst kunagi. Elage hästi.»

Kui uks Laine Lehise taga sulgus, nihutas leitnant telefoniaparaadi lähemale:

«Kas major Reinpere... Jah, Randviir! Lehise tütar lahkus. Tulen!»

*

Kuuste metsavahimajas veeresid päevad ühetaolistena. Lehis napsitas vahetevahel, kuid liiale ei läinud. Kord tuletas tütar talle meelde raha... Isa torises.

«Linnamehed tahtsid... metsa osta. Seda ju küllalt. Vahepeal mõtlesin ringi — ei mina hakka riigivargaks. Tulevad siia, annan raha tagasi. Las seisab seal, kuhu panid.»

Möödusid nädalad...

Ühel pühapäevahommikul, kui Lehise pere parajasti söögilauda istus, koputati uksele.

«Sisse,» kutsus metsavaht.

Tuppa astus vanapoolne naisterahvas. Ta jäi ukse kõrvale seisma:

«Jätku leivale!»

«Aitäh. Istuge palun.» Laine osutas toolile ahju ääres.

«Eksisite ära või?» päris metsavaht. «Siin seda vahest juhtub.»

«Ee... Mul on metsavahile kiri üle anda... metskon-nast,» kohmetus naine.

«Andke siia!» Laine tõusis, jäädes ootavalt naise ette seisma.

See paistis pisut segadusse sattuvat, kuid kogus end kiiresti:

«Metskonnas öeldi, et kiri tuleb anda isiklikult metsavahile. Siin see on.» Naine ulatas kirja Lehisele. Viimane keerutas sinist ümbrikut sõrmede vahel ja läks tagakamb-risse. Naine tegi minekut. Laine saatis ta väravani. Tuppa

minnes heitis neiu silmanurgast pilgu kaugenevale vöörale. See kadus kiirete sammudega metsa varju.

Tuppa tagasi jõudes silmitses tütar tähelepanelikult isa. Tundus, et kiri oli tõepoolest metskonnast, sest isa oli rahulik, heitis isegi nalja:

«Näe, kui suureks meheks peavad... Varem ikka kutsuti metskonda, kui midagi tähtsat oli. Nüüd toovad kirja kohe koju kätte.»

«Mis nad tahavad?» tundis tütar huvi.

«Ei midagi erilist, hoiatasid ainult salaküttide eest. Olevat nähtud paari meest ja... et meie poole tulevat varsti mõneks päevaks kaks metsapraakerit. Paluti anda peavarju ja süüa. Tea, kuhu nad panna? Kas õige sauna või... Mida sina, Laine, sellest arvad?»

«Võiks küll. Keda nad ikka segavad, kui ainult paariks päevaks tulevad. On nad Haapsalust või Tallinnast?»

«Ei mina tea, seda kirjas öeldud pole. Mis tähtsus sellel üks mehed ole ühesugused Haapsalus ja Tallinnas!»

Lõpetanud hommikusöögi, läks metsavaht sauna, et linnasakste jaoks ruum puhtaks teha ning puud kohale vedada, ööd juba külmad.

Järgmisel hommikul istus Laine jalgrattale ning sõitis rahvamajja. Selle juhataja Helgi Toomas oli eelmisel öhtul pidanud sünnipäeva. Kuna Laine ei saanud sellest osa võtta, oli ta lubanud tulla pühapäeva hommikul õnne soovima.

Valades tulist kohvi tassidesse, jutustas Helgi:

«Kui öhtul lauas istusime, tuli rahvamajja keegi miilits. Ei tea, miilits ta vist ikka oli... Muidu oli erariides, ainult miilitsa vormimüts oli peas. Palus mind õue tulla ja küsis, et ega Kuuste metsavahi juures Tallinnast tulnud võõraid ela. Vastasin, et pole seal kedagi näha olnud peale oma pere. Seepeale mees tänas ja tegi kähku minekut.»

«Kuule, ole hea, luba ma võtan Tallinna kõne. Pean helistama arstile.»

«Kõrv ei anna rahu?» muretses Helgi.

«Möödunud ööl magasin vast tunnikesi. Ma siis lähen helistan.» Laine tõusis, heitis pilgu kellale. Ta sai kiiresti ühenduse, ütles, kes räägib, ja kuulis teiselt poolt vastust:

«Sõidan täna Virtsu haige juurde. Ehk saame kusagil, näiteks Lihulas, teie kõrva läbi vaadata. Palju teie juurest Lihulasse maad on?»

«Umbes kümme kilomeetrit. Mul on jalgratas...»

«Olen kohal kell kolm. Seisan bussipeatuse juures.»

Laine peatus hetkeks rahvamaja juhataja ukse taga. Seal oli kõik vaikne. Ta sulges tasakesi välisukse ja hakkas kodu poole sõitma. Jõudnud suurele teele, kuulis ta selja taga mootorratta pörinat. Neiu keeras vaistlikult parempoolsele teeservale. Pöörin lähenes kiiresti. Kui ratas neiuga kohakuti jõudis, peatus sõitja:

«Vabandage, kas siit Kuuste metsavahini on palju maad?»

Laine uuris sõitjat tähelepanelikult. See oli umbes neljakümneaastane. Sonimütsi alt paistsid tumedad juuksed, üle terava lõua jooksis arm.

«Ei ole, keerake järgmise kilomeetriposti juurest paremale, vankriteele. Praegu peaks läbi pääsema, vihma on vähe.» Mootorrattur tänas ja kihutas edasi.

Jõudes kilomeetripostini, silmitses Laine tähelepanelikult suurelt teelt paremale keeravat vankrirada, mootorratta jälgi polnud näha. Tähendab mees ei sõitnud isa juurde. Kes ta võis olla? Mine võta kinni! Suurel teel sõidab päevas sadu mootorrattaid.

... Hilissügisene mets oli täna vaikne ja ilus. Pisikeste käharate kuuskede okstel rippusid ämblikuvõrgud, millel hiilgasid loendamatud piisad. Mets kohises. Laine oli sellega juba lapsest saadik harjunud. Siin, metsas, tundis ta ennast alati vabana, siin oli hea mõelda kõigest, mille üle teistega ei tahtnud arutada ega nõu pidada...

Koju jõudes ei leidnud ta isa eest. Vanaema ütles, et see läinud koos miilitsavolinikuga Kuuste külanõukogusse mingisuguseid asju ajama.

Söönud ning aidanud vanaemal tube koristada, tõi Laine kuuri alt jalgratta.

«Lähed ikka Lihulasse?» küsis vanaema.

«Lähen. Ilm on ilus, tee hea. Nii kuue ringis olen tagasi.»

Laine jõudis Lihulasse kella üheks. Ta käis kooperatiivis, ostis raamatuid, lüpsiku, kõike, mida oli vaja. Seejärel astus kooperatiivi kontorisse ning ajas pool tundi juttu kooliõega, kes töötas raamatupidamises.

«Sa elad ikka nagu hunt metsas?» küsis kooliõde naljatades.

«Küllap jääb viimaseks aastaks. Kodus tuli vanaema aidata. Kevadel lähen kolhoosi. Esimehega juba jutud räägitud.»

«Tule meile! Kooperatiivis tööd küllalt,» soovitas kooliõde.

«Ei taha, olen maaga ühte kasvanud. Ja mets... Sina sellest vist enam aru ei saa?»

Laine väljus kooperatiivist kell kaks. Aega jäi terve tund. Asetanud jalgratta söökla seina najale, sammus ta üle maantee bussipeatusesse. Istus pingile ning hakkas sirvima ostetud raamatuid.

Kui kellaosutid olid peaaegu kolmeni jõudnud, peatus Tallinna poolt tulev hall sõiduauto bussipeatuse vastas. Rooli tagant tõusis pikakasvuline noormees, kes sammus tõttamata üle tee. Nüüd vast tundis Laine ta ära.

«Tere. Kuuste rahvas juba kohal,» sõnas mees Lainele kätt ulatades.

«Jah.»

«Kus on teie ratas?»

«Seal, see punaste porilaudadega.»

«Teate mis, istuge rattale ja sõitke kodu poole tagasi. Umbes veerand tunni pärast püüan teid kinni. Lähen ja söön paar võileiba. Lihulas on korralik söökla.»

Paar-kolm kilomeetrit alevist väljas jõudis leitnant jalgratturile järele. Nad vestlesid otse maantee serval.

«Nii on parem, ei torka silma. Arvavad, et küsin teed,» rääkis leitnant Randviir.

Laine jutustas lühidalt kõik, mis ta teadis.

«Naine, kes kirja tõi, oli kindlasti nende saadetud. Te ju ütlesite, et kirjas öeldi, nagu tuleksid kaks metsapraakerit?»

«Nii see oli.»

«Las tulevad. Teenige neid tões ja vaimus. Mootorrattur aga, kellest rääkisite, oli sama, kes käis rahvamaja juhataja sünnipäeval, see miilitsamütsiga. Selles pole kahtlust. Ta lihtsalt kontrollis, kas isa pole mingit vempu sisse keeranud. Need mehed pole pea peale kukkunud. Kuid küsida rahvamaja juhatajalt — see andis ta ära. Kõike seda oleks saanud teha taibukamalt. Kui kohtasite meest teel, siis ta lihtsalt kontrollis, kuidas teie juurde pääseb. Kuulake tähelepanelikult. Esiteks, peame aitama teie isa ja tegema seda nii, et ka tema meid aitaks. Teiseks, mehed, kes tulevad teile, on ohtlikud. Nendega tuleb ümber käia äärmiselt ettevaatlikult.»

Leitnant vestles Lainega umbes tund aega. Siis jätsid nad hüvasti.

HUNDID

Märjamaal on tihedaid võsastikke, soid ja rabasid, kust võib välja jõuda Pärnumaa metsadesse ja sealt edasi Läti- maale. Siin on radu ja soosaari, mida teavad ainult kohalikud elanikud. Mäletatakse aegu, mil nendes rabades ja soosaartel oli rohkesti hunte. Siit veeresid möödunud sõjapäevade lahingud kaugelt mööda. Metsataludes teati ainult niipalju, et ühel päeval ei kostnud raadiost enam saksa- keelset juttu ega sõjakaid marsse, vaid rahulik naisehää teatas:

«Siin Nõukogude Eesti! Alustame saadet...»

Just taasvabastatud Nõukogude Eesti esimestel päevadel hiilisid Märjamaa metsavõsastikesse uued «hundid» — tavalistest kardetavamad. Nad olid varustatud automaatide ja püstolitega, nende saapasäärtes olid varjul lühikesed ja laiad eseslaste pussid, mille teradelt võis lugeda: «Feuer und Blut» — tuli ja veri! Need inimesed, kui neid üldse võib inimesteks nimetada, põgenesid metsa pärast seda, kui tee välismaale oli suletud. Nad tulid tihnikuisse ja soosaartele, et määrtseda edasi Nõukogude kodanike kallal. Bandiitide hulgas oli ka neid, keda fašistid olid jät- nud maha «kaadriks viiendale kolonnile», lubades taas- tada nendega side mõne aja pärast. Bandiidid ehtasid metsadesse punkrid, kust korraldasid aeg-ajalt röövretki, tappes partei- ja nõukogude töötajaid, aktiviste.

Tõsi, tänu elanikkonna kaasabile likvideeriti tähenda- tud jõugud kiiresti. Tabamatuks jäi ainult jõuk, kelle juhiks oli fašistliku armee 46. rügemendi ühe pataljoni rühmaülem leitnant Heinrich Sirel. 46. rügementi juhtis omal ajal major Alfons-Vilhelm-Robert Rebane. «Viienda kolonni» tarvis mahajäetute hulgas etendas Sirel tähtsat osa. Temast taheti teha resident, kes sügaval põrandal all juhiks Eestis kogu tegevust, mis oleks suunatud välisluure abistamise organiseerimisele, võitlusele nõukogude võimu vastu.

Õeldakse, et hunt haistab hunti saja versta tagant, nii seegi kord. Sirel leidis Pärnu-Jaagupi metsadest kiiresti üles Velise valla endise talupidaja Edgar Saaliste. Viimane elas punkris koos naise Aliide, selle venna Hendrik Ensaare ja paari teisega. Jõugu edaspidise tegevuse juhti- mine usaldati Sirelile kui sõjaasjanduse spetsialistile. Vii-

mastel aastatel, enne kui jõuk likvideeriti, ei tegelnud bandiidid enam tapmisega ja, kui seda juhtuski, siis harva ning peamiselt röövimistel, tulevahetuses. Sirel hoidis jõuku «tähtsamateks ülesanneteks», mida ootas šefilt — Alfons Rebaselt. Kus obersturmbannführer asub, kuidas ta sideme loob, sellest polnud Sirelil ehk Vanal, nagu teda kutsuti, aimugi. Kuid ta lootis, et aeg pole enam kaugel.

Kui tahate saada mõnesuguse ettekujutuse Sireli jõugust, siis tutvustame lugejale üht selle liiget — Edgar Saalistet. Kes ta oli? Nagu eespool öeldud, pidas Saaliste Velise vallas talu. Kodanlikul ajal oli mees aktiivne kaitseliitlane. Kui sõja puhkedes toodi talle valla täitevkomiteest mobilisatsioonikutse, põgenes koos naisega metsa, kus viibis kuni hitlerlaste tulekuni Pärnu-Jaagupisse. Seejärel sai temast omakaitselane, kes võttis agaralt osa areteerimistest, hukkamistest.

1941. aasta suvel, mõned päevad enne saksa okupantide saabumist Pärnu-Jaagupisse, areteeriti Edgar Saaliste ja tema jõugu poolt, millesse kuulusid veel Jaan Miil, Elmar Vahtra, Jaan Saaliste ja Evald Ester, rohkesti kohapealseid elanikke, kelle hulgas olid Alfred Saaliste, Jaan Tarvaste, tema poeg Olev Tarvaste, Eduard Ülenurm, Joan ja Jakob Karlson ning paljud teised. Kahel viimasel, Joan ja Jakob Karlsonil, õnnestus mahalaskmisest pääseda. Teised ajas Edgar Saaliste Märjamaa lähedal olevasse «röövlikuusikusse», kus nendega julmalt arveid õiendati.

Edgar Saaliste ja teised bandiidid teenisid hitlerlastest peremehi ustavalt kuni viimaste jalgalaskmiseni. Mida nüüd teha? Ainus pääsetee viis metsa. Sinna mindigi. Bandiitidele tuli kokaks Saaliste naine Aliide. Nad ehitasid metsa punkri, mis ei asunud kaugel Ojaäärse külas Jüri Poltavile kuuluvast Pärnu talust. Seesama Poltav sõbrutses bandiitidega, abistas toiduga, andis teada, kui külas või ümbruskonnas oli midagi kahtlast. Aga kaua Jüri Poltavigi suutis bandiidikarja joota-sööta. Edgar Saaliste jõuk alustas röövimist. Aravere, Enge, Kaelase, Kohtru, Salu, Nurtunõlva ning teiste ümberkaudsete külade inimesed ei julgenud enam öösiti magada. Bandiidid murdsid Nurtu kauplusesse, võttes kaasa 1100 rubla eest kaupa. Kaelase kooperatiivist saadi 5000-rublane noos. Bandiitidele kaasatundja, kohalik elanik Jaan Marvig hiilis ühel ööl punkrisse, tuues teate, et Vana-Nurtu metsapunktis on

tööliste palgaraha. Bandidid olid parajal ajal jaol. Tööliised ei näinud kopikatki peale Jaan Marvigu, kellele bandidid maksid metsapunktis tehtud töö eest saada olevad 200 rubla ning «preemia» 1000 rubla!

... Ühel kevadel, kui maal algas kartulipanek, napsitas Jüri Poltav bandididega metsas. Et neile oma ustavust kinnitada, lubas Jüri sõpradele tüki kartulimaad.

Järgmisel päeval läks Edgar Saaliste naisevenna Hendrik Ensaarega talgutele. Keset töötuhinat märkas Ensaar tundmatut naist, kes neid uudishimulikult silmitses. Järsku bandid võpatas. Ta sosistas Saalistele:

«Vaata, see ju Alfredi naine, selle Alfredi, kelle me maha lasime...»

Edgar Saaliste vaatas omakorda:

«Tema jah, sa kurat...»

Kuid naine ei mäletanud neid nähtavasti või siis ei tahtnud tunda. Ta astus edasi ja kadus Jüri Poltavi värava taha.

Bandidid pugesid põõsa varju ootama. Nad nägid, kuidas naine talust välja tuli ja otse üle põllu maanteele minema hakkas. Kuid juba tuli lõõtsutades ka Jüri Poltav. Mees oli hirmu täis ega saanud esialgu sõna suust. Lõpuks kogus ennast:

«Tundis ära! Mida teha?! Ja mina andsin teile maad! Nüüd on vangirauad käes. Ta ju agitaator, rahvakohtu kaasistuja, suur kommunist... Läheb kindlasti miilitsa järele. Mis te ootate? Minge tehke vagaseks! See on kõige õigem... Liduge talle sealtkaudu vastu. Kui pauk käib, saadan Aliide labidaga...»

Bandidid vahetasid pilke, hüppasid maast ning hakkasid võsa varjus kiirete sammudega Aliine Saalistel teed ära lõikama. Nad jõudsid Aliinele vastu mõni minut enne seda, kui ta suurele teele jõudis. Edgar Saaliste hüppas põõsa tagant välja, tulistades naist rindu. Mõrtsukad lohistasid veel elava inimese lähedal asuvasse Lagasoose, kus panid ta küüni seina najale istuma. Naine avas silmad, vaatas mõrtsukatele:

«Miks te mind tapate? Olen kahe lapse ema...»

«Tapame jah, sa annad meid üles,» vastas Saaliste uuesti püstolit tõstes. Naisevend haaras tal käest:

«Ära pauguta, ega enam sõda ole! Kuulevad... Teen ise talle otsa peale.»

Ensaar võttis õlalt seljakoti, vabastas ühe rihma ning

keeras selle naise kaela ümber, hakates rihma mõlemast otsast sikutama, ikka tugevamini, tugevamini... Kui naine enam elumärki ei avaldanud, tassisid nad laiba lähedal asuvasse Kaisma rabasse. Juba tuli Edgar Saaliste naine Aliide Jüri Poltavilt saadud labidaga.

«Kärvas?» uudishimutses Aliide mehele labidat ulatades. «Aga tal on uus mantel, kingad, näe, käekell ja kuld-sõrmus...»

Bandiidid röövisid tapetu paljaks, portfelist leidsid 20 rubla, mille omavahel jagasid.

Vaatamata pingutustele ning kohalike elanike kaasabile ei õnnestunud bandiite tabada, kes kadusid jäljetult pärast järjekordset röövimist, et mõne aja möödudes uuesti päevalgele ilmuda.

*

Kasari jõe üheks haruks on Russalu, mis voolab läbi metsade ja võsastunud heinamaade. Selle kaldal losutab nüüd juba mahajäetud Moore talu, mille maadel asus Sireli bandiitide punker. Siin oli rahulik. Juhtus, et metsa või jõe äärde sattusid inimesed, kes oleksid võinud ohtlikuks muutuda, informeeris bandiite kohe Moore talu peremees, endine omakaitselane Jüri Rengolts. Sirel, keda tavaliselt Vana nime all tunti, ei jäänud peremehele võlgu. Pärast mõnd otsa sai Jüri oma osa.

Kasimatud, habemesse kasvanud, joomisest tursunud nägudega mehed meenutasid pigem metsloomi kui inimesi. Iga väiksemgi krõbin, iga nõrgemgi heli pani nad värisema. Bandiidid mõistsid, et nende tund on lõõnud, kuid minna polnud kuhugi. Nad isegi imestasid, et neid pole veel kinni võetud! Ikka sagedamini hakkasid nad arutama jõugu likvideerimist. Igal sellisel juhul laitis Vana nõu ära:

«Nii või teisiti — ikkagi tuntakse ära! Saksa ajal tegime asju, mida ei unustata. Parema istume siin, kuni kõngeme. Tõsi, Rengoltsi-taoline veel toetab, kuid temagi juba rohkem hirmust kui kaastundest. Loodan siiski Rebasele. Ta ütles selge sõnaga, et otsib mind kas või hauapõhjast üles, et pidagu ainult vastu... Ootame veel aastakese, kui siis ka midagi kuulda pole, paneme Lätimaale. Metsad ulatuvad kaugele!»

«Ehk püüaksime Soome,» arvas üks meestest.

«Annavad välja! Neil on venelastega niisugune leping. Kui saaksime Rootsi, seal võetakse meiesugused vastu,» arvas teine.

«Rootsi võiks proovida! Kust aga võtta paati? Pealegi on sügisesed ööd tormised, pimedad... Maad mööda minna on võimatu... Jääb ainult meri, selle kaudu poeb ehk läbi,» arvas Vana.

Sireli jõugul olid sidemed ühe Nõukogude Lätis tegutseva bandiitide grupiga, kellel omakorda oli kirjavahetus välisluurega. Londonis asuv luurekeskus, mille eesti osakonda juhtis Alfons Rebane, tegi Nõukogude Lätimaal olevale grupile ülesandeks kaasa aidata ühenduse loomiseks Sireli grupi ning Londoni luurekeskuse vahel. Seda teha ei õnnestunud. Seepärast sai Sireli jõuk Londonist tulevad korraldused ning ülesanded lätlastelt sidemehe kaudu. Sageli löid läti bandiidid Inglismaalt tulevatele instruktsioonidele käega, sest London arvas, et Baltimaades on kerge töötada, et metsavennad kui «rahva vabaduse eest võitlejad» on siin au sees.

Pärast pikki kaalutlusi otsustati Intelligence Service'is, et Eestisse tuleb paigutada kvalifitseeritud spioonid-radistid, kes ühteaegu esindaksid Torma-Rebase spionaažikeskust ning aitaksid muuta metsavendade liikumist intensiivsemaks. Milline see «intensiivsus» olema pidi, sellest kõneles pikalt-laialt luurekoolis jällegi Alfons Rebane:

«... Likvideerida tuleb kõik need, kes seisavad kommunistide eest või on partei liikmed, sest kui Eestisse tagasi tuleme, peab olema mustem töö juba tehtud. Me peame saama viivitamatult omariiklust korraldama hakata. Sellel eesmärgil peame koondama kõik Eestis asuvad metsavendade grupid ühtseks isamaaliseks pereks, umbes vana kaitseliidu taolisse organisatsiooni. Sellel organisatsioonil, tema allüksustel peavad olema ülemad, keda tuleb tasapisi värvata nende endiste kaitseväge ja kaitseliidu ohvitseride hulgast, kes kommunistide juures ei seisa heas kirjas. Just niisuguseid läheb meil vaja. Ärge raha kokku hoidke. Relvi annavad inglased-ameeriklased palju soovime. Kogu seda tööd tuleb organiseerida nii, et ühiseks ülestõusupäevaks, mida toetavad inglased, oleks metsavendade koosseisus vähemalt 20 000 meest. Kui oleme hõivanud raadio, saadame kohe eetrisse abipalve kõikidele vaba maailma rahvastele... Inglise

eskaadrid tulevad Tallinna alla... Samuti toimub Lätis ja Leedus. Edaspidises perspektiivis on Balti vabariigi loomine pealinnaga Tallinnas.»

Selle utoopilise vabariigi presidendiks pidi saama Torma.

«Informatsiooni» järgi, mida Rebane andis inglastele, oli Eestis rohkem kui tuhandemeheline metsavendade organisatsioon! Tol ajal eksisteeris tegelikult aga veel üksnes Sireli jõuk, kuhu kuulus... viis bandiiti!

Ühel päeval otsis bandiidid üles Lätist saabunud side-meis, kes teatas, et Rebase korraldusel tuleb Sirelil vastu võtta kaks Inglismaalt saabuvat instruktorit, tagada neile ohutu varjupaik ning tööttingimused. Jutuajamine toimus endises kulakutalus. Sirel ei rõõmustanud eriti instruktorite saabumise üle:

«Näe kurat, Rebane pidas mind ikka meeles, ei ole ära unustanud! Aga mis need instruktorid siia ronivad? Olen ma lasteaednik või! Ise murrame pead, kuidas minema putkata — nüüd need ka veel kaelas! Mis mehed nad on?»

«Radistid... Hakkavad Inglismaaga ühendust pidama. Peenike mäng!»

«Peenike... Selle mänguga võib jämeda köie saada. Mina teie supi sisse oma nina ei pista!»

«Jäta nali! Sulle makstakse... Ja üldse, — silmuse saad ikkagi! Tee vähemalt enne seda peale varastamise eesti rahvale midagi kasulikku. Saad priskelt elada. Kui hästi läheb, jalutad varsti Londonis,» naeris lätlane.

«Kui just makstakse...»

«Nüüd kuula! Mõne päeva pärast tuleb sulle külaline. Ka sealt! Saad aru? Nii. Käi temaga ringi nagu pere-mehega. Ta teab sinu punkri asukohta. Kuidas ja millega see mees kohale ilmub, pole sinu asi. Tema hakkab juhtima kogu eelseisvat operatsiooni, mehe hüüdnimeks on Must. Kibeda käega poiss! Ära anna mõista, et sulle temast rääkisin. Must ei armasta lobisejaid. Tunned sa Lihula kandis kedagi, kelle juures need kaks võiksid paar päeva olla?»

«Inglismaalt?»

«Just.»

Sirel jäi mõttesse. Kulus tükk aega, enne kui vastas:

«On üks, teenis minu rühmas. Seni ma teda tülitanud pole. Mulle ta eriti ei meeldinud, vaikne, tagasihoidlik...»

On seal kuskil metsavahiks, mis ta nimi nüüd oligi, ahjah — Lehis. Võiks proovida. Teisi sealkandis ei tunne.»

«Käi ära. Annan sulle kolm tuhat rubla teerahaks. Rohkem pole. Sulle tulevad varsti külla rikkad mehed, pea-aegu miljonärid — nendelt saad seda puru palju soovid.» Lätlane laksatas lauanurgale pataka kümnerublalisi. Sirel ohkas:

«Tead, sõber, missugust häda ja viletsust ma olen näinud! Ei või ninaotsagi näidata! Iga karjapoiss annab ära. Pioneere, komsomole on kõik nurgatagused täis. Ela nagu hunt. Ei tea, miks inimesed kolhoosis ühte hoiavad? Vanal ajal... See on hea, et Rebane meeles pidas! Kui ta mind Emajõel maha jättis, ütles:

«Sirka, mina vajutan varvast, mäng on läbi... Sina aga kobi metsa, võta endale hüüdnimeks Vana. Küll ma su nime järgi üles otsin. Sind läheb veel vaja.» Ja otsiski üles. Ta on nüüd härra, mina aga...»

«Saad härraks, tee nagu kästakse!»

Mõlemad suitsetasid vaikides, siis hakkas lätlane kõnelema:

«Pärast sõda tapsid palju inimesi. Nüüd jäta rumalused! Ees seisavad suured asjad. Ära roni enneaegu hauda.»

Kõiges kokku leppinud, lahkus lätlane varahommikul. Kui Sirel tahtis saatma minna, muigas külaline:

«Mind! Pole vaja. Mul on taskus niisugused paberid, et miilits ise näitab teed. Ela hästi! Me ei kohtu enam kunagi, või ehk siiski...» muigas lätlane kahemõtteliselt.

*

Kui Vana pärast kahepäevast äraolekut punkrisse jõudis, oli tal kaasas suur kohver.

«Noh, mehed! See sealt Lätimaalt oli väärt lind!»

«Süüa tõid?»

«Tõin kärakat, suitsu, kõike,» uhkeldas Vana.

Punkris algas pidu. Vorstirõngad rebiti tükkideks, pudelitelt lendasid korgid.

«Nii maksab elada! Kui naisi veel...» käratsesid bandiidid.

«Jõuame nendenigi.»

«Kust sa nii palju nodi said?»

«Täna mitte üks sõna! Joome tuleviku terviseks! Ütlen, varsti tuleb raha nagu raba, elu õitseb kui lilleke. Joome!»

Homme mitte üks tilk! Asi läheb tõsiseks,» praalis Vana tähtsalt.

Pudelik käisid ringi. Vorstirõngad kadusid aplate hammaste taha. Üksteise järel tühjenesid konservikarbid, kuid kohvris leidus ikka veel joodavat-söödavat. Purjus bandiidid hakkaksid laulu jorutama, mõni tukkus nariserval, pudel ühes, vorstijupp teises pihus. Järsku helises nõrgalt lae all rippuv väike aisakell.

«Ahaa! Õige hunt ise jaol,» naeris Vana ning avas punkriukse. Natukese aja pärast sisenes sealt vibalik vanamees. Tema kitsast, kortsudega kaetud näost vaatasid uudistades kaks vilgast silma. Vanamees viskas märja nokkmütsi lauajuppidest kokkuklopsitud taburetile:

«Lausa pidu lahti! Käisite jälle...»

«Vanamees! Pea leivamulk kinni, ära tiku enneaegu...» Sirel näitas põidlaga lae poole.

«Ega ma... Na nalja pärast,» pobises Rengoltsi Jüri, võttes vastu pudeli ja pool heeringat.

«Terviseks, et kõik jälle vana elu poole läheks. Kolhoosi värk sööb hinge seest! Täna käisid komsomolid... Miks ma tööle ei käi? Mina olevat kõige laisem!? Aga eks Jüril ole varsti kuuskümmend turjal! Eh, eh, ee... Vana rasva jätkub veel. Teie ka, kallid mehed, aitate vahest.»

«Poeg on sul insener, teine kaupluse juhataja. Aga ise sa oled ehtne röövel. Peaksid õieti laste hea elu eest kommunistidele aitäh ütlema, aga mitte meie poole hoidma, mis?» muigas Vana.

«Ei ole mul komude vastu armu! Kiskusin teistega juba vabadussõjas. Ka saksa ajal... Millegipärast kinni ei piidetud.» Jüri rüüpas suure lonksu, haukas heeringat peale. Viinast julgust saades arutas edasi:

«Kuid eesti ajal! Meil oli siin kaitseliidu ratsaeskadron. Oli alles elu! Ja talu! Oli sulaseid ja tüdrukuid, siis tehti vallavanemaks... Elasin, kuidas tahtsin. Talu nagu mõis, enne punaste tulekut tahtsin just veoauto osta... Aga praegu? Sant mis sant! Ei meeldi mul teiste käpa all. Ameerika Hääl rääkis, et järgmisel aastal pole Eestis enam ühtegi punast. Neil olevat seal valitsus puha valmis, ameeriklased pidid aitama.»

«Ega see nii kiiresti lähe, Jüri. Enne tuleb ikka pinda ette valmistada. Noh, võta veel üks lõuatäis ja käi minema. Tahame puhata. Näe, mehed juba tukuvad. Oma kümme pudelit kulistasime alla. Võta, võta! Mis järele jääb, vii

kaasa. Sul paar kilomeetrit astuda. Tee peal kulub ära. Ega siin võõraid ole liikumas?» uuris Vana.

«Ei ole näha olnud. Ega siia enam pääsegi. Kraavid puha vett täis. Minagi tulin pikkade kummikutega. Võite rahulikult puhata.»

Jüri upitas ennast pingilt jalgadele, peitis pooliku pudeli põue ning läks sõnakest lausumata uksest välja.

«No on raisk,» urises Vana talle järele.

Joobnud bandiidid norskasid põrandal ning naridel. Vana otsis salakesi kohvrast pudeli konjakit, kallas teeklaasi täis ja tühjendas paari lonksuga, kallas uuesti, toetas pea kätele, hakates kuulama metsa tumedat, otsekui ähvardavat kohinat.

OPERATSIOON «PISTRIK»

Avaras kabinetis istusid neli inimest. Kindral, pikakasuline, umbes viiekümneaastane mees, alampolkovnikud Enn Reiljan, Ilmar Kuusemets ning major Osvald Johanson. Kõik nad olid palju aastaid koos töötanud, tundsid üksteist hästi, olid ühiselt täitnud mõnegi vastutusrikka ülesande. Kõik neli istusid vaikides. Kindral avas aeglaselt, nagu kõheldes, enda ees oleva kausta, libistas silmadega üle tihedasti täiskirjutatud lehtede, ning põristades sõrmedega kirjutuslaua klaasile, küsis:

«Miks leitnant Randviir hilineb?»

«Tuleb kohe, seltsimees kindral. Tal on kaugekõne Lihulaga...» vastas alampolkovnik Enn Reiljan.

Möödus veel paar minutit, enne kui uksele koputati. Sisse astus leitnant Randviir ja jäi ukse kõrvale seisma:

«Palun vabandust, seltsimees kindral. Mul oli kiire kõne, mida ei saanud kuidagi katkestada. Lubate osa võtta?»

«Istuge.» Kindral osutas vabale toolile laua ääres.

Esimees avas uuesti kausta, pani ette mustade raamidega prillid:

«Palusin teid siia, et vahetada ühiselt mõtteid eelseisvast operatsioonist. Nagu teada, paiskab inglise luure lähemal ajal meie rannikule mõned luurajad. Nii, leitnant Randviir?»

«Olemasolevate andmete põhjal peab see varsti toimuma, seltsimees kindral.»

«Kas meie lätlane lõi kontakti Sireliga?»

«Jah.»

«Selge! Ülesanne on «külalised» vastu võtta nagu kord ja kohus. Seda hakkamegi arutama. Spioonid maabuvad ööl vastu 23. oktoobrit. Palun tulge lähemale.» Kindral astus seinakaardi ette. Terav kepiots libises piki põhjarrannikut, kuni peatus.

«Maabumine toimub siin — Vainupää ja Eisma rannaküla vahelisel alal. Punkte lahutab teineteisest neli kilomeetrit.» Kindral pöördus kõigi nõupidamisest osavõtjate poole:

«Oleme seda Sirelit hoidnud kaua, nüüd siis visati sägale paras sööt! Tegime siiski õigesti, et Sireli jõuku ei likvideerinud, kuigi ta on aastate jooksul valmistanud meile palju meelehärmi. Alati pole vaenlane, kellel silma peal hoitakse, kahjutu, nagu mõned... hm... ekslikult arvavad. Rebane kavaldas, aga ikka läks liimile. Selline on juba kord nende loomakeste saatus.»

«Mäletate, kapten Jürisson nõudis kategooriliselt Sireli jõugu likvideerimist,» segas vahele major Johanson.

«Inimene on ekslik... Ka mina olin siis temaga peaaegu ühel nõul. Ent silmas peetavat vaenlast jõuab alati kahjutuks teha, kuid enne peab ta millekski kasulik olema! Käesolev juhtum tõestab siiski meie seisukohtade õigsust, seda, et tookord asja põhjalikult kaalusime. Kui poleks Sirelit, siis arvatavasti ei saaks me niipea teada, kes meie randa tulevad ja missuguseid andmeid nad katitsevad piiri taha saata.» Kindral naeratas tähendusrikkalt:

«Anname neile kõik, mida soovivad, peale andmete... Sellest edaspidi. Kuidas me oma «külalised» vastu võtame, kuidas me nad Sireli jõugust lahutame, et see lõpuks likvideerida — just seda hakkame arutama.»

«Lubate, seltsimees kindral?» Alampolkovnik Enn Reiljan tõusis.

«Palun.»

«Nüüd on meil kõik võimalused nii ühtede kui teiste likvideerimiseks. Milleks enam mängida! Püüame Sireli jõugu ja külalised korruga nagu varblased mütsi, ja asi korras. Milleks venitada...»

«Kas olete alampolkovnik Reiljaniga nõus?» Kindral vaatas küsivalt ohvitseridele.

Keegi ei vastanud. Kabinetis valitses tükk aega vaikus.

«Lubate, seltsimees kindral?»

«Palun, Kuusemets.»

«Hästi, võtame Sireli kui ka piiritagused «külalised» kinni... Selles pole midagi keerulist — torka ainult püstoliots nina alla ja kärata: «Käed üles!» Kuid asi pole selles! Ega siis need seal ka pea peale kukkunud ole, et puistavad oma spioonidele kõik südame pealt ära... Nad ootavad seni, kuni spioonid on Eestisse jõudnud, kohanenud, tunnevad end väljaspool igasugust ohtu ja loovad Londoni keskusega raadioside. Alles siis hakkab tulema vihma, mida meie põllule vaja läheb! Teiseks, need poisid, mõtlen spioone, kes peavad saabuma, võivad meile luisata, mida just heaks arvavad. Meie aga hõõrume rõõmu pärast käsi, et näe, kui lihtsalt läks! Ei, see plaan ei kõlba! Jääme ise tolaks. Peame tingimata teada saama, kes neid saadab, kus nad õppisid, missugused on emigratsioonis viibivate «juh-tide» plaanid, kes veel võivad sealt siia tulla. Mida tahab inglise luure... Milleks kohe likvideerida! Mõtlen natuke-negi, Reiljan! Kord jäid juba vahele... mütsi püüdmi-sega!»

Alampolkovnik Reiljan ei vastanud. Ta toksis pliatsi-otsaga tikutoosile, ümisesedes mingit lauluviisi.

Vaatamata Ilmar Kuusemetsa noorusele, austas kindral teda kui kogemustega, tasakaalukat töötajat, kes võttis aktiivselt osa operatsioonist «Lehed langevad». Praegugi juhhib ta komitees vastutusrikast osakonda.

«Olen alampolkovnik Kuusemetsaga nõus, kui me juba Sirelit nii kaua söödaks hoidsime, milleks siis visata korraga nurka hulga aastate töö ja vaev! Kuulame ära, mida inglased meilt tahavad,» toetas major Johanson.

Kindral tõusis. Ta pöördus alampolkovnik Reiljani poole:

«Saan teist aru, Reiljan, iga vaenlane tuleb juba eos kahjutuks teha. Kuid kõik oleneb sellest, missugune see vaenlane on. Sõjarindel, lahingus — seal jagan teie arvamust, aga praegune rinne erineb tublisti sellest, kus kõnelevad suurtükid. Meil asendab suurtükke mõistus, kaine olukorra hindamine, milleta me ei suuda täita ülesandeid, mida annab kodumaa. Saite minust aru?»

«Põhimõtteliselt jah. Aga ikkagi, mida uut saavad meile

spioonid anda? Tunneme inglise luuret nagu oma... taskut.»

«Kuid igal ülikonnal on palju taskuid! Ühes teate, mis on, aga teises, kolmandas, seitsmendas... Luure taskust, kui nii võib öelda, leiata täna seda, mida seal eile ei olnud. Aga homme! Te ütlesite, et mida uut võivad nad meile anda? Seda, kallid inimesed, tahamegi teada! Vanad taskud oleme nii-öelda läbi traalinud, kuid arvatavasti on neil nüüd hoopis erinev rüü, ning arvatavasti on ka taskud uue sisuga. Mida nende sisu endast kujutab — seda ei tea teie ega mina, küll aga need, kes sealt teele saadetakse.» Kindral võttis prillid eest.

«Mis siis ikka. Hakkame siis tuhnima selle uue rüü taskutes, kuid... arvan siiski, et nende sisu on vana,» nõustus Reiljan puigeldes.

«Vaadake, et me teile kord pikka nina ei näita,» muigas esimees.

«Ei usu, seltsimees kindral. Olen seda sorti soola paar tonni alla neelanud.»

«Siis pole see olnud see päris õige... Seda õiget laaditakse praegu mõnes väikeses Inglismaa või Lääne-Saksamaa sadamas pardale.»

*

... Alampolkovnik Reiljani hinnati kui äärmiselt julget, operatiivset töötajat. Tema ainukeseks veaks oli vaidlushimu. Ta vaidles alati, isegi siis, kui sai aru, et tal pole õigus. Tõsi, südames oli ta teistega nõus, kuid oma mõtet nii kergesti ei jätnud ega lõplikult kunagi alla ei vandanud. Kord oleks see talle kalliks maksma läinud.

Aastaid tagasi otsis Reiljan bandiiti, keda kutsuti Mõisnikuks. See kunagine kodanliku armee veltveebel ja Eesti leegioni ohvitser oskas ennast nii varjata, et talle kuidagi ligi ei pääsenud. Reiljan, siis veel kapten, läks ise metsa. Hulkus läbi kõik Lõuna-Eesti tihnikud, kuni... sai tuttavaks ühe Valgamaa metsavahiga. Reiljan rääkis temale, et tahab põgeneda Rootsis elavate vanemate juurde. Tundes noorele inimesele kaasa, ei andnud metsavaht teda välja, vastupidi, hakkas tema eest isalikult hoolitsema. Mõni päev hiljem metsas uidates kohtas Reiljan pikakasvulist jahimeest. Nad hakkasid juttu ajama. Selgus, et mõlemad on ühe mesti mehed.

«Kas kaua metsas?» päris pikakasvuline.

«Kolm aastat,» valetas Reiljan.

«Pole sinusugust näha olnud...»

«Olin Virumaal, aga seal läksid miilitsad tigidaks. Tegin paar tükki vaikseks ning lidusin siia.»

«Kange mees! Mulle läheks ehk sinusugust vaja,» naeris pikakasvuline.

«Kes sina oled?» päris Reiljan.

«Mõisnik.»

«Mõisnik! Meil mõisaid ei ole,» puhkes Reiljan naerma.

«Mind kutsutakse Mõisnikuks. Kas sa minust kuulnud pole?» imestas pikakasvuline.

«Ei ole... Vaatan ise, kuidas omadega välja tulen. Kuule, kus sa elad?»

«Kus kunagi... Tegutsen üksinda, sõber, ei usalda kedagi. Sõbrad veavad ükskord ikkagi alt. Sina meeldid mulle. Tule õige kaasa.»

«Kas jala?»

«Tahad autoga või?»

«Pikk maa vist. Astu parem minu juurde sisse. Metsavaht on kindel mees. Kas sul püstol on?»

«Mis siis?»

«Kui satud miilitsate peale, mis sa siis tühipalja jahipüssiga peale hakkad?»

Pikakasvuline tõmbas jopetaskust nagaani, põuest barbellumi:

«On paar granaatigi! Mul on punkris seda kaupa nii palju, et võin kümme meest varustada.»

Mehed leppisid kokku, et kohtuvad Karula kaupluses.

Määratud ajal oli Reiljan kohal, ostis pudeli õlut, tüki vorsti ning jäi Mõisnikku ootama. Suur oli aga ta imestus, kui kauplusesse astus Nõukogude armee komandöri mundris pikakasvuline ohvitser ja noogutas talle sõbralikult peaga. Mõisnik! Mõlemad lahkusid kauplusest.

«Julge mees oled! Aga mina olen veel julgem. Olen ka... kapten ja ehtne — julgeolekust. Otsin sind juba pool aastat,» rääkis Reiljan Mõisnikule õllepudelit ulatades:

«Oled täitsamees. Teeme mõned kärakad ja kobime metsa. Mul on üks plaan.»

«Sa ei usu, et olen julgeolekust!» vihastas Reiljan.

«Mine nüüd, sinusugune nolk ja sealt, aga hästi räägid, jumala eest!»

«Olen! Tahad, näitan dokumenti?»

«Mul on ehtsad kapteni omad,» pilgutas Mõisnik silma.

«Sinuga ma kaasa ei tule.»

Mõisniku nägu läks pilve. Ta kummardas end Reiljanile lähemale:

«Tuled, või...»

Samal ajal astus kaupluse nurga tagant välja talumees. See tuli otse meeste juurde:

«Ega juhtu kella olema, oma jäi seisma? Näete...» Külamees torkas käe pintsaku põue, et võtta sealt rikki-läinud kella, kuid tõmbas selle asemel välkkiirelt püstoli ning surus toruotsa vastu Mõisniku kõhtu.

«Käed üles!»

«Kas usud nüüd, et olen julgeolekust?» küsis Reiljan vihaselt.

«Usun... Kui oleksid metsa tulnud, oleksid juba põõsa all siruli.»

«Miks?»

«Nägu tuli tuttav ette. Olen sind kuskil näinud.»

«Hakka astuma. Auto ootab,» ütles Reiljan rahulikult ja istus kaupluse trepile vorsti mugima.

*

... Nähtavasti meenus kindralile lugu Mõisnikuga, sest ta pöördus ning vaatas alampolkovnikule:

«Kui annaksime selle asja juhtimise teie ja alampolkovnik Kuusemetsa kätte? Missugused on arvamused?»

«Nõus, seltsimees kindral,» vastas Reiljan, heites silmanurgast pilgu otsesele ülemale Kuusemetsale, kes istus tema kõrval. Viimane noogutas peaga:

«Las õigustab oma «tühjade taskute teooriat.» Toasolidad puhkesid naerma.

«Ja ärge hakake vaidlema nagu Mõisnikuga Karula kaupluse ees! Kui major Jürisson, vana talutaat, oleks pool minutit hilinenud, siis vaevalt me oleksime täna teiega vaielda saanud,» muigas kindral.

... Oli hiline õhtutund, kui nõupidamine lõppes. Saates alluvaid ukseni, tähendas ülem:

«Leppisime siis kokku, et eelseisva operatsiooni nimeks jääb «Pistrik» — jahikull, eks? Tabav sõna, pisut romantilinegi. Kuid ka meie töös on omamoodi romantikat...»

ja isegi üsna rohkesti. Olete minuga ühel arvamisel, alam-
polkovnik Reiljan?»

«Just nii!»

«Ometi kord.»

Milline plaan sündis kindrali kabinetis?

METSAVEND MUST

Sireli jõuk elas tasapisi punkris. Väljas ei käidud. Lät-
laselt saadud rublad aitasid bandiitidel muretult oodata
«peremeest». Süüa-juua muretses Rengoltsi Jüri.

«Kaua te nii elada mõtlete?» uuris Jüri kord järje-
kordse olengu ajal Sirelilt.

«Ei tea. Mis sa uurid?!»

«Ega ma... Niisama, uudishimust.»

«Vaata ette!»

Ühel hommikul metsas luusides märkas Sirel punkrist
kilomeeter-paar eemal kahtlase välimusega meest, kes
peitis kiiruga midagi põõsastesse. Sirel võpatas ning hüp-
pas jämeda kuusetüve taha, hakates tundmatut teraselt
jälgima. Tundmatu kõrval lebasid pungil seljakott ja kas-
titaoline pakk. Sirel võttis taskust püstoli, ja kontrollinud,
kas kuul on rauas, hakkas ettevaatlikult tundmatule lähe-
nema. Jõudnud umbes kümne sammu kaugusele, tõstis ta
püstoli:

«Käed üles! Ära liiguta!»

Mees täitis vastuvaidlemata käsu, jäädes üksisilmi vaa-
tama lähenevat bandiiti, kes omakorda jälgis tundmatu
iga liigutust. Üle võõra näo libises vaevumärgatav muie.

«Ära irvita! Sinusugustega ma nalja ei tee,» surus Sirel
läbi hammaste.

«Pean nutma või,» vastas tundmatu, sülitades sigareti-
otsa Sireli jalgade ette.

«Kuule, ära mängi! Meie juures ei maksa elu midagi.»

«Meie juures aga — vähemalt kümme tuhat rubla.»

«Mis sa sonid...»

Tundmatu laskis käed rahulikult alla, süütas uue kol-
lase korkotsaga sigareti.

«Käed! Saad aru!»

«Kohe, las tõmban enne surma paar mahvi . . . Olete teie alles arad! Nimetate endid veel . . . vabaduse eest võitlejateks!» Tundmatu puhkes naerma.

«Lõuad! Kes sa oled, või . . .» Sirel tõstis püstoliotsa järsult tundmatu silmade ette.

«Sa võid tõesti lasta . . . lõust juba niisugune! Tule parem siia, teeme üks naps ja siis — asja juurde! Kuradi hea, et kukkusin otse punkri peale. Arvasid, et sinu asukohta ei teata? Rebane on kaval loom . . . Hea, et ise mulle kaela sadasid, muidu oleksin Jüri poole läinud. Pista oma tukk taskusse. Näe, mul . . . ei tee üldse pauku.»

Tundmatu käes välkus pika rauaga püstol.

«Oleksin su peaaegu inglite juurde saatnud! Tule, tule,» naeris võõras, istudes põõsa varju.

Sirel astus kõheldes lähemale. Nähes, et mees libistas relva rahulikult varrukasse, torkas ka Sirel püstoli taskusse, istus mättale. Talle meenus lätlane . . .

«Tulid kaugelt?» küsis Sirel.

«Sealt.» Võõras torkas sõrmega taevasse.

«Jamad! Sinna võid kiiresti jõuda, kui lolli mängima hakkad!»

«Tola, hüppasin langevarjuga keset raba. Seal kusagil, siit nii viis kilomeetrit, on raudteejaam, kuulsin vedurivilet.»

«On! Turba jaam.»

«Vaata aga, kui õigesti Jonny mind kohale vedas!»

«Kes see on?»

«Meie lendur. Tulin otse Inglismaalt. Sul on pikad juhtmed . . . Vana, ajame nüüd tükikese tõsist juttu, ei taha sinu omade juures kõigest rääkida. Tundsin su kohe Londonis nähtud foto järgi ära, ikka samasugune. Säh, tee suu seks.» Tundmatu ulatas kandilise pudeli, mille mustal etiketil valendas hobune.

«Proovi, ehtne viski, võtsin mõne pudeli külmarohuks kaasa.» Oodanud, kuni Sirel ulatas pudeli tagasi, jätkas tundmatu:

«Tulen otse Inglise kuningriigist. Eile öösel lendasime välja. Täna, mõni tund tagasi, andsin kodumaa mullale kõhuga suud. Langevarju peitsin siia. Selle peab ära hävitama. Raha anti isiklikult sinu jaoks 10 000 rubla . . . Saad veel, kui teised kohale jõuavad. Mind saadeti sinule abiks, sest mine võta kinni, kas saate ise hakkama või ei. Töö on tähtis. Selle taga seisab inglise luure balti osakonna ülem

Mac Gebben ise... Sulle on Rebaselt kiri ja «Omega». Tundmatu võttis seljakoti taskust laperguse karbikese koos sinaka ümbrikuga. Vana võttis kirja ja karbikese kõheldes vastu.

«Ilus asjake,» sõnas Vana kella randmele kinnitades.

«Oota! Loe, sinna on midagi graveeritud.»

Sirel päästis kellarihma lahti. Kapsli tagumisel küljel oli kiri:

«Sirkale, idarinde meenutamiseks. A. R.»

«Meeles! Ta kutsus mind ikka Sirkaks! Olid alles päevad,» ohkas Sirel. Ta avas ümbriku ning hakkas lugema.

«Mida sa nii hoolega veerid?» uudistas vööras.

Möödus viis minutit. Sirel murdis kirja hoolikalt neljaks, torkas taskusse: «Isegi pildi on sisse pannud, erariides, rüütlirist lipsu peal.»

Sirel vaatas tundmatut juba aupaklikumalt:

«Teie ehk oletegi Must! Hakkate juhtima kogu... edaspidist tegevust?»

«Täpselt! Tuleb luua metsavendade võimas liit. Sina jääd mulle esimeseks asetäitjaks. Kui vabastame Eestimaa kommunistidest, saad kaitseliidu pataljoniülemaks.»

«Olin juba saksa sõjaväes lõpu poole pataljoniülema asetäitja, peaks nagu...»

«Elame, näeme! Nüüd aga pea meeles — meestele mitte üks sõna!»

«Selge.»

Kandiline pudel läks jälle käiku. Jutuotsa tegi uuesti lahti Must:

«Olin sakslaste ajal gestaapos... Ülekuulamised olid seal, tead isegi missugused! Kui võimu jälle kätte saame, siis alles teeme neid õigeid Klooga nalju!»

Sirel nihutas ennast Mustast eemale. Tema silmadesse ilmus truualamlik koerapilk. Gestaapolane! Nüüd hakkavad asjad liikuma! Tuleb teenida! Ehk usaldavad rügemendi?! Eks ole tema, Sirel, ju Tondi sõjakoolis käinud.

Must tiris sääriku jalast:

«Maandumisel kukkusin, väänasin vähe... Oled sa enne elus nailonist sokki näinud, vaata, peenike värk. Mis sul on?»

«Mul... ee... kaltsud...»

«Nojah, te ju käite kõik siin kaltsudes! Olen sinu juures mõned päevad, siis saadad mind koju, Tartumaale. Annan

vanale vähe raha. Nad ju kolhoosis. Pidavat magama kõik pikal naril, sööma puulusikaga suurest katlast. On nii?»

«Ee . . . kuidas nüüd öelda . . . päris nii just pole, aga eks sinnapoole kipu. Lähed koju, ise näed.»

«Eks ma vaata. Sellest tuleb inglastele ettekanne teha. Kuid mitte enne, kui need sealt kohale jõuavad. Minu asi on juhtida! Hea küll . . . Oma meestele tutvusta mind lihtsalt Mustana, ütle, et olen saadetud kõrgemalt poolt. Rohkem mitte midagi, küll ise räägin, mida vaja. Mul on Eestis sidemeid teiste meie inimestega. Kui ära olen, jääd minu asemele. Viina juua ma ei luba, võtta võib ainult nendel pühadel, mida peeti Pätsu ajal. Mingit maid ega revolutsioonilisi hurraasid pole vaja!»

«Me pole neid pidanudki. Mõned aastad tagasi tegime nende pühade ajal . . . noh kuidas öelda . . . mõne vaiksiks . . .»

«Stopp! Niisugusel asjal olgu lõpp! Eesmärk on poliitiline — varjatud võitlusjõudude organiseerimine! Sa mõtled, et lööd ühe kommunisti maha ja selle koht jääb tühjaks! Võta näpust! Tuleb hoopis uus ja hullem! Terrorit me ei salli. Teine lugu on, kui . . . põrutad õhku sõjatehase — aga sinnamaani te minu abita ei küüni. Pea meeles, minust mitte üks sõna rohkem kui lubasin! Sinu mehed on rämps! Sind ennast aga Inglismaal tuntakse.»

«Kas tõesti?» oli Sirel meeldivalt üllatatud.

«Jah. Kuidas teil lood relvade ja laskemoonaga on?» uuris Must.

«Relvi on, laskemoona on kuradi vähe. Pole enam kaua paugutanud. Kuidas sa nii maanduda said, et keegi sind ei märganud!? Venelastel igasugused radarid, lokatsioonid.»

«Lendasime väga kõrgel, niisuguse mootoriga, mida need aparaadid ei võta. Langevari avanes tuhande meetri kõrgusel. Siin ei ole vist üldse piirivalvureid ega miilitsaid.»

«Vaikne on tõesti.»

«Hakkame minema. Olen magamata, kõht tühi. Süüa on?» päris Must.

«Seda saab, kas nüüd nii kui teil seal . . . aga liha, mune . . .»

«Käib küll! Võta seljakott. Olen küllalt tirinud,» käsutas Must.

Sirel upitas raske pambu õlale, teise samasuguse võttis

kaenlasse. Mõlemad kadusid tihnikusse. Sirel astus lõbusat viisikest vilistades pikkade sammudega ees ja heitis aeg-ajalt pilke selja taha. Must uudistas ümbrust.

«Kuule, kuidas sa ära tundsid, et... mina olen... mina?»

Sirel jäi seisma, läitis sigareti ning istus kannule.

«Ütlesin ju, et meil on Londonis sinust rohkem pilte kui sul endal! On neidki, kes salakirjas teatasid sinu asukoha. Siis arm otsaesisel. Enne väljalendu vajutasin su foto pähe, nägin sind isegi unes nagu kallimat,» naeris Must. «Ega sa palju muutunud olegi, kõhnemaks vast jäänud. Tubli mees, et vastu pidasid!»

«Arutasime juba meestega, et läheme laiali ja asi klaar. Meiesugustel pole midagi peale hakata. Metsas muutud loomaks, iga minut võid põhja kõrbed. Vahest mõtlen, et annaks ei tea mis, kui saaks inimese moodi...»

«No-noh! Mis sa virised! Mis siis mina pean tegema siin lähedasel, kuid ometi vaenulisel kodumaal!»

«Aastad teevad oma... Olime noored, tegime tükke... Kes võis teada, et Saksamaa põhja kõrbeb!»

«Õigus, näe minagi pidin jalga laskma, kuid nüüd olen tagasi. Asjad hakkavad ilmet võtma. Ega ameeriklased kaht Saksamaad jäta... Küll teevad uue, tugevama kui Hitleril. Las Bonn saab aatomipommi! Või mõtled, et ma naljaviluks Inglismaalt siia kolisin! Igaühele on oma nahk kallis, kuid välispoliitiline olukord on selline, et nüüd peame kõik valmis seadma, sest kui lahti läheb — ei siis ole enam aega mehi koguda. Kõik peab varakult, tasa ja targu valmis tehtama.»

Mehed suitsetasid sigaretid lõpuni ja asusid teele.

«On veel palju maad?» päris Must.

«Kilomeeter... Tegin igaks juhuks väikese ringi. Kuhu meil kiiret. Parem karta kui kahetseda. Ega sinusuguseid iga päev taevast alla puistata!»

Jõuti Russalu jõekesen. Sirel otsis üles koolmekoha. Seal edasi mindi juba vaevumärgataval rajal. Eespoolt kuuldus koera haukumist.

«Kuule, kuhu sa tüürid?» jäi Must seisma.

«Ära karda, see on poolpime krants. Seal elab Rengoltsi Jüri.»

«Tõsi, mul kästi ta üles otsida, kui sa oma meestega oleksid olnud elukohta vahetanud. Aga minu teada selles talus koera ei ole...»

«Kust nemad seal Inglismaal kõiki Eestimaa koeri teavad.»

«Kõike tuleb teada! Eks Jüri ole pikka kasvu, okupatsiooniajal oli Omakaitstes rühmaülemaks?»

«Nii see vist oli!»

«Varsti läheme Lihula kanti.»

«Tead sedagi!» imestas Sirel.

«Kas Lätimaa mees andis sulle rublasid! Näed, kui peenike mäng,» sõnas Must tähtsalt.

Rohtunud kraavi serval, mille üle olid mõned pehkinud palgijupid, jäi Sirel seisma:

«Sooh, olemegi kindluses. Nüüd vaja meestele teatada, et tuleme. Muidu panevad tule peale,» naljatas Vana. Ta nihutas kohalt ühe palgijupi. Selle otsa poolümmarguses pesas paistis midagi, mis meenutas kohvri sanga. Vana võttis sanga pihku ja tõmbas kolm korda jõuliselt enda poole. Must jälgis näiliselt hooletult Sireli tegevust, kuid märkas ometi, et sanga tõmbamisel ilmus nähtavale peenike vaier.

Sirel noogutas Mustale:

«Lihtne, kuid vajalik. Traadi teises otsas ripub aisakell. Punker asub siit kahekümne viie meetri kaugusel. Traat jookseb pooletolles torus. Nii ei lähe signalisatsioon korrast ära.»

«Toredasti tehtud,» kiitis Must. Nad asetasiid palgiotsa pessa tagasi. Ootamatult astusid kraaviserval kasvavatest pajupõõsastest välja kaks meest. Lühem, kulunud vattkuues ning kaitsevärvi kalifeedes, torkas püstoli taskusse ning tõstis kaks sõrme mütsinoka juurde:

«Pidime otsima tulema...»

NÕUPIDAMINE PUNKRIS

Bandiidid võtsid Musta vastu oma mehena. Imetleti tema relvi, varustust, kuulati ahnelt uudiseid Inglismaalt. Kui Must lauanurgale pataka raha pani, polnud rõõmul piiri.

«Seda tuleb kasutada kokkuhoidlikult, sest lisa saame alles siis, kui jõuavad kohale sidemehed. Minuga saadeti 50 000 rubla. Sidemehed tulevad kahe nädala pärast,

peaks vist jätkuma. Täna tahan puhata, asja juurde asume homme.»

Õhtul korraldati punkris pidu, mis kestis hilisööni.

Järgmisel hommikul valutas meestel pea. Peaparan-
dust Must aga teha ei lubanud.

«Hakkate veel jooma! Viina tuleb mõistlikult võtta.»
Pöördudes Sireli poole, ütles Must:

«Korralda, et langevari metsast ära toodaks. Järsku keegi leiab, siis on miilitsad kukil. Kui see on tehtud, alus-
tame nõupidamist. Päevad lendavad, aga meie pole meeste vastuvõtuks veel midagi teinud. Ega raha niisama anta.»

Sirel läks koos kahe mehega metsa. Peagi tassisid nad langevarju punkrisse. See pakiti kokku, peideti nari alla. Musta näpunäidete järgi koostati plaan, mis pidi tagama sidemeeste ohutu maandamise, nende toimetamise ette-
nähtud punkti. Plaani sisu oli lühidalt järgmine: eeloleva kahe nädala jooksul pidi Sirel organiseerima Eisma küla ja Selja jõe suudme vahelise rannariba pidevat vaatlust, et välja selgitada piirivalve patrullide liikumise suunad ning kellaajad. Erilist tähelepanu tuli omistada Eisma ja Rutja vahelisele rannaribale, kus toimub tegelik maan-
damine. Must varustas bandiidid valepassidega, kuid hoiatas:

«Hoidke piirivalvest kaugemale. Meie teada peaksid teie passid igapidi korras olema, aga mine võta kinni, võib-
olla on venelased vahepeal passidesse muudatusi teinud. Kuid ega teil passe vist nii kangesti kontrollitagi, välja arvatud piiritsoon.»

«Jah, piirivalve! Küllap tuleme toime. Oleme aastaid piiri lähedal metsas uidanud,» arvas Sirel.

«Seda minagi, kogemusi teil vist laenama minna ei tule,» jäi Must nõusse.

Punker otsustati maha jätta järgmise päeva õhtul. See-
järel koguneti Musta ümber, kes laotas lauale kaardi.

«Vaata siin! Ülehomme õhtul kell 22.00 kohtute Haljalas. Täpsemalt, otsige kiriku tagant üles valge katusega maja, mille ees kasvavad kolm kaske. Alguses lähed sina, Sirel, üksinda. Koputa kolm korda aknale ja küsi:

«Kas siit läheb tee Rakverre?»

Sulle vastatakse:

«Rakverest pääseb ka Moskvasse. Buss läheb hommi-
kul. Saanud sellise vastuse, mine julgesti tuppa, küsi uuesti:

«Lubate pere siia tuua?» Mees — muide, nad elavad majas naisega kahekesi — vastab:

«Paneme toidu lauale.»

«Mõlemad on omad, võite neid usaldada. Sealts Eismale jääb paarkümmend kilomeetrit. Küllap peremees aitab edasi pääseda. Sa, Sirel, otsusta ise, võib-olla polegi terve kambaga vaja randa minna. Ehk saad üksi, peremehe abiga hakkama. Näete, meil Inglismaal on kõik selge. Kuidas ma muidu julgesin siia sõita! Mina tulen Haljalasse päev enne maandumist. Olen kohal täpselt 23.00. Siis kannate mulle ette, kuidas lood on, nüüd, viina järele! Võtame ühise eduka tegevuse ja eesti rahva terviseks mõned pitsid. Okay, poisid!»

Sirel otsis narilt vattkuue alt rahapataka, tõmbas sealt paar viiekümnerublast ning ulatas need Peetrile.

«Lase Jüri juurde... Temal on suhkrust aetud. Võtab sikulgi sarved sirgeks. Osta suitsuliha. Maksa täpselt, ta saatanahing on meie käest küllalt saanud, aga muudkui koorib. Too kolm lehmaliitrit ja kaks kilo liha. See teeb kokku 100 rubla. Mitte üks kopikas rohkem! Vaata, et tütreaga hullama ei hakka. See on meeste peale nagu kits... Sind ma juba tunnen!»

Peeter muigas:

«Ega sa minust parem ole... Tea, kes selle lapse talle sokutas?! Ei mina ole süüdi. Metsas läheb aeg vahest igavaks. Ega Miilil viga ole, vähe ehk matsakas, aga pehme nagu hani...»

Mehed hakkasid naerma. Peeter võttis seinalt automaadi, väljus punkrist.

Vahepeal rääkis Must:

«Haljalasse tuleb igaühel jõuda oma käe peal. Kambas liikuda ei tohi. Mul on kaasas mõned vihmamantlid. Habemed ajage maha, et näeksite inimese moodi välja, umbes nagu kolhoosnikud, kes sõidavad linna sisseoste tegema. Kasutage juhuslikke veoautosid, on kõige kindlam. Autojuhid aga armastavad raha. Mõne rubla eest sõidutavad kas või maailma otsa. Kuid hoiatan veel kord — vältige piirivalvureid! Üleliia ärge lobisege, sööklast mööda minnes pigistage silmad kinni, see koht pole meie jaoks. Relva tarvitage siis, kui muu enam ei aita, elusalt ärge ennast kätte andke.»

«Pole juba ammu inimeste hulgas liikunud. Aga nüüd on passid ja raha taskus, mis seal ikka,» arvasid bandiidid.

«Olete nii kindlad! Mina elasin kodumaalt hulk aastaid eemal, aga oma nägu ma Tallinnas küll ei näitaks! Nii mõnigi pääses meie käest . . . Aga need on vanad ajad ja asjad, pole mõtet rääkida. Kui teed inimesele head, siis unustab ta selle ruttu, teed aga halba, otsib sind surmatunnini taga ja mõtleb, kuidas talle kuradile küll keeraksin! Mul on siin nii mõnigi, kellega tahan arved klaariks ajada, arvan, see tunnike pole kaugel,» lõpetas Must ning vaatas Sirelile. Viimane kohmetas pisut, sest Musta pilgus oli midagi seesugust, mis torkas otsekui pussiga, sundis ettevaatlikkusele.

Signaalkell hakkas tilisema. Sirel hüppas püsti ja väljus. Lahtisest uksest paiskus sisse sügisese metsa niiskust, pimedust. Mõne silmapilgu möödudes astus ta punkrisse koos Peetri ja vana Rengoltsi Jüriga.

«Tere, mehed! Peeter ostis kohe niipalju, et arvasin, ega te mulle, vanamehelegi keela . . . Ajan teist ikka, aga et ise tilgakeseги prooviksin — kus sa sellega! Tulin siis maitsuma, et tea, kui kange seekord trehvas.»

Bandiidid muigasid, tegid Jürile ruumi. Viimane taipas, et täna vist sõimata ega pilgata ei saa ning muutus julgemaks. Jüri kõhatas, tõmbas pihuga üle habemesse kasvanud lõua. Bandiidid vahetasid lõbusaid pilke, jäädes ootama, mida vanamees seekord pajatab.

«Ameerika Hää! teadis rääkida, et ameeriklased Eesti maale aatomit ei viska. Neil siin vanad kinnisvarad ja mõisad, kes siis oma asja hakkab puruks taguma, kus sa sellega! Või mida mina vanamees sest suurt tean või taipan . . . Aga teil ju raadiot ei ole ja eks ma siis ikke teid vähekesse in . . . kuda see ongi, noh teen teatavaks, mis mujal maailmas uudist on . . . Rootsisis et, näe, olevat olnud eestlaste oma laulupidu, lauldud iga mesti laule . . . Tea, kui ise ka seal oleksin olnud, ehk oleksin osa võtnud. Omal ajal sai seda laulujoru Märjamaa kooris päris kenasti aetud. Nüüd aga vanadus . . . Kanada eestlased läind metsatöödele, teenivat päris hästi — ühe päevaga vaata et kahe auto raha. Näe, kus inimesed elavad ja on . . .»

«Kuule, vanamees, pea leivamulk kinni, meil on küllaline, aga sina muudkui oma Ameerika Häälega . . .» käreatas Sirel.

Jüri, kellel oli tagavaraks veel paar põnevat lugu Ameerika Häälest, jäi vait, hakates uudishimulikult pii-

luma võrast meest, kes istus seljaga tema poole ja imes rahulikult pikavarrelist piipu.

«Hea tubakas, Pätsu ajal käis siin teedeminister, tal oli siin talukoht, tahtis ehitada maantee Tallinnast kohe oma taluõue. Muldkeha tegid vangid valmis, aga siis tuli teine aeg. Tee jäigi tegemata. Minister imes kah sihukese hai-suga tubakat. Suur härra oli...» Jüri jäi vait.

Must pööras näo pikkamööda küünlatule poole.

«Sina, peremees, oled niisama hea kui Ameerika Häälgi,» naeris ta vanamehele kätt ulatades. «Saame tut-tavaks! Mis uudist?»

Rengoltsi Jüril oli hea meel, et tundmatu metsavend teda peremeheks nimetas. Ta nihutas end kähku Mustale lähemale, kortsuline nägu vedas naerule:

«Mis uudist metsakolkas olla saab? Täna käib miilits, homme kolhoosi esimees, ülehomme komsomolide ülem, siis brigadir, partorg, agronoom... kõikidel piletid tas-kus ja muudkui, et miks sa Jüri seanahka vead ega aita tallimeest, miks... Sitta ma neid aitan! Kes mind aitas, kui Siberi sõit ukse ees oli? Omad jalad! Tõsi, taga ajama küll ei hakatud. Eks ma seal Omakaitstes rohkem püssi pärast, meil siin palju põtru...»

«Ega sa, Jüri, tea, kes Lepiku Villemi võssa tiris ja vaikselt tegi, ah? Mäletad! Naine aga riputati pihlaka otsa, mis?» naeris Sirel.

Jüri kohmetas pisut, sai aga sellest kohe üle:

«Ega mina! Võtsid kaasa, et näitaksin, kus elavad. Viis-in kohale, ... ja tulin tulema. Kui nad Villemi naise voo-disse tirisid... Ei minu süda kannata teiste naistega hul-lamist, olgugi et lõikasid punaste ajal minugi kehvast maast kolmkümmend hektarit. Raisk, ei jõudnud eluaeg särki selga saada.»

«Tagalas te, koerad, olite kanged naiste kallal sõdima, aga rindel tegite püksid täis! Oleksid kord õiget püssirohtu nuusutanud, küll laulaksid teist laulu. Miks sa leegionis polnud, olid siis veel paras poiss,» rääkis Must Jürile.

«Äh-äh-ää,» naeris vanamees. «Kes siis teid oleks sööt-nud! Viisin mõnele härrale sea... piimanõu samagonni... Käisid preilidega Mooselgi!»

«Ega midagi, proovime Jüri kaupa!» Bandiidid löid pudelitelt korgid.

«Kaup on hea,» kiitis Must, hammustades peale leiba ja liha.

«Hea jah,» kiitis Jüri takka. «Vanaeit toriseb küll, et saavad teada, panevad vangi. Aga mida nad teada saavad?» jätkas Jüri liha mugides. Korraga viskas ta lihatüki lauaturgale ja pöördus Musta poole:

«Kust kandist te meie maile kukkusite?»

«Taevast.»

«Nonoh, nihukest nalja ma küll ei usu!»

«Ameerika Häält usud?»

«Ära, vanamees, lobise, kui tahad viina saada,» pöörutas Sirel rusikaga lauale.

«Ega uurigi. Olete mulle kui lapsed. Kes teid varjanud, kaitsnud on? Üks hing on meil...»

VALGE KATUSEGA MAJA

Sirelil vedas. Kui ta hommikul läbi Turba asula Haapsalu maanteele jõudes juhuslikku autot ootama hakkas, ei tulnudki tal kaua «hääletada». Umbes poole tunni pärast peatus tema märguandel veoauto. Kuna kabiinis kedagi peale juhi polnud, siis sai ta koha viimase kõrvale. Hommik juhtus olema ilus, Sireli tuju hea. See muutus aga veelgi paremaks, kui juht teatas, et sõidab Rakverre ega peatu Tallinnas. Nii oligi. Pärast Jägala silda tegi autojuht peatuse.

«Tulen kohe tagasi. Väike haltuura! Vanamees tahab viissada kilo kartuleid Rakverre vedada. Jälle sada rubla taskus,» naeris juht, hakates teeäärse majakese poole sammuma. Sirel märkas, et mees lonkab veidi paremat jalga... Kartulite pealelaadimine, millest Sirel osa võttis, läks kähku. Peremees kaasa ei sõitnud. Ta ütles juhile, et pangu kartulid Maali õue, küll see juba edasi toimetab.

Olles jälle teel, küsis Sirel autojuhilt, miks ta lonkab, ehk on endine rindemees? Autojuht ei vastanud. Ükskõikse häälega küsis ta pisut hiljem omakorda:

«Miks see teid huvitab?»

«Niisama... Mõtlesin, et sõjakaaslane Eesti korpussest...»

«Ei, niisugust au ei langenud osaks,» torises juht.

«Ehk et... Oleme ehk ühe mesti mehed? Korpuses, noh see niisama öeldud.»

«Kas Saksa sõjaväes?»

«Jah, Rebase juures.»

«Mina olin Narva pataljonis. Oled kuulnud?»

«Kuidas elu läheb? Ega autojuhi elul pole praegusel ajal vist vigagi?» Juht jäi vastuse võlgu ja esitas jällegi oma-poolse küsimuse:

«Eks te ise tea. Kus teie töotate?»

«Sooniste sovhoosis Märjamaa kandis. Sõidan Rakveresse venda vaatama. Töötab lihakombinaadis.»

«Miks ma Soonistet ei tea! Tunnen siin kõiki kohti. Käin ülematega sageli kitsi ja põtru laskmas... Vahest võtab isu ära, siis sõidavad ise, ka mul vaja pühapäeva pühitada. Kuid omavahel öeldud, märgin kõik sihukesed sõidud kilomeetrite kaupa üles — praegu juba üle 50 000. Kui kallale tulevad, näitan paberi ette, olge lahked! Olen väike mees, mulle anti käsk, korras sõiduleht ja... Silmad tuleb lahti hoida. Hea, et ülemus meiesuguseid sallib. Nii-suguseid nagu tema annab tikutulega otsida! Mõni ütleb lausa näkku, et mis sa, saksa sabarakk, pead autojuhi-kohta kinni, mine kolhoosi maad tuhnima!»

«Mis kuradi jutt see on!»

«Ega olegi! Meie patud on kõik andeks antud.»

«Kui vaja, teeme tasapisi uusi asemele,» naeris Sirel. Tükike maad sõideti sõnagi lausumata. Sirel võttis taskust sigaretipaki, pakkus juhile.

«Ei taha, olen ülemuste eeskujul harjunud «Belomoriga». Ega ma ausalt öelda suur suitsumees olegi.»

Jälle veeresid kilomeetrid. Enne Rakveresse jõudmist peatas juht auto. Päikesekaitse tagant sõidulehte võttes tähendas ta:

«Oleksin unustanud... Kirjutan kartulid sisse, muidu inspektor tuleb kallale.»

Kui masin liikuma hakkas, heitis juht Sirelile kõrvalt pilgu:

«Minusuguseid ümber ei kasvata... Kui teaksid, mis-sugusest perekonnast ma... Kes seda teab, mis ajad tulevad! Peab elama nagu tigu karbis. Vaata ainult, et endal hea oleks, kuidas teised läbi saavad, see pole sinu asi. Selle eest hoolitsegu ametiühing!»

Tunniajalise sõidu järel hakkasid kaugelt paistma Rakvere lossivaremed ja kirikutorn.

«Olemegi kohal,» ütles juht. «Kas teeme ka midagi, ikka nagu ühe mesti mehed, ja ega paljusid meiegi hulgast usaldada saa — redised sihukesed!»

«Muidugi, aga kus?»

«Kah küsimus! Sinu venna juurde ma ei tule. Mul siin endal soe koht.»

Rakveres andis juht Tallinna maanteel kartulid ära ja sõitis turuplatsile.

«Masin jääb siia. Istu kabiinis, käin täitevkomitees ära, ajan paberid korda, ja läheb lahti. Ega ma enne kümnet hommikul sõitma hakka — peremehel leiba, jumalal päevi ehk — kolhoosi köis, las lohiseb!»

... Järgmisel päeval sõideti Rakverest välja lõuna paiku. Haljala ristil väljus Sirel kabiinist. Soovinud juhile head Tallinna jõudmist, tähendas muuseas:

«Unustasin eile ütlemata, tahan korraks siin ära käia, vanad tutvused. Kes teab, millal jälle tulen!»

Juhi pea kumises eilsest napsitamisest. Ta ütles, et viib Sireli autoga tuttavate juurde. Viimane keeldus kategooriliselt:

«Milleks seda tüli, lähen tuulutan pead. Siit jääb kilomeetrit kaks, mitte rohkem. Sõida rahulikult edasi. Kui Haapsallu tulen, otsin ülesse. Nägemiseni!»

«Küsi mind Haapsalu tuletõrjest, juhatavad kohale!»

Auto veeres minema. Sirel hakkas aeglaselt Haljala kiriku suunas sammuma. Kohtumiseni oli aega tervelt seitse tundi. Eeskätt tahtis ta lähemalt silmitseda kohta, kuhu nad õhtul peavad minema. Jõudnud kirikuaeda, nägi Sirel teispoole müüri valge katusega maja. Selle ees kasvas kolm sihvakat kaske. Maja ümbruses oli vaikne, tundus, et kedagi pole kodus. Tulnud maanteele tagasi, küsis ta vastutulevalt vanainimeselt kauplust.

«Minge otse edasi, siit enam palju ei ole. Kas võõras?»

«Mitte päriselt. Sündisin siinkandis, tulin puhkuse ajal vaatama, et kas tunnengi enam.»

«Tunnete! Haljalas suuri muutusi ei ole,» vastas eit ja tõttas edasi.

Kauplusest ostis Sirel pudeli õlut, söögipoolist ning istus veidi eemale põõsastesse. Kui ilm oli muutunud küllalt pimedaks, ronis võsast välja, ning sirutanud kangeksjäänud liikmeid, hakkas tagasi minema. Kirikuaias kohtas ta Peetrit.

«Kõik kohal?» küsis Sirel.

«Kõik! Ootame sind juba üle tunni.»

«Ootate, ootate! Aga kui keegi midagi märkas?»

«Pole siin hingegi.» Peeter viis Sireli meeste juurde. Viimased istusid kirikuaia varjulises nurgas. Kui kellaosutid lähenesid üheksale, tõusis Sirel, tehes käega liigutuse, et teised jääksid teda ootama. Ise hakkas pikaldaste sammudega astuma värava poole. Ei möödunud palju aega, kui Sirel tagasi tuli:

«Priima koht! Siit ei leia meid keegi. Otse maja tagant algab võsa, sealt lidu, kuhu jalad kannavad. Lähme, toit on laual.»

Jõuk hakkas vaikides liikuma juhi kannul.

Tuba, kuhu nad astusid, oli avar ja puhas. Valge linaga kaetud laual auras toit, seisid mõned pudelid. Peremees, lüheldast kasvu vesihallide, lahkete silmadega mees, istus kampsuni väel ahju ääres ning suitsetas. Perenaine toimetas kärmesti köögi vahet.

«Tere õhtust, peremees!»

«Tere, tere. Teid terve rügement kohe... Tulite nagu sõtta! Ei sihukese kambaga siin liikuda saa. Varsti miilitsad, piirivalve kukil. Istuge aga sööma, söögialust võtma. Ega tühi kott püsti seisa! Ka pea jagab rohkem, kui sinna kõhust lisa tuleb.» Peremees istus lauda. Söödi vaikides, hea isuga. Pärast seda juhatati mehed teisele korrusele, kus oli veel üks tuba.

«Katsuge ennast siin sisse seada. Eit toob tekke, patju. Niisugusele väele pole kusagilt voodeid võtta.»

Järgmisel hommikul, kui jõugu liikmed ülevalt alla tulid, ei leidnud nad Sirelit eest.

«Ega te tea, kuhu meie oma kadus?» pärisid mehed perenaiselt. See vastas, et peremees sõitnud Sireliga kaks tundi tagasi Verki.

«Nad käskisid teil toas istuda, mitte välja minna. Ei ole hea, kui mõni nägema juhtub. Haljala on väike koht, siin äratab iga võõras tähelepanu.»

«Eks me istu. Ainult igav hakkab. Ei tea, kui käiks õige poes ära? Suitsud otsas,» arvas Peeter.

«Eks käige pealegi, ega üksik... Vanamehe jalgratas on õues seina ääres. Läheb kiiremini. Mul saab toit kohe valmis. Pood on siit umbes kilomeeter, vasakut kätt.»

Peeter astus õue. Sügishommik oli ilus, vaikne. Istunud rattale, hakkas ta poe poole väntama. Ta ostis kümme pakki «Priimat», kolm pudelit viina, mängukaardid. Pan-

nud suitsu ette, astus Peeter kaupluse trepile ning jälgis, kuidas temast aeglaselt möödus matuserong.

«Lähen õige kaasa, nagunii pole õhtuni midagi teha,» arutas Peeter, hakates matuserongi sabas kalmistu poole minema. Surnuaia väravas pööras ta vasakule — mine tea, kes matuseliste hulgas võivad olla! Leidnud varjulise koha nelja kõrge kuuse all, istus ta pingile ja rüüpas pudelist sõõmu. Seejärel luges madalalt graniitsambakeselt:

«Charlotte ja Anton Epner... Imelik, tundsin samuti ühte Epnerit, kuid see oli noorem. See siin on vanem,» mõtiskles Peeter ja silmitses ükskõikselt haudu. Kui temani kandus kurba matuselaulu, võttis veel lonksu ning hakkas liikuma.

Teised istusid juba söögilauas.

«Oodake, tõin alust.» Peeter asetask pudelid lauaservale.

«Täitsamees, kulub ära! Siia tulles sai hirmu küll tunda.»

«Ostsin paki mängukaarte... Mida muud teha? Mine võta kinni, millal Vergist tagasi jõuavad ja kas üldse jõuavad.»

Pärast sööki kobisid mehed üles. Varsti kostis suletud ukse tagant kaardilehtede ägedat plaksumist.

KOHTUMINE HALJALAS

21. oktoobri õhtul peatus Haljala—Rakvere teeristil hall «Pobeda». Rooli tagant väljus maanteele Must, sirutades sõidust kangeks jäänud liikmeid. Läitnud sigareti, rääkis ta teisele, kes oli samuti autost väljunud:

«Hoolitse auto eest... Nüüd algab «Pistriku» esimene vaatus, mille üks ots ulatub Londonisse, teine aga sinna, kuhu ta viime.»

Must hakkas pikkamööda Haljala suunas astuma. Ta seisatas hetkeks, vaadates kiiresti eemalduvale autole järele, kuni punased tagatuled pimedusse kadusid. Ümberingi oli vaikne, tibutas. Must hingas paar korda sügavalt. Kell oli kümme. Aega oli terve tund, kuid enne majja minekut pidi ta selle peremehega külanõukogu ees kohtuma. Must lisis sammu. Ta möödus kirikust. Mõnisada

meetrit enne külanõukogu märkaski Must inimest, kes talle vastu liikus. Kui mõlemad kohakuti jõudsid, tundis Must Tamme ära. Nad astusid maanteelt kitsale rajale, mis keeras külanõukogu taha.

«Tere, Tamm! Kuidas seal lood on?» uuris Must.

«Rahulik nagu kodus kunagi. Söövad, joovad, mängivad kaarte. Muide see Sirel... Kuulsin, kuidas ta mees-tele ütles, et tahab sinu käest nii palju raha pumbata kui saab ja siis jalga lasta. On passidele kindlad! Ole ettevaatlik, tundub, et Sirel sind eriti ei usalda. Nendelt võib kõike oodata.»

Must kõhatas ning naeratas pimeduses:

«Iga miilitsamees, kes vähegi passiasjandust tunneb, nabib nad esimesel kontrollimisel kinni. Kuid see pole eriti tähtis, oluline on, et nad milleski ei kahtlusta... Ah et Sirel! Temaga tulen toime. Aga kas nad usuvad, et tulin Inglismaalt?»

«Paistab küll. Kuulsin, kuidas rääkisid, et kohe näha, et teisest mestist mees, suurte ülesannetega, kuid... ei usu, et keegi võiks Eestis mõne teise valitsuse teha.»

«Miks?»

«Ütlesid, et iga laps on praegusele korrale truu. Peavad kõike mõttetuks. Nagu aru sain, oleksid nad sinu seal met-sas vaikseks teinud, kui sul raha poleks olnud.»

«Selle peale ma välja läksingi. Ma ei maganud seal punkris ükski öö... Raha meil on, nende eneste oma! Kül-lap Rebane ja teised seal selle eest hoolt kannavad. Homme õhtul tuleb Inglismaalt jällegi 100 000 rubla. Ega sa midagi Vergi plaanidest rääkinud?»

«Kus sellega! Mis see minu asi. Ütlesin, et tuled ise ja räägid. Vanaga käisin Vergis viis korda, nii nagu sa taht-sid.»

«Tubli. Seal on kõik korras. Piirivalve jälgib operat-siooni eemalt, sest, mine võta kinni, ehk läheb nende abi vaja. «Külalised» saabuvad terve relvalaadungiga.»

«Hakkan minema. Teised seal katsid sinu auks suure laua, käskisid kõvasti viina tuua. Käisin kaupluses, palju ei toonud, mõned pudelid. Ma lähen...»

«Mine... Teen paar sigaretti. Olen poole tunni pärast kohal. Tulen sinu juurde parooliga.»

Peremees kadus pimedusse. Must istus palgiotsale, läitis sigareti. Kui oli suitsetanud, hakkas temagi Tammede maja suunas minema. Teel sinna ei kohanud

kedagi. Kusagilt kostis rõõmsat laulu: «Ta elagu, ta ee-laa-guu...»

«Peavad sünnipäeva,» naeratas Must endamisi. «Eks minulgi ole omamoodi sünnipäev, tänasest muutun ma «Eesti metsavendade võimsa organisatsiooni» juhiks, kellele loodab nii ameerika kui inglise luure. Kellel on rublaid, dollareid ja naelu, raadiojaamu, relvi, mürgiampulle ja -tablette.»

Endamisi arutades jõudis Must Juhan Tamme majani. Tihedate eesriietega kaetud akendest kumas nõrka valgust. Must koputas kolm korda aknale. Möödus paar sekundit. Uks avanes, heites pimedale trepile kitsa valgusviiru.

«Kes on?» küsis peremehe hääl.

«Vabandage, kas siit läheb tee Rakverre?»

«Jah, Rakverest pääseb ka Moskvasse. Buss läheb hommikul,» vastas peremees.

Sirel oli juba kauniste purjus. Ta sammus vaarudes Mustale vastu, patsutas õlale, küsis, kuidas teekond Haljalasse oli.

«Hea,» vastas Must, «ainult et kogu teed ei jaksanud jala visata. Autole pääsesin alles Kuusalu juures. Sinnani tulin jalgsi.»

«Ega keegi puudutanud?»

«Polnud hingegi. Kuid autosid sõidab Leningradi maanteel palju. See on vaja kõrva taha panna. Seal räägitakse, et peale hobuse ja vankri teil muud polegi.»

«Ahahaa,» naeris Sirel. «See teie vaba maailm! Eks ta tulnud, see vaba maailm, meile 1944. aastal appi, kui venelased Narva rinde läbi murdsid, siis polnud vaba maailma nähagi! Kama kõik, missugune maailm on, peasi, et saaks süüa, juua, raha ka muidugi. Selle eest olen valmis elama ükskõik missuguses ilmas.»

Jõuk tervitas Musta kärarikkalt. Peeter isegi pani käe ümber kaela:

«Oleksid sina meiega metsas olnud, siis vast! Ma ei kahtle teragi, et sinusugune oleks osanud meid välja maale viia.»

Sirel põrnitses altkulmu Musta ja Peetrit...

«Nonoh,» muigas Must, «räägitakse, et inimestel olevat praegu sada ja pool korda parem kui Pätsu ajal...»

«Ega siis meie pole inimesed, meid nimetatakse bandiitideks,» urises Peeter.

«Kas te siis polegi seda! Tapsite ja röövisite pärast sõda. Ega nüüdki tööst... ikka saite sugulaste käest või virutasite. Nii ei jõua kaugele,» vangutas Must pead.

«Ega me läheduses kurja teinud, ikka sada kilti eemal. Kui nüüd aus olla — vanal Rengoltsi Jüril on ka teeneid,» rääkis Peeter, «paar siga söötis meile keresse.»

«Mida te Jürile ütlesite, kui teele asusite?» päris Must.

«Ütlesime, et sina viid meid Inglismaale, et tuleme sealt varsti tagasi. Lubasime talle tuua nailonist puskariajamise masina, ühest otsast pane suhkur sisse, teisest otsast aina jookseb kaheksakümnekraadist...»

Bandiidid pahvatasid naerma.

«Ja Jüri?»

«Jüri usub kõike, kui jutt on välismaast! Üks on aga kindel, temalt ei kisu tangidegagi meie kohta sõna suust.»

«Nonoh! Kui mina gestaapos...», irvitas Must.

«Sina jah... Vaat Rebane oleks gestaapos pidanud olema! Mida see mees küll inimestega tegi!» tähendas üks bandiitidest.

«On teil aga laud,» imestas Must. «Kui sedasi edasi elada mõtlete, tea kust siis raha võtta.»

«Äh, vennas, ega sul puudust ole. Homme tuleb uus laadung. Kas jaotad vennalikult kõikide vahel?» tundis Sirel huvi.

Jutusse segas peremees:

«Palun sööma. Kartulid ning lihatoit jahtuvad ära, viin läheb soojaks.»

Must, kes meelega polnud päev otsa midagi süüa söönud, hakkas hea isuga pihta. Viinast ütles ära, see rikkuvat isu, kuid selle eest laskis õlled hea maitsta. Süües jälgis Must silmanurgast, kuidas bandiidid jõid. Paari Haljalas oldud päevaga olid mehed saanud põhja alla, endid kõrini täis õginud. Nad ei teinud rikkalikust lauast suurt väljagi, kuid seevastu tühjenesid pudelid kiiresti.

«Proosit! Homse, tuleviku terviseks! Kui kõik õnnestub, siis alates ülehommest ei ole ma teile enam Must, vaid Karl. Nii leppisime Rebasega kokku. Selle nime all hakkab temaga sidet pidama. Aga see pole enam teie asi.»

Samal ajal kihutas kaater Läänemerel. Pimeduses vilkusid majakad...

*

Järgmisel hommikul valutas bandiitidel pea. Must, kes oli juba varakult ärkvel, kuulis, kuidas teisel korral sel ohiti ja puhiti. Hommikulauas pööras Vana Musta poole:

«Luba peaparanduseks. Ära tahab tappa... Eile sai kõvasti võetud.»

«Teiega läheks küll libedalt! Jooda ninad täis ning vea käruga vangimajja. Mis isamaa vabastamise eest võitlejad te olete! Mitte üks tilk enam! Pärast operatsiooni on teine asi, aga praegu leppige peremehe õllega. Kas seda on veel?» pöördus Must peremehe poole.

«Paarikümne liitri ringis.»

«Sellest jätkub. Palu perenaist, et ta keedaks kapsasuppi, hästi rasvast. Küll sellega peavalu metsa peksame. Nüüd aga sööge, jooge õlut ning kobige puhkama. Pärast lõunasööki pole enam aega jorutada. Saate ülesanded ning need, kes peavad vastu minema, asuvad teele.»

Nagu Must ütles, nii tehtigi. Paistis, et bandiidid tundsid õhtu ees hirmu. Ainult Vana ärples:

«Ülesanne või asi! Kus ikka Leningradi oblastis...»

«Jäta oma Leningradi oblast! Ära tüütad! Mine puhkama, sinu jaoks on mul eriline töö. Selle täitmiseks oleb — kas käsi kullas või mees mullas.»

Vana läks meeste juurde. Must pani mantli selga, astus õue. Ilm oli sombune, hall. Tundus, et hakkab jälle sadama. Kirikuaias istus ta pingile ja asus mõttes veel kord eelseisvat operatsiooni läbi arutama. Kas kõik on selge, kas midagi pole jäänud kahe silma vahele? Ei, näib, et kõik on korras. Must läitis sigareti, võttis mantlitaskust eelmise päeva «Rahva Hääle», mida tal polnud aega olnud lugeda, ja süvenes sellesse. Ta hoidis ajalehte nii, et selle nime võis lugeda juba kirikuaia väravas. Möödus pool tundi. Eemalolijale võis tunduda, et mees ajalehe taga tukub. Aeg-ajalt sõitsid mööda veoautod, traktorid. Iga mürina juures vaatas Must ettevaatlikult üle ajaleheääre.

Kulus umbes kümme minutit, kui kostis jälle läheneva auto pörin. Must nägi, kuidas kinnise veokastiga auto kirikuaiale lähenedes kiirust vähendas ja otse värava ees seisma jäi. Noor juht, seljas mustast nahast jope, jalas säärrikud, hüppas kabiinist välja, hakates õiendama parempoolse esikummi juures. Seejärel võttis mees saa-

pasäärest kokkumurtud ajalehe ja asus puhastama tagumist autonumbrit.

Must pani ajalehe kokku, tõusis ning hakkas minema auto poole. Kui ta kohale jõudis, puhastas juht ikka veel numbrit.

«Tere, jõudu,» soovis Must autojuhile.

«Tervist jah! Numbri viskas pori täis, aga teenurgal on peaaegu iga päev inspektorid. Teevad veel talongi augu.»

«Ega te Rakverre ei sõida?»

«Just sinna.»

«Kas kaasa võtate?»

«Nõus, ongi lõbusam sõita.»

Kui auto jõudis Leningradi maanteele, koputas Must juhi õlale:

«Keerake ringi, sõitke tulnud teed tagasi Võsu poole. Enne Sagadit peatume, ajame juttu.»

Noormees tegi, nagu sooviti. Ta võis olla umbes kahekümne viie aastane. Roheka bareti alt kippus välja blond juuksesalk, nägu oli energiline, meenutades Mustale üht tema töökaaslast.

«Teeme suitsu.» Must küünitas juhile sigaretipaki. Kui Must tuld pakkus, raputas autojuht naeratades pead:

«Täna, panen ise põlema. Nii saan paremini teed jälgida. Harjumus.»

Enne Sagadit peatus auto suurte puude all. Must keeras autoakna alla, pöördudes samal ajal juhi poole:

«Näed, Heino, otsisin su jälle üles! Kord aitasid, ehk aitad veel? Kas Tamme Juhan rääkis sulle?»

«Ta ütles ainult, et keegi tahab kokku saada. Tundsin su kohe ära, olgugi et on möödunud peaaegu viis aastat.»

«Olid vahepeal sõjaväes?»

«Olin! Seersandipaelad teenisin välja.»

«Tubli! Said õhtuks vaba aega ja masina?»

«Sain. Nagu ma Tamme jutust... tuleb vist Tallinna sõita?»

«Jah.»

«Kolhoosile ongi sealt üht-teist tuua. Ütlesin esimehele, et käin ära. Praegu on tööga lahedam. Meil on küll palju autosid, kuid tegemist on kõikidel.»

«Mida naine arvab?»

«Ei ole veel jõudnud, varavõitu...»

«Heino, sa kuula nüüd hästi, mis ma räägin. Ülesanne, mille saad, jääb ainult sinu teada. Nõus?» Umbes poole

tunni jooksul jutustas Must üksikasjaliselt ülesandest, mis Heinol täna ees seisab:

«Kell seitse õhtul võtad Rakvere söökla eest peale karudega mehe, kes palub end viia Haljalasse. Ta räägib, et on tulnud sealsest haiglast ja läheb paariks päevaks oma onu Juhan Tamme juurde. Teel näitab ta sulle Juhan Tamme fotot, pärides, kas seda meest tunned. Sina vasta, et ei tunne, sest tulid hiljuti sõjaväest. Seejärel küsib mees, kas sinu nimi pole mitte Heino. Vasta jaatavalt. Tema informeerib sind omakorda. Temaga sõidadki Tallinna.»

«Kahekesi?»

«Õhtul näed. Nüüd tee, nagu rääkisid. Veel üks suits, siis pöörame otsa ringi.»

Kui nad tagasiteele asusid, palus Must, et Heino peatuks Haljala kaupluse ees. Sõidu ajal vestlesid nad autojuhi elust, tööst, Heino omakorda tundis huvi, kuidas alampolkovnik on elanud. Must silmitses mõnuga noort juhti.

«Kui seekord valmis saame, tuled külla, eks, Heino?»

«Heameelega.»

Juba oligi kauplus. Selle ees seisis paar autot.

«Kas siin?»

«Jah. Jääme terveks, kõike head sulle.» Must sirutas Heinole käe.

«Nägemiseni. Võite kindel olla!»

«Tean seda!»

Kauplusest ostis Must konserve ja paar tahvlit šokolaadi. Kui ta Tamme majja jõudis, istusid bandiidid lõunalauas, helpides üksmeelselt kapsasuppi. Meestel olid puhanud näod. Hommikusest pohmelusest polnud peaaegu jälgegi.

«Kus sina ringi hulkusid? Mõtlesime, et jäid vahele ja et... teeme sääred,» küsis Vana leivatükile pekikamakad töstes.

«Mina vahele! Nalja teed või! Oleksite siis varvast lasknud ja Musta kus kurat jätnud! Olete mul alles sõbrad!»

«Tegin nalja, kuhu me ilma sinuta! Küllap oli asjaajamist?» uuris Vana.

«Jah, õhtul näete, missuguse masinavärgi ma välja kauplesin. Kuid selle eest oleme viiesaja rubla võrra vaesemad.»

«Auto?» pärisid bandiidid.

«Ega inglasi siit jala ära vea!»

«See tühine sada! Nendel poistel seda puru küllalt,» urises Vana.

Pärast sööki koguneti teisele korrusele. Must informeeris, mida kellelgi õhtul tuleb teha:

«Esiteks, vaadake, et relvad oleksid korras! Kasutada võite neid siis, kui luban. Asjatut paugutamist pole vaja. Rand on vastuvõtuks valmis. Piirivalvepatrull läbib meile vajaliku löigu viimast korda kell 23.00. Paat peab randuma öösel kella kahe-kolme vahel. Aega jätkub. Inglismaalt tulevaid sidemehi lähevad vastu võtma kolm — mina, Vana, Tamm. Sina, Sirel, jääd nüüd igavesti Vanaks, perekonnanimed unustage. Ülejäänud mehed sõidavad autoga välja kell 23.00 õhtul. Autojuht on operatsioonist teadlik. Kindel poiss, läheb tulest ja veest läbi, kui asi nõuab. Juhiga on kaasas tema õemees, kes oli kohapeal kümme aastat metsavahiks, tunneb rannas iga urgast. Ta istus paar aastat varguse pärast kinni. Hiljuti sai vabaks. Näete, kõik on proovitud inimesed. Viis kilomeetrit rannast auto peatub. Sinna jääte meid ootama. Sama autoga viime inglased Kuuste metsavahi Jaan Lehise juurde. Meie kolm lahkume siit pärast teid. Tamm teab otseteed, seepärast me teid palju oodata ei lase. Juhan, palju maad mereni on?»

«Otse — seitse kilomeetrit — poolteist tundi kiiret käiku.»

«Sellepärast peategi meid ootama, niisuguse kambaga ei saa ega tohi kasutada otseteed. Kolmekesi on ohutum. Juhanit tuntakse siin igas peres. Rannas aga panen teid oletataval maabumiskohal paigale. Hiljem läheme kõik autosse ja aidaa... Kuustesse! Nüüd korrastage relvad ja varustus. Juhan, sul on?»

«Saksa ajast ikka midagi pööningule on jäänud...»

«Too välja! Läheb ehk vaja. Ole hea, ütle perenaisele, et ta valmistaks õhtuks vägeva toidu ning et igale mehele saaks midagi teele kaasa. Ega enne Kuustet leivapala hamba alla saa.»

Pärastlõunane aeg möödus kiiresti. Mustale ei jäänud märkamata, et bandiidid olid kuidagi rahutud. Isegi Vana närvitses, minnes mingi tühise asja pärast Peetriga tülli.

«Kardavad! Aga kui tapsid inimesi, röövisid koopera-

tiive, siis vist nii ei värisenud. Las aga praevad omaenda rasvas, kergem nendega toime tulla,» arutas Must endamisi. Et lisada tulele veelgi õli, ütles ta Vanale:

«Kui meid kinni võetakse... Mina pole midagi kurja teinud peale selle, et sadasin siia Inglismaalt. Tunnistan kõik üles. Mis nad ikka teevad. Panevad viieks aastaks istuma, mis seal ikka... Tulen välja, asi klaar. Sinu «tööd» vist küll andeks ei anta!»

«Mis sa leierdad! Elu oli nii täis... Noh, vähe liiga tegime,» vihastas Vana.

«Aga Leningradi oblast? Arvad, et nad ei tea!»

«Jäta!»

Must irvitas:

«Mina jätan, aga kommunistid ei kingi. Ahjah, oleksin peaaegu unustanud! Võta tabletid, anna igale üks, äärmiseks juhuks, kui enam midagi ei aita... Minuti pärast oled sellega taevariigis.»

Must võttis rinnataskust klaastorukese ja puistas Vana pihule valgeid tsellofaankestas kuulikesi.

«Hea, et sulle meelde tuli! Süda läks kohe rahulikumaks, ausalt öelda on kuidagi nagu kõhedavõitu,» pomises Vana teisele korrusele rutates.

Õhtusöök oli rikkalik, perenaine tõi köögist järjest lisa. Kõrvallaual asusid pruunid paberist kotid võileibadega, et mehed saaksid pärast operatsiooni keha kinnitada.

«Sööge tublisti — kõht täis, siis töö kergem,» soovitas Must, tõstes taldrikule praetud liha, mune, hapukurki.

Söödi vaikides. Pannes kahvli ja noa käest, pöördus Vana Musta poole:

«Anna igale mõni rubla.»

«Milleks?» imestas Must. «Kas juba läbi?»

«Päriselt mitte, aga...»

«Ei saa! Ega seda nii palju ole, kui mõtlete. Suurema pataka saame nendelt, kes öösel saabuvad.»

«Ehk ei tulegi?»

«Just selleks hoiangi... Kui nad täna öösel ei tule, tulevad järgmisel. Sa mõtled, et niisuguste asjadega nalja tehakse! Selle taga on Inglismaal suured mehed.»

Pärast sööki aeti juttu, heideti puhkama. Kui Must ärkas ja kella vaatas, puudus see kümme üheteistkümnest. Ta äratas jõugu.

«Mehed, riidesse! Auto tuleb iga hetk. Pole hea, kui kauaks maja ette põrisema jääb. Automaadid peitke mant-

lite alla,» kamandas Must, kui nägi, et need, kellel see relv oli, hoidsid seda lihtsalt kas rinnal või käes.

«Juhan, mine välja ja teata, kui auto saabub.»

Istuti vaikides. Igaüks tegeles oma mõtetega. Varsti kuuldus õuest mootorimüdinat. Juhan tuli tuppä:

«Kohal.»

«Autosse! Tegutsege täpselt nii, nagu õpetasin. Karta pole midagi. Metsa vahel oodates hoiduge liigsest kärast, suitsetamisega ettevaatust... Teate isegi.» Must astus esimesena õue. Sadas tihedat, külma vihma. Üksteise järel pugesid bandiidid autokasti.

«See on hea, et sajab,» tähendas Must Vanale. «Kui nad randuma hakkavad, pole kümne sammu kaugusele midagi kuulda. Peaks ainult lisama.» Ta astus kabiini juurde.

«Kõik on korras?» päris Must juhilt.

«Jah. Võtsin «pruudi» kaasa, nagu käskisid,» autojuht näitas avatud kabiiniaknast saksa automaadi otsa.

«Mul endal oli kunagi samasugune. Läks vaja haaran-gutel,» tähendas Must.

«Mul ka,» sõnas Vana. «Annab tihedat tuld...»

«Nii, õnn kaasa. Teele!» Juht käivitas mootori. Auto hakkas liikuma.

Algul sõideti aeglaselt, sest vihma lausa kallas. Isegi «kojamehed» ei suutnud tuuleklaasi selgena hoida. Heino jälgis üksisilmi tuledele vasturuttavat, üleni loikudega kaetud teed.

«Kandle juures on mootoririke, eks?» ütles seni juhi kõrval vaikselt istunud mees.

«Karburaatoris.»

«Parandad pool tundi, eks?»

«Parandan.»

«Küll kallab! Kas sageli tuleb sellise ilmaga sõita?»

«Meil kolhoosis vihmapäha ei ole! Töö tahab teha, mis siin autos... Sõidan nagu toas.»

Heinole ei meeldinud kaasasõitja. Viimane oli täielik vastand alampolkovnikule, kes oli alati rõõmus, jutukas. See siin aga kordas ühtepuhku, et kas ikka kõik on selge ning lõpetas iga oma küsimuse selle tüütu «eksiga». Pealegi oli tema toonis midagi, mis meenutas Heinole teenis-tust armees. Ka nende rühmakomandör oli järsk, sõna-kehv, kuid südame poolest kuldaväärt, mitte... Nagu autojuhi mõtteid lugedes, müheles kõrvalistuja:

«Mõtlete vist, et küll on tüütu mees, muud ei tee, kui kordab ikka ühte ja sama. Eks?»

«Mitte just täpselt nii...»

«Vähemalt sinnapoole, eks?»

Heino ei vastanud, sest talle sõitis parajasti vastu teine auto.

Kaasasõitja hakkas uuesti vestlema:

«Olen harjunud, et isegi magades peab meeles olema, mida ärgates teha. Kui ülesanne selge, pole täitmine raske. Mina teis ei kahtle. Kui arvestada veel alampolkovniku hinnangut. Mul on kahjuks niisugune harjumus. Ei saa sellest surmatunnini lahti. Koduski on teinekord selle pärast nägelemist. Vana harjumus, armee pärandus. Olin sõjas rühmakomandör.»

Heino hakkas naerma:

«Ma just mõtlesin! Kui aega teenisin, oli meil rühmakomandör, kes kangesti sarnaneb teiega.»

Mees vaatas Heino poole:

«Paistab, et kõik rühmaülemad on umbusklikud, tähenärijad, eks?»

Vihm peksis vastu tuuleklaasi, tee lausa lainetas. Juba oligi Kandle.

Bandiidid veokastis kuulsid, kuidas mootor hakkas turtsuma. Auto tegi paar järsku jõnksu, kuni jäi hoopis seisma. Juht andis starterit, mootor hakkas uuesti tööle. Sõideti edasi kuni kordus vana lugu. Juht väljus kabiinist, tõstis üles mootorikatte, vandus:

«Mis sa kurat tahad teha! Vist karburaatoris...»

Kabiinist väljus kaasasõitja, torisedes tigidalt:

«Sa vaata ikka masin läbi, kui tähtsa asja peale välja tuled. Must laseb maha... Ega neil, kes merelt tulevad, pole aega oodata, millal sa karburaatori korda teed. Kuradi vihm! Sajab nii et... Ja külm on ka. Oleks pidanud kaasa võtma paar «poolikut». Kaua sul läheb?»

«Tont seda teab, oma pool tundi ikka.»

«Ja mina külmetan kangeks, mehed kastis samuti, eks?»

«Ära torise,» sai juht vihaseks. «Võta istme alt «Star-kat». Tõmba nina täis. Jäta mind rahule.»

«Paranda hommikuni! Musta ees vastuta ise. Ega niisuguse ilmaga jala minema hakka.»

«Ära kisenda, ütlesin juba — pool tundi ja kõik! Ega ma esimest päeva roolis istu!»

Bandiidid kuulsid, kuidas kaasasõitja kabiiniukse avas, istme üles tõstis. Seejärel kostis pudelite kõlksumist.

«Tahad?» pöördus kaasasõitja juhi poole.

«Anna, põlved juba märjad.» Autojuht võttis pika sõõmu.

«Mehed, kehasoojendust,» hõikas juhi kaaslane tasa autokasti juurde astudes.

«Ega paha tee! Meil suvised hilbud ümber.»

«Võtke terve pudel, meile jätkub sellest, mis teises loksub.»

«Kustas,» hõikas autojuht kaasasõitjale, «võta portfelist «Pealinn», anna meestele. Mis sest ühest poolikust niisugusele karjale saab.»

«Sul kõrts kaasas või?» imestas see.

«Pidin brigadirile viima, hakkab siga tapma. Eks osta homme uued.»

Vihm jäi hõredamaks. Bandiitidel oli autokastis mugav olemine. Pudelik käisid käest kätte, hammustati perenaiselt saadud võileibu. Möödus pool tundi, enne kui juht lõi laksatades mootorikatte alla:

«Läheb lahti!»

Kustas astus uuesti autokasti juurde:

«Saite sooja?»

«Aitäh! Kere on tuld täis.»

Kui oli sõidetud ligemale tund, peatas juht masina ning hakkas puhastama esilaternaid. Saanud sellega valmis, hõikas ta bandiitidele:

«Poisid, kuidas on?»

Talle ei vastanud keegi. Ainult Peeter küsis nagu läbi une:

«Kas varsti?»

«Natuke veel. Kui väsinud olete, visake heintele. Panin igaks juhuks, ikka pehmem olek, puhtam ka. Vedasin eile sigu!» Autojuhi kahemõtteliste sõnadele ei vastanud mitte keegi.

Heino hüppas kabiini. Auto keeras Leningradi maanteele, võttes suuna... Tallinna.

«Kuidas oli?» kaassõitja vaatas küsivalt Heinole.

«Paistab, et kõik on korras. Peale ühe ei vastanud keegi.»

«Veel kümme minutit, siis põruta nende kõrva ääres kas või suurtükist, ei need enam kuule. Kujutage nende imestust, kui ärkavad...»

«Otse Tallinna?»

«Jah.»

Jõudnud Valgejõeale, palus kaasasõitja peatuda. Väljunud kabiinist, ronis ta autokasti tagumisele otsale, valgustades hetkeks taskulambiga sisemust. Bandiidid magasid rahulikult külge külje kõrval.

«Magavad?» päris Heino.

«Jah.»

«Mis neist saab?»

«Igale teenete järgi! Kõige hullem röövel on see, kes jäi Mustaga. Need siin on «väikesed kaliibrid».»

Et aeg igavaks ei läheks, jutustas kaasasõitja Heinole, kuidas ta möödunud suvel Kaberneemes angerjaid oli püüdnud. Kuna Heino armastas samuti seda sporti, siis ei tahtnud kalamehejutule lõppu tulla.

«Kui vähe minusugune inimesi tunneb! Algul arvasin, et on kuiv, tüütu, aga võta näpust,» mõtles Heino, kui nad kella kolme paiku öösel Leningradi maanteelt alla linna keerasid. Möödudes Tartu maantee viimasest tram-mipeatusest, küsis Heino:

«Kuhu?»

«Komiteesse. Teed teate?»

«Ei.»

«Pidage auto kinni. Viin ise kohale. Linnas on liiklusmärke nagu seeni sügisel. Inspektorid nalja ei mõista. Kui oma koormaga nende pihku kukume, siis... on neil seda vaja teada.»

Mehed vahetasid istmed.

«Kas kuulete?» kaasasõitja puudutas Heino kätt.

«Mida?»

«Poisid norskavad nii, et äratavad linna üles.»

«Kaua see mõjub?»

«Hommikuni... See pole peamine! Praegu tuleb mõtelda Mustale.»

«Miks?»

«Küllap kunagi teada saate. Nüüd aga tee! Minul ja teil tuleb puhata.»

KAUGED KÜLALISED

Must, Juhan Tamm ning Vana läksid Haljalast teele tund aega hiljem. Läbinud surnuaia, pöördusid mehed kitsale teerajale, mis Juhani sõnade järgi pidi viima mereni, peaaegu sinna, kuhu oli tarvis. Sadas lakka-matult. Rada lookles algul lepavõsas, siis kulges see üle heinamaade, mis oli tükati poole säärikuni ulatuva vee all. Öö oli kottpime.

«Ega sa eksi?» küsis Must Juhanilt.

«Mine ikka!»

Jõudnud küüni juurde, otsustati suitsu teha. Mehed avasid ukse, ronisid heintele.

«Olge ettevaatlikud. Pimeduses paistab tuli kaugele,» hoiatas Juhan, krapsides hõlma all tikutoosi.

«Võtke, on kindlam.» Juhan ulatas hõõguva sigareti-otsa.

«Palju veel jääb?» päris Vana, kui edasi mindi.

«Niisuguse ilma ja teega kulub oma tund aega ära,» vastas Juhan sammu lisades.

«Saatsid Inglismaalt otse põrgusse,» sisistas Must tige-dalt.

«Mis sinul . . . Saad selle eest raha. Aga mina? Võib-olla antakse kümme grammi tina, ja auku nagu koer,» urises Vana.

«Ega sinagi rahata jää! Kui kõik libedalt läheb, oled rikas mees, maailma teed lahti,» rahustas Must. Tee-rada tõusis, siin-seal mühisesid tuules jändriike mändide kroonid. Oli tunda mere lähedust. Kusagil vasakul tõusis pimedada taeva alla roheline rakett. Mehed jäid seisma.

«Piirivalve!»

«Mis sest. Need klõpsutavad iga öö. Ei see tähenda midagi,» rahustas Juhan. Teekond jätkus.

Jõuti kõrgemale künkale. Siia kandus selgesti mere-kohinat.

«Nüüd tuleb välja jõuda Selja suudmesse. Seal ootame,» sosistas Must.

«Ootame siin. Jõesuu pole ju kaugel, napilt kilomeeter. Nii vara ei ole hea minna. Palju kell on?» küsis Juhan kaaslastelt.

«Saab kaksteist.»

Mehed surusid üksteise ligi. Hakkas soojem. Suitsetati kordamööda. Kuid minutid venisid. Et uni kallale ei kipuks, jutustas Must Inglismaa uudiseid. Ta rääkis pikalt-laialt kohtumistest Rebase ja kodanliku Eesti saadiku Tormaga, tegi seda nii veenvalt, et hakkas peaaegu ise neid kohtumisi uskuma! Juhan ja Vana kuulasid huviga. Aeg-ajalt esitasid nad küsimusi.

«Nii et uus valitsus on olemas?» päris Vana.

«Kõik on valmis, kohvrid pakitud, sest, nagu ütles härra Torma, on sõda lääne vaba maailma ja Venemaa vahel möödapääsmatu. Selles tasumissõjas toetab meid Ameerika. Kahtlemata ei jää kõrvale ka Lääne-Saksamaa. Kuid enne on vaja talle anda võimas relv. Ega Lääne-Saksamaa ei jäta oma ennesõjaaegseid valdusi ja piire.»

«Nojah, sa ütled, et neil on seal Eesti jaoks valitsus valmis. Aga mis saab meist? Praegu lõdiseme siin külma käes, riskime eluga, need seal Inglismaal...» ägestus Vana.

«Enne töö, siis palk! Sina pole midagi teinud. Need seal Inglismaal ja Rootsist istusid omal ajal Toompeal. Mis oled sina ja mis olen mina... Häbi rääkida. Mulle nad lubasid uues valitsuses poliitilise politsei ülema koha... Sinu saatus oleneb minust. Kui aitad nagu vaja, annan sulle mõne maakonna politseikomissari koha. Nõus?»

«Olen muidugi... Aga võib-olla on neil komissarid juba valmis vaadatud?»

«See loeb vähe! Minu sõna maksab. Kui luurekoolis õppisin, ütles balti osakonna ülem Mac Gebben: «Teen sinust suure mehe.» Eks see loe ka midagi.»

«Mina oleksin nõus ka Haljala vallavanem olema. Kooliharidust ei ole. Aga vallavanema ametiga tulen toime. Sakslaste ajal sai seda ametit üksvahe peetud,» rääkis Juhan ning turtsatas millegipärast. Must tonksas küünarnukiga.

«Ongi nohu käes. Oleks pidanud kärakat kaasa võtma, aga sina...» pahandas Juhan.

«Teil pole muud kui viin ja viin! Niisuguse tõsise töö juures, nagu see, unustage viin ära. Seda võetakse lõpuks, kui vaev nähtud, ja kui on koht, kus rahulikult võib istuda ega tule iga raketinäru pärast väriseda,» vihastas Must.

Tükk aega ei lausunud keegi sõnagi. Vana arvatavasti

mõtles sellest, kuidas ta maakonna politseikomissarina hakkab korda looma. Ta tuletas meelde, kellega on vaja arveid õiendada:

«Ma neile kuraditele...»

«Mis sa seal... Kus need kuradid on?» imestas Must.

«Ah niisama,» kohmetus Vana.

Must lausus pühaliku häälega:

«... Anna andeks meie patud, kui me andeks anname oma võlglastele...»

«Ära teota jumalat niisugusel ajal! Seda ma ei salli,» pahandas Vana.

«Näe inglimest! Aga missuguseid tükke sõja ajal tegime! Sina seal...» Must puhkes tasakesi naerma.

«See oli sõda,» õigustas Vana.

«Palju kell on?» küsis Juhan.

«Täpselt üks.»

«Läki tee!»

«Pange torud hakkama,» käskis Must.

Pimeduses naksusid kolme relva lukud... Laskudes alla randa, selgitas Must:

«Maabujad võtate vastu kahekesi. Saate aru miks? Võib juhtuda, et jääte vahele, sellisel korral püüan põgeneda... Tänane maabumine on ainult osake sellest suurest plaanist, mis mul Eestis täita tuleb. Kui vahele lendan, on kogu asi mokas. Tegutsege kiiresti, ärge venitage. Olen teist parkümmend sammu eemal, abistan, kui vaja. Kogu varustus, mis neil kaasas, peitke kusagile ära ja nii, et hiljem ruttu leiaks. Kaasa võtku relvad, toit, raha. Seejärel viib Juhan nad auto juurde. Sina, Vana, jääd mind hiljem seal ootama, kus lahku läheme. Pärast kõmbime teistele järele. Seda on vaja saabujate seljataguse kindlustamiseks. Läks lahti!»

Kuigi puhus tugev idatuul, oli lainetus väike, ainult kuskil karidel kohises kurjemalt. Must viis mehed jõesuust paarsada sammu vasakule ja surus Vanale pihku taskulambi:

«Kell on kaks. Iga minuti järel anna üks pikk, kolm lühikest... Juhan, sa ütle, et oled eesti metsavendade staabist, et oled volitatud neid vastu võtma ja ohutusse paika toimetama. Hoiata, et nad sinuta ei astuks ühtegi sammu ega ütleks ühtegi sõna. Piiritsoonis tuleb olla kiire ja tumm. Selge?»

«Selge!»

Must heitis mõlemale pilgu ja kadus pimedusse.

Möödus pool tundi. Peale ühtlase loksumise ja mühina ei kostnud merelt midagi. Andes merele kindlate vahe-aegadega signaale, sosistas Vana Juhanile:

«Kurat, oleksin ma seda teadnud, oleksin parem Moose rabas kärvanud! Nüüd on hirmu pärast iga karva otsas tilk. Kes seda Mustagi teab, mis mees ta on. Vahest nagu lausa pilkab...»

«Mine põrgu! Sellest tuleb suur härra. Meil on siis niisugune seljatagune, et hoia alt. Anna signaale, mulle tundus... Kuula...» sosistas Juhan ärritatult.

Vana pööras kõrva mere poole.

«Mina ei kuule midagi, sul ka hirm nahas.»

«Noh... kas ei ole see aerude naging?»

Mehed kuulatasid hinge kinni pidades terve minuti. Siis kuulsid mõlemad tasast naksumist ja nõrka solinat, nagu pladistaksid pardid rannas.

«Vist tulevad... Näe, vaata!» Vana koputas Juhanile selga. Merel vilkus kiiresti kolm punast tuld, siis veel, veel...

«Nemad!»

Mõne minuti pärast eraldas silm pimedal merel midagi madalat, mis lähenes vasakult paralleelselt rannaga. Nüüd võttis see suuna otse meestele.

«Näita veel korraks,» sosistas Juhan.

Vana vajutas lülitile...

Varjuna libises madal, lai kummipaak veealustele rannakividele. Sealt hüppasid vette kolm meest, asudes paati ranna poole tirima.

Juhan ja Vana tõusid püsti, ruttasid appi.

«Tere tulemast Eestimaa pinnale,» ütles Juhan vaikselt ja surus kõigil kolmel kätt.

«All right,» lausus saabujaist lühim, «aidake pakid maale kanda.»

Pampude, seljakottide ja relvade mahalaadimine läks kiiresti. Kui kogu kraam oli rannas, jätsid kaks saabunut kolmandaga hüvasti. Lühem ütles:

«Bernhard, anna Robertile edasi, et praegu on kõik korras, esindajad olid vastas. Good bye.» Rannalolijad kuulsid, kuidas Bernhardiks nimetatud andis raadiotelefoni teel kellelegi edasi:

«Moskau — drei...»

«Ta teatab kaatrile, et oleme maabunud,» sõnas lühem.

«Räägitakse, et teil siin on kõva piirivalve. Viimati jääme veel vahele?»

«Mis teie siis mõtlete! Kähku,» kamandas Juhan. «Iga minut on kallis. Siin pole enam Inglismaa! Iga silmapilk võib tulla patrull.»

Mehed upitasid pambud-seljaketid õlale ja hakkasid kiiresti hanereas rannast üles sammuma. Kandamid olid rasked, võtsid naha kuumaks. Poolteist kilomeetrit rannast, umbes seal, kus Must Inglismaa muljetest jutustas, peatus Juhan:

«Nüüd on suurem oht möödas. Hea, et niisugune ilm juhtus. Piirivalvepatrull siin öösiti ei kola. Päeval käivad korra läbi. Keskuse käsk on — püstolid kaasa, automaadid, raadiojaamad ning muu raskem varustus, mis segab kiiret käimist, maha matta! Nädala pärast tuuakse teile kõik kätte. Kuidas teid kutsuda, noh, mis te nimed on?»

«Mina olen Otto,» tutvustas lühem.

«Mina Ants,» pomises pikem.

«Tubli, võtke asjad ja minema. Minu nimi on Juhan, tema siin Vana.»

Juhan viis mehed teerajalt paarsada sammu kõrvale kuusetihnikusse. Võtnud hõlma alt väikese kokkukäiva välilabida, hakkas ta kaevama auku, teised abistasid kordamööda. Varsti oli kogu varustus peidetud ja hoolikalt maskeeritud. Juhan valgustas taskulambiga sekundi vältel peidupaika.

«Ei paista midagi... Laseme nüüd jalga. Täna öösel tuleb maha käia kolmkümmend kilomeetrit. Vana jääb siia.» Juhan surus tal kätt.

«Kuule, mis kolmkümmend...» küsis see imestunult.

«Pea suu, siin käsutan mina! Tee, mis nõutakse!»

Juhan ja kaks seljakottidega meest kadusid kuusikusse.

«Mis jama see Juhan ajas? Enne oli juttu, et autoni on ainult kaks kilomeetrit, nüüd korraga kolmkümmend? Kurat küll, pidin ma ennast sihukese supi sisse segama,» kirus Vana. Ta piilus arglikult enda ümber. Peale pimeduses lakkamatult sahiseva vihma polnud midagi kuulda. Vana seisis tükk aega, julgemata liigutada ega suitsu teha.

«Oled sina?» küsis tasa kellegi hääl. Vana võpatas ega saanud algul sõnagi suust.

«Tummaks jäänud või?» küsiti uuesti.

Käharate kuuskede alt astus Vana kõrvale Must, suitsetades rahulikult sigaretti.

«Jänes! Mis sul karta! Nägid, kui libedasti kõik läks. Kus minu käsi mängus, seal vahelejäämist ei tunta. Kuidas ma muidu suudaksin juhtida Eestis teie tööd, organiseerida metsavendade armeed, mis? Pane suits ette. Sul ju käed värisevad! Vaata mind! Miks ma ei võbise, ah?! Ega Mac Gebben, see, kes kuningannalt ordeni sai, mind asjata saatnud. Minu eest saab ta veel kord niisuguse ordeni, et... eluaeg mäletab!»

«Mulle see mäng ei meeldi. Anna minu osa kätte, lasen jalga. Küll kuidagi läbi ajan, pass on taskus. Katsun...» Must ei lasknud Vanal lõpetada.

«Hea küll! Teeme suitsud ära ja tee. Kui nüüd piirivalve kinni võtab, siis pole asi enam nii hull. Oleme ausad Nõukogude kodanikud, eksisime teelt, ning asi tahe.»

«Oli aga pampe! Kas tead, nendel on kõik — nii püstolid kui automaadid paugusummutitega. Otto, või mis ta oli, ütles, et kümne sammu peale on kuulda, nagu laseks õhupüssist. Kui mul sihuke riist seal Märjamaa kandis pihus oleks olnud! Oi, oi, poiss!» latras Vana õhinal. «Miks sa ei vasta?» tonksas ta Musta.

See viskas sigaretiotsa eemale ja patsutas Vanale õlale:

«Eks igal oinal ole oma mihklipäev!»

«Mis see olgu?»

«Eks me saa kõik ükskord teenitud vitsad. Kui ma Eestis asjad vussi ajan, ei maksa mul Inglismaast enam mõteldagi. Tuleb minna miilitsasse... paluda kergemat karistust!»

«Tead sa,» hakkas Vana rääkima, «mina ei saa sinust teinekord aru, vahest räägid nii, siis jälle naa... Kui ennist kivide taga lampi plõksutasin, tuli mõte, et näe, meid saadab hundi lõugade vahele, ise aga teeb sääred Ja üldse, vahest nagu pillkaksid... Kas oledki Inglismaalt?! Kurat sellest aru saab!»

Must muutus valvsaks. Ta pistis käe taskusse, ning tundes sõrmede vahel külma püstolipära, rääkis rahulikult:

«Närvid. Kui sina niipalju läbi elanud oleksid! Vahest... ei usalda ennastki. Aga ülesanded, mis Inglismaalt kaasa tõin, on suure tähtsusega. Räägin ausalt. Vene luure maksaks nende eest kulda. Oleksid sina minu

nahas, oleksid ammu jalga lasknud. Aastaid on kodumaast eemal oldud, aga vanemad on siin, elavad kolhoosis... Vaatama minna ei julge. Uitan, teenin inglaste raha eest kurat teab keda!»

«Kui mulle minu osa kätte annad, oleme tasa. Poen metsa. Tulen välja, kui uus valitsus kohal.»

«Ah siis teised tehku töö, sina aga istud politseikomisari pehmesse tooli?! Jäta jutt. Kui oled minuga, ole lõpuni! Tahad minna, kao ja ära oma nägu enam näita,» ägestus Must.

«Ma ei usu hästi seda uut valitsust... Praegune kord on ikka kõva. Vähe on neid, kes seda ei salli, meie vast — mis loeb käputäis meiesuguseid!»

«Vaat tuli agitaator! Kõva kord! Nägid, tõime terve laevatäie maale — ei piirivalvet ega musta kuraditki! Kui aga praegu oleks tulnud maale ütleme kakskümmend tuhat meest, mis sa siis kostaksid! See aeg on lähedal! Las organiseerin Eestis vägeva metsavendade liikumise, siis alles... Mõttele, mees, peaga!»

Vana ei vastanud.

«Hakkame minema,» tegi Must ettepaneku, «teised ootavad.»

«Hea küll. Sinu sõnad panid mõtlema, ega need nii väga valed olegi.»

«Näed sa! Ettevaatust! Peaasi, et pimedas teed ei kaota.»

Mõlemad hakkasid sammuma mööda tuttavat teerada. Käinud paar kilomeetrit, meenus Vanale midagi:

«Kuule, Juhan rääkis inglastele, et neil tuleb tänase ööga maha käia kolmkümmend kilomeetrit?»

«Mis sa jamad! Mis kolmkümmend! Autoni on siit napilt kaks. Küllap ajas segi. Ega ta enam noor mees ole!»

«Kas läheme autoga?»

«Ikka! Põrutame otseteed sinu metsavahi juurde.»

«Mäletad, kas selle puu juurest tuli paremale või vasakule keerata?» küsis Must, peatudes kõheldes madala kuuse all.

«Ei mäleta, sihuke tamp oli peal, et...»

«Oli vist vasakule? Olen elus alati vasakule keeranud, pole kunagi jänni jäänud,» naeris Must. Astuti edasi. Korraga jäi Must seisma, keeras kõrva vastu tuult. Meesteni kandus merekohinat...

«Tead mis, oleme vist eksinud. Kust see meri siia sai?»

Tulime kogu aeg merest kaugemale ja peaksime varsti küüni juurde jõudma,» arutas ta ärritatult.

«Ära räägi! Sedasi võime kinni kukkuda!»

«Ära karda, kui me neile just lausa kurku ei roni. Jääks õige kuskile põõsa alla hommikut ootama, saab ehk selgema pildi. Märjad oleme nagunii. Mis sa arvad?»

«Aga auto?»

«Ole mureta, Juhan ütles, et piirivalve sinna ei tule, see asub piiritsoonist väljas. Täna ilma ei liigu hingelistki, pealegi öösel.»

«Katsume ikka edasi minna,» andis Vana nõu. «Mis me seisame ja arutame, ega see paremat anna.»

Mõlemad hakkasid edasi minema. Järsku tundus Vanale, et nad on samal künkal, kus nad olid enne randa minekut peatunud.

«Ei või olla...» Rohkem Must öelda ei jõudnud, sest otsekui maa alt kerkis pimedusest nende ette kolm kogu.

«Seis! Kes tuleb?» kõlas käsklus. Must jõudis Vanale sosistada:

«Viska püstol...»

Hetk hiljem langesid neile taskulampide eredad valgusjoad.

«Kes te olete, kuhu lähete?» päris üks piirivalvuritest, nähtavasti patrulli vanem.

«Tahame minna Haljalasse... kuid nähtavasti eksisime,» kogeles Must.

«Haljalasse,» hakkas piirivalvur naerma. «Te lähete hoopis... merre! Kust te tulete, ega ometi merest?»

Vanal jooksid külmavärinad üle selja. Ta jõudis püstitoli tasapisi põõsasse poetada. Nüüd mudis ta sõrmede vahel mürgitabletti.

«Täna te ei lähe enam kuhugi. Saadan kordonisse. Hommikul, kui valgeks läheb, juhatatakse teid õigele teele. Reamees Dobrõnin?»

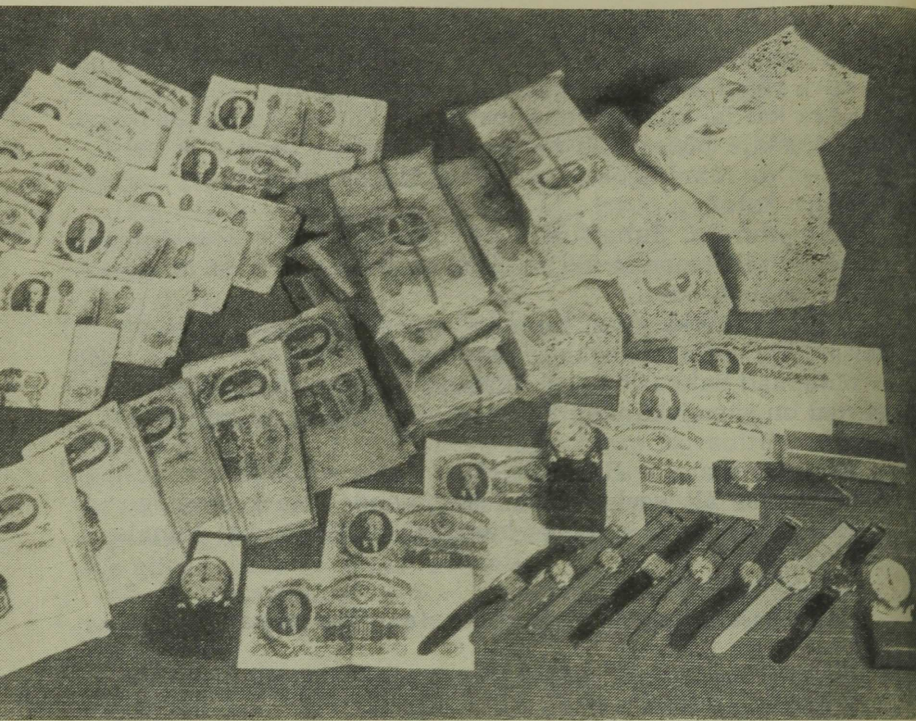
«Mina, seltsimees seersant!»

«Viige kodanikud kordonisse, andke korrapidajale üle. Koer võtke kaasa. Meil teda vaja ei lähe, mõne minuti pärast tuleb vahetus.»

«Just nii!»

«Liikuge mereäärset rada mööda. Oodake!» Seersant tõstis käe... Õise taeva alla lendas sisisedes rakett.

«Nii! Nüüd tullakse teile vastu,» ütles seersant rahulikult.

Roberti — Alfons Rebase saadetised metsavendadele.

«Minge ees, kodanikud,» käsutas reamees Dobrõnin. Lasknud mehed endast mööda, järgnes piirivalvur neile suure hundikoeraga, kes vihaselt urisedes nuuskis teisenä sammuva Musta mantlihõlmu.

«Kas suitsetada võib?» küsis Must.

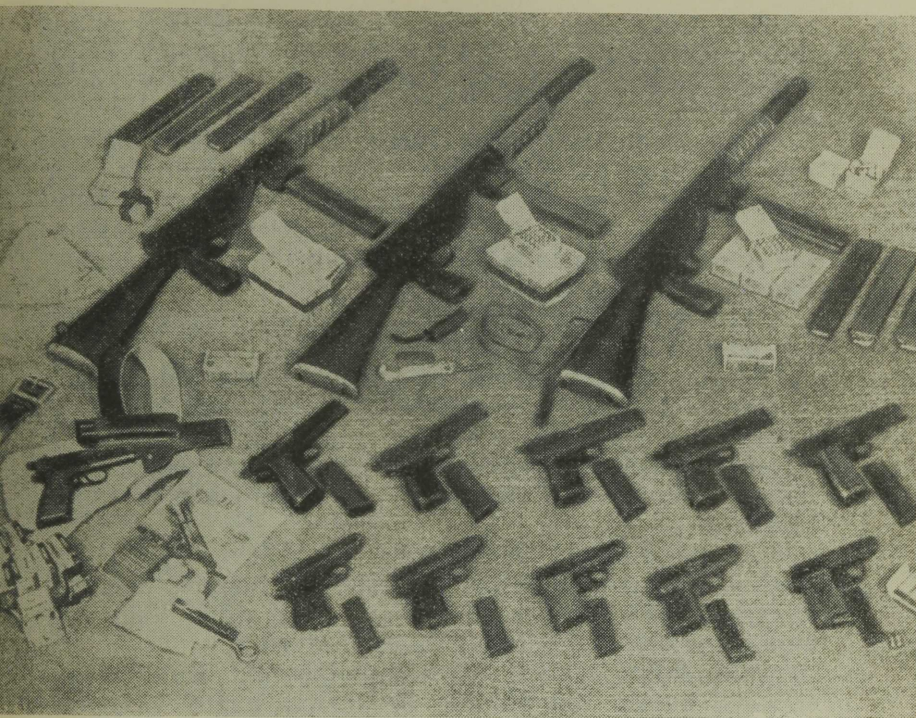
«Kes keelab!» Sõdur viskas seni rinnal olnud automaadi ainsa liigutusega kaenla alla ja jäi paari sammu võrra meestest maha. Tont neid ööhulkureid teab! Eemalt hakkasid vilkuma tuled.

«Kas see on küla?» näitas Must käega tulede suunas.

«Ei ole, see on Gorki-nimelise kalurikolhoosi klubi. Peoõhtu...»

Koer hakkas rõõmsalt niuksudes hüplema.

«Mis on?» patsutas sõdur looma seljale. «Ahaa, meile tullakse vastu!»

Kordonis andis sõdur tundmatud korrapidajale üle. Kuigi oli hiline öötund, viibis korrapidajaruumis kordoni ülem major Karenin, kes oli just äsja tagasi jõudnud kolhoosi klubist. Ta juhatas mehed oma kabinetti.

«Vabandage, palun teie dokumendid. Niisugune on kord, liiati öösel. Palun suitsetage.» Major pakkus meestele sigarette.

Puhudes sinakaid suitsupilvi, sirvis major ükskõikselt temale ulatatud passe.

Vana jälgis üksisilmi tema näoilmet, see jäi endiselt rahulikuks. Meestele passe tagasi andes küsis major imestunult:

«Kuidas te oskasite ometi nii ära eksida?»

«Ei tea isegi. Juhuslik masin peatas siin kusagil ja... hakkasime astuma,» jutustas Must.

«Hea küll, aeg on hiline. Homme hommikul annan teile mehe kaasa, kes teid Haljalasse juhatab.» Major vajutas lauanurgal olevale kellanupule. Sisenes korrapidaja.

«Viige see kodanik, hm . . . sauna. Seal peaks olema veel soe. Hoolitsege, et tal oleks aluskott, linad, padi ja tekk. Teie aga,» pöördus major Musta poole, «jääte minu kabinetti diivanile. Külalistega on meil alati raske. Meeskon-naruumi ei tohi panna, vastav ruum on aga remondis.» Korrapidaja lahkus koos Vanaga.

Kui major ja Must kahekesi jäid, tõusis piirivalveohvit-ser püsti:

«Loodan, et kõik läks hästi, seltsimees alampolkovnik?»

«Täna, istuge, seltsimees major. Pole hea, kui keegi praegu tuleb ja näeb, et seisate «piiririkkuja» ees valve-seisangus. Kõik on korras! Need sealt võtsime vastu. Vana läkitage homme Tallinna minu asutusse. Oleks hea, kui läheksite ise kaasa.»

«Kuulen. Kellele üle annan?»

«Küsige kapten Renki. Mina kaon siit homme. See, mis oli, on tühine võrreldes sellega, mis nüüd algab. Väga võimalik, major, et teil tuleb sellest osa võtta.»

«Minu kohus, seltsimees alampolkovnik! Kuid arvan, et nüüd kuluks teil puhata. Sedamoodi näete vähemalt välja.»

«Täna, vastu ei vaidle.»

«Minu korter on järgmises majas. Seal saate rahulikult magada. Kindlasti ei ütle te ära ka tulisest teest ja paa-rist võileivast?»

«Loomulikult mitte! Täna. Muide, üks küsimus . . . Kas teil korteris telefon on?»

«Seda küll.»

«Tahaksin hommikul Haljala külanõukogusse helistada. Seal ootab keegi.»

«Helistage palju soovite. Meie juures on saladus garan-teeritud.»

«Pole mingit saladust, tavaline jutt.»

Mõlemad tõusid. Kustutanud kabinetis tuled, väljusid ohvitserid tagaukse kaudu maanteele.

*

Kellaosutid lähenesid kaheksale, kui alampolkovnik ärkas. Kuigi ta oli maganud napilt neli tundi, oli ta värske ning väljapuhanud. Riietunud kiiresti, astus Reiljan kõrvaltuppa. Majorit enam kodus ei olnud. Laual lebas väike paberilipakas, millel oli paar rida:

««Habemekombain» on laual, toit praeahjus, kohvi soojendage elektripliidil. Head isu!»

Kell üheksa tuli major.

«Tere hommikust. Kuidas magasite?»

«Täna, hästi. Isegi und ei näinud. Köht täis nagu pulmas.»

«Ärge ajage lori! Olen vanapoiss, keedan-praen ise. Mees ei saa ometi köögis naise vastu!»

«Pole tōsi, kõik oli maitsev. Kas saate praegu Tallinnaga ühendust?»

«Silmapilk...» Major võttis toru hargilt, palus ennast ühendada Tallinnaga ja nimetas numbri, mille alampolkovnik talle oli andnud.

«Veel üks palve. Kas võite mulle umbes kolmeks tunniks kordoni veoauto laenata? Käin parem ise Haljalas ära. Telefoniga nagu ei tahaks... Tuleb pisut konkreetsemalt rääkida. Eilsed külalised on ju Haljalas.»

«Hea meelega, ainult et juhil on täna linnaluba, aga kedagi teist pole anda. Kui vast ise...»

«Nōus! Andke mulle ainult vatikuub ja sõdurimüts. Pole hea, kui teie auto roolis eraisikut nähakse. Seda autot tuntakse terves kolhoosis ja kaugemalgi.» Samal ajal helises telefon.

«Rääkige, Tallinn kuuleb!» Alampolkovnik võttis toru.

«Ühendage mind seltsimees Rengiga, ah kuuled! Tere, mina siin, tundsid ära. Tubli! Kas said eelmise autotäie kätte? Kõik korras, tervise juures. Mis nad teevad? Kirjutavad mälestusi! Kirjutagu aga pealegi. Täna saadan sulle veel ühe postipaki... Just, just! Kohale toob Karenin, peaksid teda tundma. Kanna kõrgemal ette — seni jookseb kõik, nagu kokku leppisime. Nägemiseni.»

Alampolkovnik asetab toru hargile:

«Nad ootavad teid. Kaptan Renk ei lubanud lõunale minna. Ta on tubli ohvitser. Millal te sõitma hakkate?»

«Kell kaksteist.»

«Paras aeg. Kuulge, te ütlesite, et täna on autojuhil vaba päev. Siis vast polegi nii tähtis, millal tagasi jõuan?»

«Ei ole. Kui hommikuks tagasi jõuate, on hästi... Siis läheb masinat vaja.»

«No kuulge! Ega ma ehale sõida! Seon lihtsalt kaks asja, ehk teisiti — vähendan jalavaeva.»

«Nõus! Lasen masina tankida.»

Kümne minuti pärast sõitis kordoni väravast välja kinise kastiga veoauto, mille rooli taga istus õlakuteta vattkuues, piirivalvesõduri rohelise mütsiga juht. Auto keeras Karepa teele.

Kaks tundi hiljem veeres kordoni sauna ette väike maastikuauto. Vana, keda saatis piirivalvur, paluti istuda autojuhi kõrvale. Tagumisele istmele asus major seersandiga.

«Kuhu sõidame?» küsis Vana halba aimates.

«Ärge muretsege, Vana,» vastas major, «sõidame sinna, kus teiesuguste koht.» Oma varjunime kuuldes vajus Vana kõssi. Hetke pärast kogus ta ennast:

«Aga see teine?»

«Lasti täna varahommikul põgenemiskatsel maha. Kas te pauke ei kuulnud?» Vana noogutas pead...

*

Vahepeal kihutas alampolkovnik Haljala poole. Kuigi hommikul oli ilm vihmasombune ja hall olnud, vilksatas praegu pilvede vahelt aeg-ajalt päikesekiir, tikkides teeäärsetesse koltunud sarapuupõõsastesse, käharatesse männikroonidesse helkjaid triipe. Üle tee lippas suur hall jänes...

«Hea enne,» naeratas Reiljan gaasi lisades.

Kell oli viis minutit üheteistkümmel, kui porine veoauto pidurdas Haljala meierei ees. Autost hüppas välja mustas mantlis ning samasugust värvi baretis prillidega mees. Ta astus kiirete sammudega külanõukogusse, lasi silmadel libiseda üle siinviibijate, ning kohanud viimaks tuttavat silmapaari, tegi peaga liigutuse ukse suunas. Prillidega mees ronis kähku autosse, käivitas mootori, ja mär-gates uksest väljuvat Juhanit, hõikas:

«Istu peale!»

«Tere,» sirutas alampolkovnik kaasasõitjale parema käe, hoides vasakuga rooli. «Kuidas sul läks? Räägi rahulikult. Meil on aega Narvani.»

Juhan kõhatas, võttis sigaretipaki, pakkus Reiljanile:

«Me tõmbame nüüd peenemat värki. Proovi, see on «Bristol». Nojah, viskit trimpame ka, ainult et otsa hakkab saama. Vähe oli kaasas, olevat seal kole kallis!»

Alampolkovnik süütas «Bristoli», tõmbas paar sügavat mahvi:

«Pole viga, päris hea suits.»

Juhan alustas:

«Nii kui sellid künkale sain, hakkas see lühem, Otto, kohe kamandama, et tee, vanamees, seda, tee teist! Põrutasin, et siin pole sul London ja kuningriik, et olen metsavendade peastaabi liige. Minu sõna tuleb kuulata nagu jumala kümmet käsku, kui ei — ärge siis poisid kahetsege. Siin on piiritsoon, eksid väheke — istud trellide taga. Jumalaga siis Eestimaa vabastamine ja kõrged kohad... Jäid vaikseks, kuulasid mu sõna nagu lihase isa oma. Osa varustust peitsime, nagu käskisid. Ütlesin, et öö jooksul tuleb maha lipata oma kolmkümmend kilomeetrit, enne kui pääseme ohtlikust piirkonnast. Vana pidi kogu supi ära rikkuma. Hakkas õiendama, et mis kolmkümmend... Lõpuks saime tulema. Marssisin nendega mööda rannaäärt, metsatukki. Neli tundi lasime ühe valuga. Siis puhkasime viis minutit. Suitsu teha ei lubanud! Ja jälle kaks tundi türgi marssi. Kolu Mari maja juures ütlesin poistele, et siin on piirivalve post, tuleb ükshaaval üle maantee hiilida. Kui nad lõpuks tagaukse kaudu eidele üle andsin, olid vaesekesed nii väsinud, et istudagi ei jõudnud. Kodus viisin mõlemad ülemisse tuppa ning käskisin — olgu vait nagu surnud. Süüa neil üht-teist oli. Eit viis üles pesuvee, tulist kohvi, võileibu. Minust nad sinna magama jäid. Ütlesin, et täna õhtul tuleb Rebase esindaja Eestimaal. See räägib teile, mida edasi teha. Ah soo! Nad kartsid, kas neid kinni ei võeta. Ütlesin, et minu majja ei tule keegi, olgu rahulikud nagu kodus. Ongi lühidalt kõik. Muide, paistavad olema kõva kooliga mehed, kangesti umbusklikud. See lühem tikkus vägisi õue, tahtvat vaadata, missugune maastik siin on. Kogu aeg kibeles ja uuris mind. Olin päris hädas. Relvad teistel ka hakkamas, püstolid ja mingisugused granaadid. Lühem ütles, et kui sellega põrutada, siis minu onnist jäävat vaid vundament järele.»

«Tuleb olla ettevaatlik. Kui nad milleski kahtlevad, siis on asi halb... Välja ära neid lase miski hinna eest,» rääkis Reiljan.

«Eks siis otsisid kotist pudelid, proovisime vähe... See lühem on tragi. Hakkas kohe arutama, et öösel tuleb Rebasele saata radiogramm, et see seal ootavat ning et vastu võtt polevat neile meeldinud.»

«Miks?»

«Ei mina tea. Kas ehk lasime midagi viltu?»

«Kõik läks nagu peab. Kas keegi on Haljalas tähele pannud, et sul käivad külalised?»

«Seni mitte. Kes meile tulebki. Elame eidega nagu hii-red urus. Maja ju asula serval. Seda küll ei maksa karta. Kui vahest pikemaks venib...»

«Tänane öö on viimane. Sõidutan nad sinna, kuhu tarvis. Nüüd kuula! Kui tagasi lähed, ütle, et tulen öhtul kell kümme, et olen Eesti metsavendade salajase organi-satsiooni juht, nii nagu varem kokku leppisime. Ülejäänud jäta minu mureks. Auto tuleb kiriku ette tund aega hil-jem.»

«Kas Heino?»

«Kannata... Tema jah! Sõidame peidetud asjade järele. Kui need on peal, istud autokasti, sõidad kaasa. Sealt tulete Heinoga tagasi. Ongi kõik. Anna poistele süüa. Met-savendade liikumisest mitte ühtegi sõna, sa ei tea sellest midagi. Kui nad sinult pärivad, siis ütle, asi on salajane, et mina ise räägin, mida võib, mida mitte. Peaasi, ära lase majast välja, las arvavad, et on üksikus talus. Sinu üle-misest aknast ei paista muud kui lage heinamaa?»

«Nad küsisidki juba, et mis talu see on, kuidas kutsu-takse. Ütlesin, et talu nimi on Lilli.»

«Väga hea... Hoiata, et mereäärses rajoonis on kont-roll tugev, iga inimene võib neid ära anda.»

«Seda ma tegingi.»

«Mina lähen nüüd tagasi, sina hüppa kiriku juures maha. Tee nii, nagu ütlesin. Rohkemat sinult ei palu.»

«Saab tehtud.»

Alampolkovnik käivitas mootori ja sõitis Haljalasse tagasi. Kirikuvärvavas ronis Juhan maha.

«Tubli mees,» mõtles alampolkovnik tänulikult, saates pilguga kaugenevat Juhanit.

UUDE ASUPAIKA

Ülejäänud osa päevast viibis alampolkovnik piirivalvekordonis. Võtnud telefoniühenduse Tallinnaga ning kuulnud teisel pool kindrali tuttavat häält, kandis ette:

«Räägib Karl. Alustan õhtul kell 23.00 teekonda Lihulasse.»

«Selge,» vastas kindral, «kõik on vastuvõtuks valmis. Soovin edu!»

Samal ajal oli Juhan Tammel pikem jutuajamine spioonidega. Viimased tundsid elavat huvi elu vastu Nõukogude Eestis. Eriti huvitas neid rahva meeoleolu.

«Kas Eestis on palju kommuniste?» pärisid nad Juhanilt.

«Küllap ikka on, ma ei tunne niisuguste asjade vastu huvi. Aga ühte pean küll ütleva: teil tuleb ettevaatlik olla. Inimesed ei ole enam need, kes nad olid. Elu on muutunud . . . Küllap näete isegi. Väriseme igal sammul. Meie suguseid ei armastata. Kuid suure eesmärgi nimel oleme valmis oma elu kaalule panema, ega teilgi . . . Heakene küll! Meie omad elavad pöranda all, teeme tasapisi tööd. Teie tulekuga olukord muutub. Nüüd saame sidet pidada vaba maailmaga, inglastega. Nemad abistasid vabadesõjas üsna tublisti. Ega me ilma nende ja ameeriklaste abita oleks vabariigini jõudnud.»

«See on õige,» vastas Otto ja jätkas: «Inglased on kavalad. Ega nad meid niisama abista! Aga sina, vanamees, vii meid mõne teise akna juurde ka. Ära on tüüdanud selle lageda heinamaa vahimine. Pealegi oleme nagu kotis. Kui tuleb järsku politsei või piirivalve, ei oska üldse orienteeruda.»

«Ei tohi! Ülem käskis teid hoida nagu oma silmatera. Ja mis sealt teistestki akendest näha — lage tee. Järsku läheb keegi mööda ja näeb võõraid! Jõuate Eestimaal oma kannad rakku käia. Vastutan oma peaga teie eest. Seda ma aga nii kergesti ära ei anna,» seletas Juhan.

«Palju teie organisatsioonis mehi on?» tundis Ants huvi.

«Ei tea, mulle seda keegi ei räägi. Mina täidan väiksemaid ülesandeid — nagu nüüdki.»

«On see siis väike! Kas enne meid on ka mehi saadetud?» imestas Otto.

«Eks ikka! Need Kukk ja Toomla lendasid kohe sisse.

Hakkasid oma käe peal asju ajama. Nagu ma ütlesin, on rahvas muutunud hoopis teiseks. Äрге teie nii . . . Kuulake täpselt, mis teile räägitakse. Täna öhtul tuleb siia Karl. Tema juhib kogu metsavendade tegevust Eestimaal. Tema sõna peate kuulama. Mina olen elus käinud läbi seitsme tule, aga kui Karl tuleb, on alati niisugune tunne, et . . . et oleks hea, kui kohe jälle ära läheks.»

«Kibe käsi! Rebane ütles ka, et on tõsine mees ja meil tuleb temale alluda,» kinnitas Ants.

Trepilt kostsid sammud. Uks avanes, perenaine asetas lauale supikausi.

«Keetsin kapsasuppi sealihaga, ega te seal vist seda maitsta saanud,» naeratas ta, asetades toidunõusid lumi-valgele laudlinale.

«Suur tänu, ei saanud. Niisugust vägevat liha ka polnud näha. Anti ameerika lihakonserve, õhukest taani peekonit. Viimastki sai harva suhu. Ikka rohkem konservid, juurvili.»

«Kas mõnes koolis ka käisite?» küsis Juhan.

«Ei. Käisime küll ühes, aga seal õpetati välja langevarjureid. Kes meid kooli pani! Õppisime oma käe peal,» valetas Ants.

Asuti sööma. Ants tiris seljakotist neljakandilise pudeli, kallasklaasidesse kullakalt sädelevat jooki.

«Noh, terviseks! Küll me veel elame! Ega me, vana, sindki unusta.»

«Mis nüüd minust! Mulle lubavad nad kõik — et oota, Juhan, kui vana vabariik jälle uueks saab, anname sooja otsa. Mina arvan, et siis unustatakse hoopis. Omal ajal tegi Päts niisamuti, lubas, lubas, aga kui Toompeale pääses, siis unustas sõbrad hoopis. Tundsin meest, kes oli kõva Pätsu partei liige, aga 1938. aastal viskas mul siin rabas kraavi ning vandus, et nii loll oli olnud. Mul ammuigi kõrvad pea all, kui teie ükskord Toompeale saate. Siis ei mäletagi keegi, et vana Juhan kapsasuppi andis ja astjast viimase killu liha kallitele külalistele otsis.»

«Mis sa nüüd! Inglismaal öeldi, et nende nimed, kes meid abistavad, pannakse kirja. Vastavalt sellele saavad kohad, teenistused,» tõendas Otto pekitükki mugides.

«Sööge kõhud täis, mina pean minema. Mul oma töö. Kui midagi vaja, eks hõigake eite.» Juhan tõusis ja lahkus.

*

... Öhtu oli külm. Haljalas löid siin-seal helendama aknad. Grupp noori sammus lõbusa laulu saatel rahvamajja puhkeõhtule. Ka kolhoosi autojuht Heino Saar oleks meeleldi läinud peole, tantsinud Lainega ja... arutanud vahest tulevikuplaanegi. Nüüd tuli kõigele käega lüüa, ülesanne, mis teda ootas, ei lubanud tantsule mõeldagi. Tõsi, päeval oli ta käinud kanafarmis, rääkinud Lainele, et ei saa õhtul tulla, peab sõitma Tallinna, kiire, edasilükkamatu asi. Tüdruk oli algul küll pisut mositanud, pärast aga leppisid nad kokku, et sõidavad järgmisel pühapäeval kahekesi Rakveresse, veedavad seal toreda päeva. Kõigest sellest mõtles Heino, tõstes autosse bensiininõusid. Seejärel heitis pilgu kellale — aega jäi neli tundi. Noormees läks tuppa, sõi ning palus ema, et see ärataks teda pool üksteist.

«Sina küll tapad ennast selle sõitmiseaga. Iga päev aina hilisõhtuni. Nüüd veel ööselgi! Kui esimeest näen, siis ütlen, et ärgu ühe mehe nahal nii palju liugu lasku. Kolhoosis teisigi autojuhte,» nurises ema.

«Ei, ema, seekord sõidan metskonna asjus. Neid peab aitama. Teistel juhtidel on perekonnad, naised ja lapsed, minul peale isa-ema pole kedagi. Kui ükskord naise võtan ja sina lapselapsi kussutad, siis tulevad mulle poissmehed abiks, eks ole?» naljatas Heino.

«Õigus ta ju on... Kas panen toitu kaasa?»

«Tee mõned võileivad, pane termosesse midagi tulist. Nüüd heidan puhkama, ilm on halb, tee libe. Silmad peavad olema nagu kassil,» rääkis poeg diivanile visates. Uni aga ei tahtnud tulla. Talle meenusid alampolkovniku sõnad, et seekordne ülesanne on vastutusrikas, et tuleb kihutada nii kiiresti, kui mootor võtab. Need, kes kastis istuvad, on vajalikud alampolkovniku ülesande edukaks täitmiseks. Heino uinus. Ta ärkas õlast sakutamise peale. See oli ema.

«Pojake, on aeg! Kell saab kümne pärast üksteist. Tule, istu, panin toidu lauale. Võileivad torkasin koos termosega portfelli.»

«Isa pole tulnud?» päris Heino süües.

«Ei ole. Täna ju kolhoosi juhatuse koosolek. Ega sealt niipea! Küllap tulevad kooperatiivi tagaukse kaudu.»

«Õigus jah.»

Heino tõusis, hakkas nahkjakki selga ajama. Võttis toolt portfelli, ning soovinud emale head ööd, väljus. Mõni

minut enne kokkulepitud kellaaega keeras Heino auto Tammede õue, laskis alla tagumise luugi. Märkamatast astus ligi alampolkovnik. Ta pani käe Heino kõrva äärde:

«Kui kabiini istun, pista kihutama, nagu oleks sul vabariigi kõik autoinspektorid kukil.» Öelnud need sõnad, kadus ta majja. Ei möödunud minutitki. Autokasti hüppasid kolm meest. Luuk pandi kähku kinni. Alampolkovnik istus Heino kõrvale:

«Lase käia Eisma peale, üle Kandle!»

Auto sööstis tuledeta pimedusse...

Põigates surnuaia juures järsult paremale, halvemale teele, ei vähendanud Heino kiirust. Ta vaid piilus silmanurgast alampolkovniku poole ja ütles naljatades:

«Kuluks tankisti müts...»

• Too ei vastanud. Kui nad olid läbinud Kandle, seejärel Palli, sõnas alampolkovnik:

«Meie pihta avatakse tuli!»

Auto kihutas sirgele teelõigule, mida ühelt poolt palistas madal paekiviaed, teiselt kõrge mets.

«Lülita hetkeks parktuled sisse. Nii. Aitab! Nüüd saame tina.»

Hetkelise kihutamise järel märkas Heino vaevu helen-daval teel mitut inimkogu. Üks neist vilgutab lähenevale autole taskulampi.

«Lase edasi,» kuulis Heino alampolkovniku häält. Heino vajutas gaasipedaali peaaegu põhja. Hetke jooksul kuulis ta mingit kära. Autole saadeti järele kaks või kolm pikka automaadivalangut. Kihutanud edasi ligemale seitse kilomeetrit, käskis alampolkovnik auto peatada, hüppas kabiini välja ja koputas vastu kasti:

«Juhan, teie seal, tooge kähku varustus ära! Aega on vähe, patrull on kannul. Ega keegi pihta saanud?»

Kolm meest hüppasid autokastist alla ja kadusid mada-lasse kuusikusse. Möödus veerand tundi, enne kui nad üleni märgadena tagasi jõudsid.

«Ruttu!» käsutas Karl.

«Kuhu?» päris Heino kabiinis.

«Eisma peale. Sealt edasi lase normaalse kiiruse ja täis-tuledega. Arvaku, et oleme suurele teele välja jõudnud. Haljala—Rakvere teeristil pea kinni.»

Kui Heino tunni aja pärast rooli paremale keeras ning auto peatas, ei paistnud enam Haljala tulesid. Need olid jäänud seljataha. Karl hüppas maanteele, läitis sigareti:

«Kas kõik on korras?» päris ta uuesti veokastile koputades.

«Korras jah,» vastas Juhan.

«Lasksid esimese poritiiva sõelaks. Önn, et mootorisse ei läinud,» rääkis Karl.

«Ega niisugune paugutamine head too. Kui vabadussõjas olin, siis...» hakkas Tamme Juhan pikalt-laialt jutustama. Karl tegi sellele kiire lõpu:

«Jäta oma vabadussõda! Kah asi! Praegu annab piirivalve raadio kaudu igasse kordonisse, et niisugune ja niisugune auto ei pidanud kinni. Visake õlgedele. Enne viit tundi peatust ei ole, kui meid kuidagi varem kraavi ei lasta. Hoidke relvad valmis!»

Auto liikuma hakates sõnas Karl rahulolevalt:

«Eialgu on kõik korras. Sina kihuta endiselt, nii kuidas tee lubab. Kui väsid, vahetan välja. Tukastan pisut, nõus?»

«Selge!»

Karl toetas pea seljatoele, sulges silmad. Tahtmatult kerkis tema ette üks nõupidamine komitees. Kuidas tookord Jürisson ütleski:

«...Tuleks kõik korraga likvideerida.» Jah, praegu võiks sõita otse komiteesse. Asi oleks tehtud. Kuid tundub, et kindralil on siiski õigus. Eks näe... Karl viskas sigaretiotsa aknast välja, tõstis mantlikrae üles ning uinus peaaegu silmapilkselt.

Auto aga kihutas läikivlibedal asfaltteel, viies tegelikkusesse operatsiooni «Pistrik».

RÄÄGIB LONDON

Öösel kell kolm peatas Heino auto. Sakutades magavat Karli, küsis ta:

«Kuhu nüüd? Oleme Lasnamäel.»

«Sõida mööda Pärnu maanteed Haruteeni, kaupluse ees pea kinni. Väsinud?»

«Ei. Magasin kodus mõne tunnikese.»

«Haruteel vahetan välja. Olen unine. Vanadus vist...»

Heino ületas Tartu maantee, keeras Järve teele. Vasakul vilkusid tuled. Läbinud Pääsküla, lisis auto kiirust.

Haruteel, täpselt kaupluse vastas, peatuti. Karl astus kabiinist maanteele kangeks jäänud liikmeid sirutama. Seejärel küsis Heinolt:

«Ega juua pole? Ei taha tühja kõhu peale suitsu teha.»

Heino ulatas kabiiniaknast termos pudeli. Karl pugesi uuesti autosse. Nad jõid koos kohvi, sõid Heinole kaaspandud võileibu. Noormees näitas pöidlaga taha:

«Aga need?»

«Sõid Inglismaal! Vabaduse eest võitlemine pole meelakkumine! Küll saavad. Nüüd vahetame kohad.»

«Ei tea...»

«Mis seal teada!»

Auto keeras paremale, Laitse peale. Heino jälgis silmanurgast juhti. Tema auto oli ju suur, raske veomasin... Kuid ta rahunes peagi, sest tundus, et Karl ei juhi taolist autot esimest korda. Heino viskas sigaretiotsa aknast välja:

«Heidan pisut küljeli,» naljatas ta.

«Muidugi! Mina olen värske nagu pärast sauna. Tegid suure töö... Puhka, küll ajan üles.»

Heino toetas pea vastu kabiininurka ja uinus. Ta ärkas auto järsu nõksatuse peale. Oli juba valge.

«Risti,» sõnas Karl kabiinist väljudes. Heino kuulis, kuidas ta vestles millegi üle autokastis olijatega, seejärel istus uuesti rooli taha. Seljataha jäi Kullamaa. Pärast Kirblat peatus Karl uuesti:

«Võta rool. Kui jõuame Lihulasse, keera vasakule. Parivere peale, siis ütlen, mis edasi saab.»

Mehed vahetasid kohad. Neile sõitsid vastu kolhooside veoautod, ratastraktorid, sammusid rõõmsalt kooli rutavavad õpilased. Uus päev alustas oma tavalist elu.

Heino viibis siinkandis esimest korda. Seepärast silmitses uudishimulikult ümbrust. Ta silmas rohkesti uusehitusi, kolhooside, sovhooside peaaegu silmapiirini ulatuvaid põlde, laiu sügavaid magistraalkraave.

«On aga tööd tehtud,» pöördus ta alampolkovniku poole.

«Aastat neli-viis tagasi oli siin raba, soostunud jõeheinamaad. Arvan, teil Haljalas on niisamuti!»

Heino noogutas vastuseks pead.

Lihula. Vähendanud kiirust, veeres auto läbi alevi ning keeras seejärel vasakule. Vaatamata vihmadele, oli tee võrdlemisi hea. Sõideti üle Tuudi silla.

«Lase veel kilomeeter, siis peatu. Tee ääres kasvab üksik kadakas. Seal pane pidurid peale.»

Kadakas. Karl hüppas maanteele ning hõikas veokas-tile pörutades:

«Tulge maha, oleme kohal! Kiiresti, kogu varustusega!»

Kui mehed olid maanteel, käskis alampolkovnik neil varjuda lähedal olevasse võssa ning oodata. Juhan, Otto ja Ants tassisid rasked kandamid üle maanteekraavi, sealt edasi lepavõssa. Auto juurde jäid Heino ning Karl.

«Sõida Lihulasse. Tule tagasi öhtul kell kuus. Võta aad-ress... Otsi maja üles ning aja masin hoovi. Seal võid rahulikult puhata. Öhtul aga võtad Juhani kaasa, sõidate koju. Nägemiseni! Palju tänu! Mind niipea ei näe. Küll kirjutan. Tuled külla koos pruudiga...» Karl surus Heino kätt ja kadus võssa. Noormees astus kabiini, keeras auto tagasi Lihula poole ning hakkas pikkamööda sõitma.

*

«Tulid viimaks, ülemus,» torises Juhan pahaselt, kui Karl meeste juurde jõudis.

«Kuhu ma pidin siis jääma,» naeris Karl vastuseks, «kallid külalised tarvis kiiresti kohale toimetada. Kuidas te ennast kodumaal tunnete?» pöördus ta spioonide poole.

«Pole kuigi palju näinudki, aga paistab, et teil ehitatakse kõvasti... kuid ega autokastist maailma näe,» vastas Otto, heites silmanurgast pilgu Antsule.

«Seda küll, kas Inglismaal siis ei ehitata?»

Mehed panid suitsud ette. Aeg-ajalt möödusid võsas olijatest autod, tõttasid jalakäijad.

«Õigel ajal pääsesime peitu, nüüd hakkavad inimesed liikuma. Edasi sõita poleks saanud, seal on talusid nagu seeni. Muide, iga silmapilk peab saabuma teejuht, hüüame teda Piiluks. Mees on võsas elanud palju aastaid... Tema viib meid metsavahi juurde. Seal olete paar päeva, kuni oleme teinud kindlaks, et olete ikka Inglismaalt... Siis viime teid tõelisse punkrisse, tõeliste võitlejate juurde! Ahaa, seal ta ongi,» osutas Karl oksti kõrvale lükates sihvakale noorepoolsele mehele, kes seisis kadakapõõsa varjus, silmitsedes ükskõikselt ümbrust. Karl vilistas lühidalt. Põõsa juures seisev mees ei teinud väljagi, pani rahuli-

kult sigareti põlema, hüppas üle maanteekraavi ning hakkas tulema otsejoones nende poole.

«Jõudu, mehed! Kõik elus, terved?»

«Korras! Saa tuttavaks — meie inglise sõbrad Otto ja Ants... Jõudsid ometi kord pärale. Nii kaua ootasime.»

«Väga rõõmustav! Ootasime jah ammu. Läheb ükskord ometi õigeks tööks lahti! Küljed valutavad punkris lamamisest.» Piilu ulatas luurajatele käe.

«Kas sul on kõik vastuvõtuks valmis? Paigutasid valve välja, et meid keegi ei segaks?» päris Karl.

«Nii nagu käskisid!»

«Tuleb leida sobiv paik, kuhu varustus matta. Selle koormaga ei jõua metsas marssida.»

«Selge. Kaasa võtame relvad, isiklikud asjad. Siit paar kilomeetrit edasi on kena kohake, arvan, et sinna peidamegi. Kui pärale jõuame, eks otsusta ise,» vastas Piilu.

Asuti teele. Algul kulges see mööda kitsukest rada, siis pööras Piilu, kes ees sammus, paremale. Võsa tihenes, minnes mõnesaja meetri pärast üle metsaks. Kõndijate jalgade all lirtsus kord vesi, siis jälle sahisesid pikad kui vanud rohukõrred. Teejuht pöördus kaaslaste poole:

«Võite julgesti suitsetada. Meid ei jälgi keegi. Tunnen seda ja teisi siinseid metsi nagu oma taskuid... Aga tráni on teile sealt küll mehemoodi kaasa antud! Ma pole just nõrgemate hulgast, aga pea võtab märjaks.»

«Kõike läheb vaja,» vastas Ants iseteadlikult.

«Loomulikult, mis nüüd meie... Seni vaatasime, et saime sugulaste käest midagi kõhusoppi, tea, kas oskame teiega töötadagi...» Piilu kõhatas tagasihoidlikult.

«Küll õpetame,» rahustas Otto.

Koht, millest rääkis Piilu, sobis igati varustuse peitmiseks. Pärast seda jätkati teekonda kiirema sammuga. Suitsetati käies, peatusi ei tehtud. Möödus paar tundi. Mets hakkas hõrenema. Tuli lage sooheinamaa. Piilu viis mehed piki metsaserva selle vastasküljele, suundudes sealt uuesti metsa.

«Pole enam kaugel... Varsti jõuame küüni juurde. Seal läheme lahku. Sina, Karl, tule minuga, oled ülemus, käime igaks juhuks metsavahi juures ära. Las Juhan ning här rad jäävad siia. Ega meil kaua lähe.»

Nii tehtigi. Juhan koos spioonidega puges heinaküüni. Karl ning Piilu asusid teele metsavahi juurde. Kui mõlemad olid küünist tüki maad eemale jõudnud, küsis Piilu:

«Kõik peaks siiamaani korras olema, seltsimees alam-polkovnik?»

«Täna, leitnant Randviir, oma osaga tulite hästi toime. Kas metsavaht on kõiges teadlik?»

«Jah.»

«Tütar?»

«Samuti.»

«Tubli! Teie arvates võime metsavahti igati usaldada?»

«Pole vähematki kahtlust. Tubli, aus mees. Esimest korda, kui seal käisin, siis...»

«Kuidas punkriga on? Ehitasite valmis? Kes kuuluvad «jõuku»?» ei lasknud alam-polkovnik leitnant Randviirul lauset lõpetada.

«Punker on valmis ega asu metsavahist kaugel. Ehitasime umbes samasuguse nagu oli Sireli bandiitidel. Kes kuuluvad «jõuku»? Siinses punkris asuvad leitnant Rimm, hüüdnimega Juss, nooremleitnant Taader, hüüdnimega Jüri, ja kapten Sild, hüüdnimega Sass. Kui ma ei eksi, läheb sellesse punkrisse Otto?»

«Täpselt, aga teised?»

«See asub endises Sireli koopas Moose talu lähedal. Selles «jõugus» on vanemleitnant Gustavson, hüüdnimega Erni, kapten Lepp, hüüdnimega Habe, ja nooremleitnant Lumi, hüüdnimega Sipelgas.»

«Hästi, sinna saadame Antsu. Kuidas te Rengoltsi Jüriga toime tulite?»

«Vana ei olegi nii kange mees, nagu punkris suurustas. Ütles, et kukkus kord nende punkti ja et eks igale ole elu armas. Muidugi, riukaid täis endine kulak, kuid elu on tugevam, tuleb alla anda. Praegu teeb iga päev kolhoosis tööd.»

«Hunt jääb ikka hundiks,» vastas alam-polkovnik.

Vesteldes jõudsid ohvitserid metsavahi taluni. Mõlemad peatusid hetkeks maja taga kõrgete kuuskede varjus ning silmitsesid ümbrust. Talus polnud kuulda kippu ega kõppu, ainult saunast tõusis vaiksesse õhku sinakas suitsutriip.

«Sinna panemegi nad. Laine seab praegu kindlasti «hotelli» korda,» muigas Randviir.

«See ongi saun, millest rääkisite?»

«Jah.»

«Laine — metsavahi tütar?»

«Seda küll.»

«Astume siis tuppa, küllap metsavaht on seal,» arvas alampolkovnik. Metsavaht oli kodus, ta koostas parajasti mingisugust aruannet ja märkas külalisi siis, kui need aknast möödusid. Lehis tuli neile trepile vastu.

«See on Karl,» tutvustas Piilu alampolkovnikut.

«Väga rõõmustav! Meil on kõik korras. Tütar lõpetab kohe sauna kütmise. Toidupoolise eest ei maksa muret tunda. Korraldame kõik, nagu palusite,» pöördus Lehis Piilu poole.

«Täname väga,» sõnas Karl. «Teeme mõned päevad tüli.»

«Ei sellest ole midagi! Kõige tähtsam on, et vabastasite mind sellest Sirelist. Mina polnud milleski...»

«Teame, teame! Mis sest enam! Lepime nii kokku, et teie tütar hakkab meestele toitu valmistama, eks? Tubli! Mina ise käin vahetevahel ära. Piilu jääb siia. Ennast ärge nendele meestele palju näidake. Küllap leiате tegevust.»

«Seda muidugi. Hakkame metsa puhastama. Pean päevad otsa lankidel olema.»

«Hästi. Me läheme nüüd tagasi. Toome kallid külalised ja kaasmaalased kohale. Kuidas jääb varustusega?» Karl vaatas küsivalt Piilu otsa.

«See on kõige lihtsam! Sinna pääseb hobusega. Toon õhtul ära.»

«Kes jääb külalistega?»

«Õigus... Neid üksi jätta pole hea.»

Mehed vaikisid tükk aega. Lõpuks tähendas Jaan Lehis:

«Võtke hobune kohe kaasa, üks toob varustuse, teine mehed.»

«Tõsi, nii teemegi! Piilu tuleb hobusega, mina lähen jala meestele järele,» oli Karl metsavahiga ühel nõul.

Nii leidsid Inglismaalt saabunud spioonid endale «kindla varjupaiga» Jaan Lehise peres.

Sama päeva õhtul oli Karlil luurajatega pikem jutujamine. Pärast sööki, kui läideti sigaretid ja prooviti tasapisi Inglismaalt saadetud külakosti, muutusid spioonid jutukamaks.

«Mina olen leitnant Sirel. Tänapäeva Eestimaal ja seal tuntakse mind Karli nime all. Minule allub kogu metsavendade liikumine. Hiljuti saabus Londonist keegi, tuues mulle vajalikud instruksioonid tegutsemiseks. Sealhulgas on rida ülesandeid, mis minul koos teiega täita tuleb.» Karl vaatas spioonidele ootavalt otsa, jälgides iga nende

näoliigutust. Kui mehed kuulsid, et keegi on juba enne neid saabunud, sattusid nad segadusse.

«Kuidas nii! Meie ei tea sellest midagi,» imestas Otto, «kuuleme sellest siin juba teist korda. Meile oleks Londonis sellest kohe teatatud!»

«Teie ei tea paljusid asju ja mõnda neist ei saagi teada. Isegi mina ei tea kõike, niisugune on konspiratsiooni üks seadusi. Mõelge ise! Teid nabitakse kinni, mis pole kaugeutki võimatu, ja te räägite oma naha päästmiseks kõik ilusasti ära. Käesoleval juhul ei tea te midagi peale Londoni juttude. Kuidas ma näiteks võiksin teile öelda, kes on meie sidemehed või metsavendade staabi liikmed, kui me pole veendunud, et olete tõesti Inglismaalt! Võib-olla teenite hoopis... Seda on meie praktikas juhtunud.» Karl vaatas mõlemale uurivalt otsa.

«Võite kontrollida! Võtame kas või praegu ühenduse Londoniga ning teil on asi selge. Muide, loomulikult allume teile, selline oli Roberti ning Sandy käsk... Sandy on endine Baltimaade luureosakonna ülem. Nüüd on selleks meheks kolonel Ckott,» selgitas Ants.

«Tean, võtke ühendus.»

«Rebane soovis, et kõik temale minevad radiogrammid adresseeritaks mitte tema, vaid Roberti nimele.»

«Tean. Missugune oli Roberti esimene ülesanne teile?»

«Ta palus edasi anda, kas metsavendade juhtkonnas on endisi vabariigi valitsuse liikmeid, selliseid, kes teda või Tormat tunnevad.»

«Seda teatame Robertile edaspidi. Nüüd võtke kava-kohaselt ühendus luurekeskusega.»

«Lähme pisut eemale metsa,» tegi ettepaneku Ants. Luurajad võtsid kaasa saatejaamad, antenni, käsigeneraatorid. Jõudnud talust paarisaja meetri kaugusele, seadsid nad aparaadid töökorda, püstitasid antenni. Algul proovis sidet luua Otto. Tal ei õnnestunud. Siis proovis Ants. Temal vedas — vastas Londoni luurekeskuse raadiojaam, pisut hiljem Robert ise. Ants teatas, et mõlemad jõudsid kohale, on sidemes metsavendade staabi ja organisatsiooni juhi Karliga. Robert oli väga rõõmus ning teatas lainepikkuse (881 0/ke), millel tuli edaspidi eestrist saateid kuulata.

Kui spioonid lõpetasid ühenduse Londoniga, surus Karl nende kätt:

«Suurepärane! Olete vastu võetud meie vabadusvõitle-

Karli halb tuju pühiti nagu käega:

«Tubli poiss... Teata Robertile, et metsavendade salaorganisatsioon koosneb eestlastest, kes on valmis võitlema kommunismi vastu. Esita talle igaks juhuks veel üks küsimus: mis on sideüksuse ülema eesnimi... Robert peaks mäletama mõnda sündmust või juhust, mida mõlemad teavad. See on viimane küsimus. Kui sellele tuleb rahuldav vastus, olete meie mehed, teil ei pruugi enam homse ees hirmu tunda.»

Päev hiljem saabus Robertilt vastus:

«Sideüksuse ülema eesnimi on Raimond. Talle andis kindral Soodla minu staabi juures üle esimese klassi raudristi. 1945. aastal läks ta vabariigi aastapäeva aktusel tülili leitnant Innusega. Tema sõber Väino, keda sa tunned, on siin.»

Karl jäi vastusega rahule. Järgmisel päeval kadus ta jällegi hommikul vara. Tagasi tuli pärastlõunal. Temaga oli kaasas mees, kes tutvustas ennast kapten Margusena ja kes olnud Rebase ja Pärteli suur sõber. Kapten Margus palus spioone, et nad annaksid Robertile edasi järgmise radiogrammi:

«Mul on hea meel, et sina mind veel mäletad. Oleme väga rõõmsad, et lõpuks ometi saadi side välisilmaga, kust loodame tõsist abi. Mina olin algul väga kurb, et mul ei õnnestunud välismaale põgeneda, kuid hiljem siin oma inimestega kohtudes ja tööd alustades sain aru, et minu tõeline koht on just sünnimaal. Otsisin sinuga sidet juba ammu, kuna liikus kuuldusi, et sa olevat Eestis, juhtivat metsavendi. Tervita Väinot ja ütle talle, et tema naisevennad on elus ja terved. Sind tervitades — sideülem.»

Karl käskis Robertile teatada:

«Organisatsioon tervitab koloneli, kõiki eestlasi vabas maailmas. Loodame, et meie vastastikusele arusaamisele loodud koostöö kannab head vilja.»

Järgmisel päeval võttis Otto vastu radiogrammi Karlile:

«Täna sind tehtud töö eest, kogu sinu juhtimisel tegutsevat organisatsiooni tervituste eest. Olen rõõmus, et kõik läks libedasti korda. Antsul on sõber Georg, kelle käes on isiklikult sinu jaoks 15 000 rubla, tagavara raadiolambid, laskemoona «sturmgehweri» (saksa automaat) jaoks. Robert.»

Kui Otto radiogrammi sisu Karlile teatavaks tegi, oli viimane rahul:

«Meil ongi rahadega raskusi, nüüd ometi hakkab seda tulema. Ilma rubladeta oleme nagu kanad takus ega saa sammugi edasi.»

Järgmisel ööl jätsid spioonid metsavahi külalislahke maja maha. Ants ja Piilu asusid teele Märjamaale. Otto koos Karliga lahkusid lähedal asuvasse punkrisse, kus oli ka «organisatsiooni staap». Enne teeleminekut saabus Robertilt käsk:

«Soovin, et Otto jääks organisatsiooni juhatuse juurde, kuna Ants läheks allorganisatsiooni. Valmistuge vastu võtma Georgi. Sellest teatan hiljem.»

«Näete, kui õigesti ma tegin,» kiitles Karl luurajate ees. «Kuid nii omavahel — selle kohta sain juba varem korraldusel!»

Enne lahkumist hoiatas Karl luurajaid, et nad ilma tema loata Londonisse ühtki sõna edasi ei annaks:

«Venelastel on igal pool peilimisseadmed, olete kohe vahel, kui ei oska tegutseda. Täidate ainult minu või minu kaudu edasi antud käsk. Iga üleastumist, distsipliinirikumist saab heaks teha ainult — teate ise, kuidas! Kõik, mis tuleb Robertile edasi anda, saate minult või minu kaudu. Meie omi töötab igas maakonnas, igas linnas, paljudes asutustes. Teie ei tohi oma varjugi seal näidata, teid tuntakse kümne kilomeetri pealt ära... Saate isegi aru! Inglased on teie väljaõppeks kulutanud palju raha. Nüüd tuleb see tasa teenida. Mina isiklikult hakkan teid regulaarselt külastama, teie eest hoolitsema. Meil, Eestis, pole radiste kusagilt saada. Olete lihtsalt kulda väärt!»

Viibides sagedamini koos Otto kui Antsuga, jälgis Karl tähelepanelikult spiooni. Haljalas, kohe pärast maabumist, tundus Otto ülbe, isegi riiakas, ta umbusaldas kõiki. Kuid nüüd võis juba märgata noormehes mõnesugust muutust. Sageli istus Otto mõtteisse süvenenult nariserval ega võtnud metsavendade vestlusest osa. Kui keegi temalt raha küsis, andis lugemata. Kord, kui Otto Karliga kahekesi jäi, palus ta, et see lubaks tal metsavahile kulla minna.

«Milleks?» imestas Karl.

«Tahaksin Lainega pisut juttu ajada.»

«Vaata aga, kuhu sina tüürid! Oli sul's Inglismaal tüdrukuid vähe?»

«Polnud ühtegi...»

Karl mõtles pisut.

«Hästi, läheme paari päeva pärast, ütleme laupäeva õhtul, ehk saab sauna. Kuid teistele — mitte sõnakestki!»

«Peaks vist midagi kaasa võtma? Siin on . . . » Otto ulatas Karlile peotäie paberraha.

«Rahadega on raske. Varsti tuleb Georg, siis läheb lahedamaks,» arvas Karl, peites rahatähed rahulikult taskusse. Lamades õhtul naril, valmis Karli peas plaan.

OTTO TEEB VALIKU

Karl ja Otto läksid metsavahiperesse õhtupoolikul. Ilm hakkas pimenema. Mõlemad võtsid kaasa automaadid, külakostiks aga paar pudelit, mida Karlil õnnestus muretseda. Liiguti aeglaselt, ettevaatlikult. Ehkki talu asus teistest kaugel eemal, ei võinud kunagi kindel olla, sest sageli oli siinsetel kolhoosnikutel midagi, mille üle metsavahiga aru või nõu pidada. Kui hooned paistma hakkasid, lühendasid mehed veelgi sammu, lõpuks jäid seisma, uurisid tükk aega, kas maja ümbruses pole märgata liikumist. Kõik oli vaikne. Siis kääksatas uks ja kellegi pikk kogu astus kiirete sammudega sauna poole. See oli metsavaht ise.

«Tuleb passida, kuni ta saunast tagasi tuleb,» sosistas Karl. Mõlemad kükitasid madala kivიაia varju. Möödus umbes tund, enne kui saunauks lahti lükatati. Mehed piilusid vaadata. Pimeduses polnud midagi näha. Arvatavasti oli see metsavaht. Mõlemad tõusid, hakkasid majale ettevaatlikult lähenema, hiilisid akna juurde, kuulatasid. Toast kostis metsavahi ja tütre kõnet.

«Paneme automaadid puuriita, nendega pole hea tupp minna,» arvas Karl. Kaasa võeti ainult püstolid.

Karl koputas uksele. Metsavaht, lumivalge särk seljas, astus trepile.

«Peremees, kas saun on veel soe? Tahaksime leili võtta,» naljatas Karl Lehisele kätt andes.

«Ah teie! Tere õhtust! Leili on veel küllalt. Astuge aga edasi.»

Tuba oli koduselt soe, lõhnas kasevihtade ja männivaigu järele. Laine istus laua ääres, kammides niiskeid

juukseid. Külalisi silmates tõusis neiu kähku püsti ja ruttas teise tупpa, vanaema järgnes temale.

Lepiti kokku, et esimesena läheb sauna Otto. Külalised tegid kiiresti. Tunni pärast istuti koos laua taga, prooviti kaasatoodud külakosti, räägiti maast-ilmast. Laine tuli teisest toast ning istus ahju äärde pingile.

«Rahvamajja ei lähegi?» päris isa tütrelt.

«Ei, täna on rändkino. Olen seda filmi näinud.»

Laine pani käest ajalehe, mida seni hoolega lugenud oli, ja ruttas teise tупpa, kus lülitas sisse raadio. Mõni sekund hiljem teatas diktor:

«Siin Tallinn. Alustame soovikontserti, mille koostasid metsamajandite töötajad...»

«Tulge kuulama,» hõikas Laine.

«Kuuleme siitki,» vastas metsavaht. Ainult Otto tõusis ning astus teise tупpa. Mõlemad noored istusid tükk aega vaikides. Kontsert oli hea. Iga pala otsekui löikas Ottole südamesse. Silmade ette kerkis lapseõlv, kodu, vanemad, õde ja vennad, kes peaksid praegugi elama endiselt Rakvere lähedal. Tema aga rändas pikki aastaid võõrsil, otsis õnne... See vähenegi, mida ta kuulis-nägi metsavahi peres ja teel, avas ta silmad. Ta oli mõtelnud sellest mitmed ööd. Arutanud, kaalunud. Ja kuigi ta püüdis siinset elu vaadata läbi Roberti prillide, ei läinud see tal ometi korda. Küllap oli kogetu mõrastanud nende «prillide» klaasid ja need tuli kõrvale heita kui tarbetud, oma aja ära elanud. Ja Lainegi, metsavahi tütar. Küllap ta on aus, sest sellistes silmades ei saa olla valet. Ja metsavaht ise. Ju tema peab olema mestis metsavendadega, sest teenis Saksa sõjaväes... Karl lihtsalt kasutab seda. Ning siis see Karl ise... Mine võta ikkinni! Need ja teised mõtted jooksid soovikontserti kuulates läbi Otto pea.

Lainele hakkas lüheldane, valkjate juustega poiss meeldima mitte kui mees, vaid kui inimene. Laine teadis, kes Otto tegelikult on, kuid oskas seda varjata.

«Kas te olete kaua kodunt eemal?» küsis ta Ottolt.

«Jah... Umbes paar aastat... Mul on seal õde ja vennad... Töökätest puudust ei ole. Uitan mööda metsi... Nüüd vist hakkame siin tööle.»

«Kuhu te meilt läksite?»

«Elame metsas... Ei, telgis. See on meil alati kaasas. Kas te ei näinud?»

«Ei pannud tähele.»

Eestoas vestlesid metsavaht ja Karl elavalt põdrajahist, üldse oli nende jutus palju, mis puudutas siinsete metsade elu.

«Ilvesed teevad liiga! Paar päeva tagasi leidsin noore kitse... Selge ilveste töö,» kandus tagatuppa metsavahi hääl.

Otto suitsetas ühe sigareti teise järel. Lainele näis, et noormehel on midagi südamel.

«Miks te närviline olete? Äрге suitsetage nii palju,» noomis ta Ottot.

«Kellele minu tervist vaja on,» püüdis Otto naljatoonil vastata.

«Teile enesele!»

«Minul pole midagi vaja, aitab sellestki, mis jäänud.»

«Äрге rääkige nii! Teil nagu minulgi on elu alles ees. Mina olen istunud kogu aeg isa seljataga. Pärast ema surma ei jäänud koju kedagi. Vanaema tuli hiljem... Pidin aitama. Nüüd lähen kolhoosi, sõprade hulka! Siin metsapadrikus jääb elust maha, ja üldse, nüüd pole kodus enam suurt midagi tehagi... Vanaema ja isa tulevad juba kahekesigi toime.»

«Kolhoosi! Mis te seal tegema hakkate?»

«Tööd! Tulge ka, kui soovite. Nagu jutust aru sain, olete maalt pärit,» naljatas Laine.

«Seda küll...»

«Näete siis! Läheme koos,» tegi neiu naerdes ettepaneku.

Nende jutulõnga katkestas Karli tulek, kes ütles, et on aeg minna. Eks teine kord tule jälle, muidu saavad kõik jutud otsa.

Teel punkrisse ei lausunud Otto sõnakestki. Karli naljatoonis esitatud küsimusele: «Kas said korvi?» pomises Otto midagi ebamäärast. Korraga jäi ta seisma. Karl taganes vaistlikult mõne sammu, nihutas automaadiotsa ette. Nende ümber kohisesid vanad kuused...

«Kui seal olin, mõtlesin, et tulgu mis tuleb, koju pean pääsema. Tõsi, kartsin mineviku pärast, ehkki selles midagi niisugust pole, mida oleks karta tulnud. Siis tuli Pärtel, hiljem Rebane... Uskusin neid pimesi, nagu kõik teised, mina vist teistest rohkemgi... Milleks ma seda sulle räägin?! Sina juhud metsavendade liikumist Eestis, loodad samuti neile seal Inglismaal, loodad soojale kohale tulevases vabariigis... Kuid mulle aitab! Aitab mõnest

päevastki, et näha, kellel on õigus, piisab, kui ainult vaadata ja kuulata, kelleltki midagi küsimata...»

Karl vaikis. Kui Otto lõpetas, vilistas ta pikalt, surudes tigidalt läbi hammaste:

«Ah sa oled siis niisugune lind! Kuulist on kahju, muidu teeksin siinsamas vagaseks. Kas sa mõtled, mida räägid, mis! Niisugune suur asi tuleb lahendada! Ja sina — käpad püsti ning põõsasse! Mis head sa nägid, mis? Sa pole ju midagi näinud! Ei, mees, sina enam punkrisse ei lähe, niisuguse jutuga mehi meil vaja ei ole. Sinu koht on mujal, seal, kuhu su juba täna öösel viin. Anna automaat, püstol! Kas nemad seal, Inglismaal, tõesti ei kontrolli, keda meile kaela määrivad? Või ehk polegi seal enam tõsiseid eestlasi, kes on kodumaa vabastamiseks valmis tooma ükskõik kui suure ohvri?!»

«Kuhu sa mind viid?» küsis Otto tasa. «Mul on tablette, arvesta seda. Maha lasta ma ennast ei luba. Parem siis juba mürgiga...»

«Kuhu ma su viin, pole enam sinu asi! Mina olen juht, minu sõna maksab siin, nagu seal maksis Rebase, Sandy ja Ckoti oma. Kui punkrisse jõuame, võtad kogu varustuse ning asume tee. Minna ei tule kaugele, ainult autoni. Hoiä oma relvad endale!»

«On siis auto?»

«Sinu ja Antsu rahadega muretsesime. Ega jala kaugele jõua.»

Punkris läks kiiresti. Karl selgitas meestele:

«Läheme paariks päevaks teise rajooni. Siit pole hea enam radiogramme anda, venelaste peilingaatorid otsivad üles. Otto jääb arvatavasti kauemaks ajaks meist eemale. Ta hakkab töötama ühe teise grupi juures Elva kandis. Läki! Teie oodake, kuni tagasi tulen.»

Metsas oli pime nagu kotis. Kuid Karl, kes näis teed hästi tundvat, astus pikkade sammudega, Ottol oli tegemist kannul püsimisega. Möödudes metsavahi majast, märkas Otto, et ühest aknast kumab nõrka valgust... Mõne aja pärast jõudsid mehed suurele teele. Karl asetas raadiojaama ettevaatlikult kraavi servale, käskis Ottot oodata seni võsas, kuni tagasi tuleb, tal ei pidavat minema palju aega. Otto istus kivile, toetas lõua rusikale ja... silmade ette kerkis nagu iseenesest Laine. Miks? Ta ei suutnud leida õiget vastust. Üks on aga selge — ta ei hakka täitma Londoni korraldusi, tulgu mis tuleb. Neil

seal pole Eestist mingit ettekujutust, ehk kui ongi, sunnib metsik vaen neid seda varjama . . . Missugused teed, kui palju uusi maju, inimesed on hästi riides, poodide aknad täis igasugust kaupa. Ta mäletab väga hästi, missugune oli siis pilt, kui ta Eestist lahkus. Põgenesid nad ju Eestist sama teed, mida mööda ta nüüd oli Lihulasse sõitnud. Ja Karl küsib veel, mida sa nägid . . . Ta nägi seda, mis on mõlemal pool teed! Maha Karl teda laskma ei hakka, sest teab liiga palju elust sealpool. Metsavendadele läheb tema abi tarvis, küllap lihtsalt isoleeritakse teistest, kasutatakse niipalju kui just vaja, siis . . . sinnani on veel aega. Otto mõttelõnga katkestas tuledeta lähenev auto. Jõudes istuja kohale, auto peatus. Karl käratas:

«Ruttu! Tassi asjad peale, roni kõrvale, lontrus.»

Otto imestuseks lülitas Karl sisse täistuled.

«Kuhu?» päris Otto.

«Kui kohale jõuad, näed!»

Kogu tee ei rääkinud Karl sõnakestki. Kui nad Nõmmele jõudsid, peatus auto ühel kõrvalisel tänaval. Karl väljus ning avas suvila tüüpi maja värava.

Paigutanud auto garaaži, ei lubanud Karl midagi kaasa võtta.

«Kes siin elab?» küsis Otto.

«Mina.»

«Siin, otse linnas!»

«Kus siis! Teeme kähku, pole hea, kui keegi märkab. Peale selle olen näljane nagu hunt. Noh, astu sisse, ära karda. Sinu töö on tehtud,» lõpetas ta kahemõtteliselt. Nad astusid esikusse. Karl vajutas lülitile. Kui Otto mantlit varna riputas, jäi ta käsi poolel teel peatuma — nagis rippus alampolkovniku õlakutega Nõukogude ohvitseri sinel.

LONDON NÕUAB VÄLJAÕPPELE

Julgeolekukomitee esimehe juures algas nõupidamine hommikul kell üheksa. Sellest võtsid osa alampolkovnik Ilmar Kuusemets, Reiljan ja Otto, kelle nimi tegelikult oli Märt Pedak. Huviga silmitses Otto kindralit, kes luges midagi paksust kaustast, kohendades aeg-ajalt suuri mus-

tade raamidega prille. Kindral lõpetas lugemise, asetab prillid lauanurgale ja suunas seejärel silmad Ottole. Kitsastel huultel eksles hetkeks irooniline naeratus. Otto langetas pea.

«Me ei pea teid kaua kinni, kodanik Pedak!» Kindral asetab prillid uuesti ette, «tahtsin teiega tuttavaks saada. Ei, ärge tõuske püsti... Olete kõik ilusti järele mõelnud? Nii.» Kindral pöördus alampolkovnik Reiljani poole:

«Kas näitasite külalisele Tallinna?»

«Just nii, seltsimees kindral.»

«Milline mulje teile jäi?» küsis kindral Ottolt.

«Meie seal poleks uskunud...»

«Näete, aga teie! Tahtsite halba teha. Aga olgu pealegi, peaasi — saite oma veast viimasel silmapilgul aru. Kodumaa oskab karistada, kuid... oskab ka andestada. Kuidas vanemad teid vastu võtsid?»

«Hästi. Nad elavad ju...»

Kindral ei lasknud Ottol lõpetada. Ta tõusis, vajutas lauanurgal olevale kellanupule. Sisenes sekretär.

«Palun kutsuge major Riis.» Sekretär kadus ukse taha. Veidi hiljem tuli kabinetti lüheldane prillidega mees. See laskis pilgul libiseda üle koosolijate. Otto märkas, et mehe pisut kelmikad silmad uurisid teda tähelepanelikult. Nende pilgud kohtusid.

«Major Riis, saage tuttavaks, see on kodanik Pedak,» ütles kindral.

«Ah, see ongi Otto! Ega midagi, saame tuttavaks?» Riis ulatas käe.

«Ta jääb teie hoole alla, teie toidule, seebile,» muheles kindral, tõmmates peopesaga viledalt üle pea kammitud juuste.

«Võite minna, kodanik Pedak,» osutas kindral uksele. Otto lahkus koos Riisiga. Kui uks nende taga sulgus, istus kindral uuesti laua taha, vaatas Reiljanile:

«Saab asja?»

«Jah.»

«Tundub, et ta ei teeskle. Tema vanemad, õed ja vennad elavad hästi. Kolhoosis on nad tuntud tublide, ausate inimestena.»

«Saab ehk temastki samasugune. Ainult kontrollida tuleb iga sammu, et ei väärataks! Kandsin toimumust juba kõrgemale ette.»

Seejärel osutas kindral alampolkovnik Kuusemetsa ees olevale paksule kaustale:

«Rääkige, mida see Rebane või Robert meilt jälle tahab?»

Alampolkovnik Kuusemets avas kausta:

Rebase radiogrammid... 13.01, selles ta käsib saata andmeid Tartu ja Võru lennuvälja kohta.

20.01 — missugused lennukid asuvad nendel lennuväljal ja kas neid üldse kasutatakse.

24.01 — kas Tallinna sadamas on näha sõjalaevu, mis-suguseid.

«Ja teie?»

«Meie vastasime:

«Teatame, et Väike-Maarjas oli nähtud ühte mustade pagunitega sõdurit ja Ülemiste raudteejaamast sõitsid läbi tankid suunaga Leningradi.»»

«Ja tema?»

«Ei ole veel vastanud.»

«Edasi.» Kindral nõjatus tugitooli seljatoele, märkides midagi paberilehele.

«Edasi soovib Rebane teada radiogrammis, mis võeti vastu 12.01, järgmist:

«Teatage meile igasuguste sõjaväeüksuste ümberpaigutamist. Teatage nende saatmise sihtkoht, hädasti oleks vaja ka andmeid uue tehnika kohta, mida venelased praegu väeosades ja üksustes tarvitavad. Ootame koos oma inglastest sõpradega. Robert.»»

«Saite selles osas Robertit aidata?» muigas kindral.

«Just nii. Antsu kaudu läks temale salakiri, mis oli kirjutatud «Eesti kooriloomingu» lehekülgedele 6, 116 ja 124 ridade vahele ning läkitatud aadressidel: Mrs. A. Waford, 54 Argyle Road, London W 8, ja Frl. Maria Finkbeiner, Feudenstadt/Württ. (24b) Lauterbad Str. 16. Deutschland. Kirjade tekst oli mõlemal puhul ühine:

«Tervitab Ants. Saadan Teile mõningaid andmeid, mida olen kuulnud, mida näinud: 22. novembril möödunud aastal nägin Leningradi maanteel, umbes 1 kilomeeter Jägala sillast Leningradi poole, huvitavat sõjaväemasinat, mis puurib maasse auke igasuguste postide ja tulpade jaoks. Selle masinaga on varustatud Vene relvastatud jõudude sideväeosad...» »

Kindral puhkes naerma:

«Oleksite pidanud lisama, et ka heakorratrust, tänava-valgustusosakond...»

Alampolkovnik Kuusemets jätkas:

«... Seda tehnikat teenindab 3—4 sõdurit, nende juhiks oli vanema auastmes allohvitser. Varem olevat olnud ka selline masin, kuid tehniliselt palju halvem. See on uut tüüpi, konstrueeritud auto GAZ-63 baasil. Kast on tal märksa lühem kui harilikul veoautol. Kasti taha on kinnitatud puurimisseadeldis. Sõduritega rääkides sain teada, et see teeb augud diameetriga 0,5 meetrit ja paigaldab postid pikkusega kuni 11 meetrit. Postide raskus võib olla kuni 600 kilogrammi. Kümne tunniga võib masin paigutada maasse 125—150 posti. Möödunud aastal jutlesin detsembri algul Kehra raudteejaamas ühe vene sõduriga, kes nimetas end Žuravleviks. Ta oli seersant, tankist. Tema jutustas, et sõjaväes teenides oli omandanud elektrikeevitaja eriala. Oli teeninud tankiväeosas kusagil Leningradi oblastis. Nende väeosas olevat mingi eriline seadeldis, mille abil võib seisvat tanki liigutada ja koha-peal ringi keerata. See on ette nähtud selleks, et viia läbi laskeharjutusi liikuvast tankist, ilma et see maastikul sõidaks. T-34 tüüpi tanki jaoks oli valmistatud eriline raam, mis asetati maasse tsemendist valatud alusele. Tanki kiigutamiseks kasutati elektrimootorit. Hiljem see seersant koos grupi sõdurite ja ohvitseridega komandeeriti teise väeosas Moskva lähedale, kus ta tegeles samasuguste seadeldiste valmistamisega. Momendil seersant viibis komanderingus Tallinna ümbruses, kus täpselt, seda ta ei öelnud, ehkki proovisin seda teada saada. Nagu tema jutust aru sain, viibib ta siin juba mitu kuud.»

Siinkohal Kuusemets peatus, paludes kindralilt luba suitsetamiseks.

«Niisuguste andmete eest... ei annaks ma punast krossigi,» naeris kindral. «Palun lugege edasi.» Ülem nõjatus mugavamini tooli seljatoele.

«... Tähendatud kuu lõpul tutvusin Kehra rahvamajas tantsuõhtul nooremleitnant Ojasooga, kes teenib õhutõrjepatareis Tallinna läheduses. Oma teenistusest jutustas ta umbes järgmist: hiljuti olevat lõpetanud Leningradi suurtükiväekooli. Momendil on rühmakomandör. Patarei koosneb 85-mm kahuritest. Peamiseks meetodiks selle kaliibriga tulistamisel on kogupauk. Seda

tehakse vastava seadeldise abil, mille nimeks on PUAZO-3. Viimasel ajal oli neil pingeline õppus kiiresti liikuvate, kõrgete märkide tulistamiseks. Kui kõrgele saab nendest kahuritest lasta, seda ta ei öelnud, märkis, et see on sõjasaladus. Umbes samal ajal kohtasin jefreitor Endel Saarepuud 118. Laskurdiviisist, mis paikneb Eestis. See kapral rääkis, et teenib suurtükirügemendis, mis on relvastatud 122-mm haubitsatega ja et iga niisugune kahur tulistab 15 kilomeetri kaugusele. Viimasel ajal olla neil läbi viidud õppusi — tulistamine öistes tingimustes. Selleks kasutavad nad erilisi valgustusmürske, mis lõhkevad 400—600 meetri kõrgusel ja valgustavad maastikku ühe kilomeetri ulatuses ühe minuti kestel. Kui nende mürskudega vahetpidamata tulistada ühest kahurist, siis teised kahurid võivad vabalt märke tulistada. Ta rääkis veel mingisugustest reaktiivvalgustuspadrunitest, milliseid kasutatakse ootamatute öiste kallaletungide puhul. Veel olla neil toimunud öiseid laskmisi prožektorite kaasabil. Ette olevat nähtud õppused radioaktiivsete ainete kõrvaldamiseks kahurväe tehnikalt eriliste masinate abil.

Käesoleva aasta jaanuaris rääkisin ühe sõduriga jalaväe polgust, eestlane, nime ei nimetanud, autojuht. Minu küsimusele, et missugused masinad teil on, jutustas ta järgmist:

Tema väeosa asub Tallinnas. Automargid on peamiselt GAZ-51, ZIS-5 ja ZIS-150. Viimasel ajal olevat toodud veel ka autosid MAZ-200. Kõik need olevat määratud jalaväe vedudeks. Oma jõududega on neile sisse ehitatud pingid, toed jne., et suurendada mahtuvust. Selle tagajärjel saab ZIS-150 peale võtta 38 relvastatud sõdurit. Vastavaid seadeldisi valmistatakse ka miinipildujate transportimiseks.

Mul oli jutuajamine vene sõduriga, kellel olid mustad pagunid, mis kandsid tähti «BF». Ta rääkis, et teenivat lokaatorikomandos. Minu küsimusele, et kui kasulik sarnane tehnika on, vastas ta, et Vene armee keskmine lokaator võib märgi selgitada maa peal kaugusega 10—12 kilomeetrit, vee peal kuni 40 kilomeetrit. Raadiolokaatorid võivad kindlaks teha mitte ainult märgi asukoha, vaid määrata tema liikumise täpse suuna. Nende abil saab kindlaks teha mürsu lennu-suuna, selle järgi kahurite (patarei) asukoha. Minu küsimusele, missugune see lokaator välja näeb, vastas ta, et seda ei tohi ta öelda, olevat sõjasaladus.

Mul ei õnnestunud teada saada väeosa numbrit ega asukohta, ehkki seda ääri-veeri teha püüdsin.

Sain veel teada, et Jägalasse on peatuma jäänud üks raskem amfiibüksus, mille sõduritel on mustad pagunid tähtedega «BF». Neilt kuulsin, et üks amfiib kaalub 7 tonni, laadungit võtab 4,5 tonni. Kiirus kuival maal 30, vees 9 kilomeetrit tunnis. Väliselt omab paadi kuju. Tal on kaks mootorit üldvõimsusega 200 hobujõudu. Taga on kaks vinti. Sõdurid rääkisid peatsest demobiliseerimisest. Ühel amfiibil nägin õhutõrje kuulipildujat, tüüp DSK, mis pidi tulistama 2000 meetri kõrgusele. Nägin Tallinna lähel kahte suuremat ja paari väiksemat sõjalaeva. Binoklist silmasin isegi kahte allveelaeva. Tavaliselt pole Tallinnas palju sõjalaevu.

Sinu küsimusele Tallinna Masinatehase kohta teatan järgmist (ühe minule tuttava tütarlapse jutu järgi, kelle isa seal töötab):

Tehas allub NSV Liidu Naftatööstuse Ministeeriumile. Tooraine saabub Venest. Toodang — peamiselt aparaat ja seadmed naftatööstusele ja Kiviõlisse. Detsembris täitis tehas plaani 110%, mis rahalises vääringus teeb umbes 300 000 rubla. Tehase peainseneriks on eestlane. Töölisi üle tuhande.

Ootan uusi küsimusi. Tervita sõpru, soovi palju edu tööks meie kodumaa nimel. Ants.»

Alampolkovnik Kuusemets sulges kausta, vaatas ootavalt kindralile.

«Kõik on hästi. Ants muidugi rõõmustas, et saab anda väärtuslikke andmeid, mis?»

«Seda küll.»

«Kas ta ei kahelnud nende andmete õigsuses, aktuaalsuses?»

«Ei. Ütlesin, et need on meie agentide hangitud ning lähevad eetrisse tema nime all, sest tal endal on veel vara legaliseeruda,» vastas alampolkovnik Reiljan.

«Kuidas jäi dokumentidega?» päris kindral Kuusemetsalt.

«Selle kohta läks teele Otto salakiri, kohe loen ette.» Kuusemets avas teise, õhema kausta:

«Selles kirjas tahan teid oma üldise olukorraga tutvustada, sest nagu isegi ehk aimata võite, puudub mul peaaegu igasugune võimalus liikumiseks, sest minu dokumendid on kahtlased ja siinsete asjatundjate arvates ei pea

need vastu isegi kõige pealiskaudsemale kontrollile, seda sellepärast, et puudub passiga koos käiv sõjaväepilet, mis on siin igale mehele välja antud . . . Kahjuks pean teatama, et ka need templid, mis ma kaasa sain, on Eesti osas kehtetud. Moskva omade väärtust ei tea. Väärtusetud on samuti traallaevastiku blanketid, kuna sellist asutust ei eksisteerigi . . .»

«Selle kohta on tulnud sealt midagi?» küsis kindral.

«Jah. Oma radiogrammis, mille võtsime vastu 6.01, Rebane ütles:

«Palun saada tulevikus rohkem andmeid dokumentide kohta.»»

«Saatsite?»

«Veel mitte, kuid edaspidi tingimata.»

«Te rääkisite eile radiogrammist, kus Rebane pöördub metsavendade poole inglasest sõprade nimel, eks?» Kindral vaatas Kuusemetsale.

«Jah, selle võtsime vastu üsna hiljuti. Siin see on:

«Järgmised küsimused ja minu ning inglise sõprade vajadused on mõeldud Karlile . . .»

«Kuula nüüd hoolega ja ära Rebast alt vea,» naeris kindral ning pilgutatas Reiljanile kelmikalt silma.

Kuusemets jätkas:

« . . . Meie vajame keskuste telefoniraamatuid, raudteede ja turismi sõiduplaane Tallinnast või teistest linnadest. Samuti vajame igasuguseid eriajalehti ja ajakirju, missugused on mõeldud Eestis seisvale punalaevastikule. Igasugust kirjandust, mis puudutab majanduslikke, teaduslikke või sõjaväe ettevalmistamise küsimusi. Kõiki neid palume kevadel välja saata. Vajame ka kviitungeid või tõendeid, mida kolhoosid saavad liha või juurvilja andmise kohta riigile. Kasulikud on samuti teadaanded, mis on välja pandud vitriinides. Järgneb. Robert.»

Kuusemets vaatas kindralile otsa. Viimane trummeldas sõrmedega lauaplaadile. Ta võttis Kuusemetsa ees oleva kausta:

«Seda, mis nüüd järgnema hakkab, tahan lugeda. Teie vaatasite läbi?»

«Jah.»

«Arvamus?»

«Andmete saatmisega tuleb viivitada niikaua kui saab, ettekäändeks tuua igasuguseid mõjuvaid põhjusi, mis takistavad neid hankida. Läkitan Otto kaudu radiogrammi,

et dokumentidega, mis meil on, ei pääse metsast välja ja et enne, kui jõuavad kohale uued, tuleb leppida informatsiooniga, mida koguvad metsavendade juhid või lihtliikmed omal riisikol.»

«Nähtavasti kolonel Ckott pole rahul oma luurajatega. Hästi, ma töotan Roberti küsimused läbi, pean aru endast kõrgemate ülematega. Eks siis näe, mida neile teatada, mida mitte. Selge on, et midagi tuleb anda, muidu hakkavad taipama, et mäng on võõrastes kätes,» sõnas kindral, asetades kausta hoolikalt laekasse.

«Nüüd teeme väikese vaheaja. Ootan teid tunni pärast. Teie, seltsimees Reiljan, esitage täpne kava uue külalise vastuvõtuks ning meie inimese sõidu kohta Londoni luurekooli. Kahtlemata on see teil juba valmis, mõtelge, kas iga asi on oma kohal. Küsimus seisab elusas inimeses, kellel jääb maha perekond.» Kindral astus Reiljanile üsna lähedale:

«Kui meil see õnnestub, siis teame, mis on inglise luure «taskutes». Mäletate?»

«Just nii!»

*

Pärast lõunat alanud nõupidamisel kandis alampolkovnik Reiljan kindralile ette:

«Viimasel ajal märkasime, et Märjamaa punkris olev Ants püüab tegutseda omal käel ega hooli teiste hoiatustest. Nii saatis ta meiega nõu pidamata eetrisse neli radiogrammi ning ütles, et lahkub grupist, hakkab tegutsema omal käel. Sellist olukorda endastmõistetavalt me lubada ei saanud. Ja kuna oli oodata uue inimese saabumist Inglismaalt, tuli Ants areteerida.»

«Kes oli Ants?»

«Tema õigeks nimeks oli Leo Aleksandri poeg Audova. Nii nagu Otto, teenis temagi SS-is. Oli autasustatud teise klassi raudristi ja idamedaliga. 7. mail 1945 langes ta inglaste kätte vangi, 1947. aastal värvati tööle Inglismaale. Seal aga värbas ta omakorda Väino Pärtel.»

Antsu areteerimine toimus punkrist kaugel asuvas talus, kuhu ta läks, võttes kaasa raadiojaama ja relvad, et hakata iseseisvalt ülesandeid täitma. Areteerimisel võeti temalt ära raadiojaam, püstolid, mürgitabletid, šifrid ja koodid ning uhiuus «Das neue Testament». Audova oli usklik.

Peale selle saadi temalt kätte Rebase juba dešifreeritud telegramm, milles muu hulgas teatatakse:

«... sõjaväeliste küsimuste korraldamiseks välisriikides määrati järgmised sõjaväelased: Rootsis kolonel Luts, Inglismaal mina, Saksamaal kindral Soodla, Ameerika Ühendriikides kolonel Reissaar, Austraalias kolonel Sinka. Peale selle olen mina eestlaste esindajaks kaheksa riigi vanemate sõjaväelaste juures. Meil siin ei ole emigrantlikku valitsust... Seega praegu ei tule kõne alla mingi uue riigikorra propageerimine Eestis... Kuna meil endil puuduvad vabad majanduslikud võimalused, annavad seda praegu meie vanad inglise sõbrad. See aga ei tähenda, et meil oma töös ei tuleks sisendada inimestele lootust uuest Eesti vabariigist. Seda tuleb teha, sest millelegi tuleb meil toetuda töös kaasmaalastega nii siin kui punases Eestis... Teie abistamiseks on Inglise valitsus ette näinud kuni 600 000 rubla aastas, kusjuures see toetus ei jää meie riigi võlaks tulevikus. Samuti on ette nähtud tarvisminev varustus. Inglise sõbrad paluvad vastutasuks vastase kohta informatsiooni, milline tarvilik nii meile kui neile. Töö käib vastastikuse abistamise põhimõttel. Rebane.»

Alampolkovnik Reiljan kandis kindralile ette uue luuraja saabumisest, kelle ta oli paigutanud gruppi, kus oli olnud Ants. Reiljan ulatas kindralile fašistliku okupatsiooni aegse ajalehe «Eesti Sõna», mis kandis numbrit 231 ja kuupäeva 7. oktoober 1942, ning «Postimehe» number 237 samast kuupäevast. Mõlemas ajalehes oli kellegi Eerik Hurma foto, keda õnnitles raudristi saamise puhul Eesti Omavalitsuse juht Hjalmar Mäe.

Reiljan ulatas kindralile teise dokumendi, mis kandis daatumit 28.07.43. See oli SS-obersturmführer Kleckeri telegramm Heide laagrisse, kuhu saadeti väljaõppele Eesti leegioni sõdurid. Telegrammi sisu oli järgmine:

«Vastavalt korraldusele saatke unterscharführer Hurma laskeinstruktorite kursustele tankistide-grenaderide kooli juurde Prosetschnitzi.»

Heide öppelaagris andis Hurma oma püstoli P-35 nr. 2163 hoiule Eesti leegioni kindralinspektuuri. Vastava tõendi all on allkiri: SS-Untersturmführer und Adjutant — Pärtel.

«Sama Pärtel, kes värbab Inglismaal mehi luurekoolidesse?» küsis kindral.

«Sama.»

«Aga kust te ajalehed saite?»

«Saabunu kandis ajaleheväljalõikeid ja kõike seda endaga kaasas. Kui magas, sorisin pisut tema seljakotis. Hiljem võtsin arhiivist vastavad ajalehed.»

«Milline oli tema varustus?»

«Nagu kõikidel, ainult raha oli tal kaasas rohkem, nimelt 60 000 rubla, millest isiklikult minule oli määratud 20 000,» muigas Reiljan.

«Sa, Karl, lähed inglastele kalliks maksma,» muheles kindral.

Reiljan teatas, et Hurma uueks nimeks, mis talle pärast kooli lõpetamist anti, on Georg Alberti poeg Kuusk. Eestisse tuli ta Georgi varjunime all.

«Kas ta jutustas midagi oma eluloost?» küsis kindral.

«Jah. Kontrollisin, kõik on vale.»

«Kas kohtumine läks nii, nagu kokku leppisime?» uuris ülem.

«Täpselt. Saatsin Rebasele järgmise radiogrammi, kui soovite, loen ette, seda te vist ei tea.»

«Tean, kuid lugege pealegi.»

«12. augustil kell 19.00 Moskva aja järgi ootan Georgi Valmiera—Pärnu maanteel 81/56 kilomeetriposti juures. Astun tema juurde ja küsin:

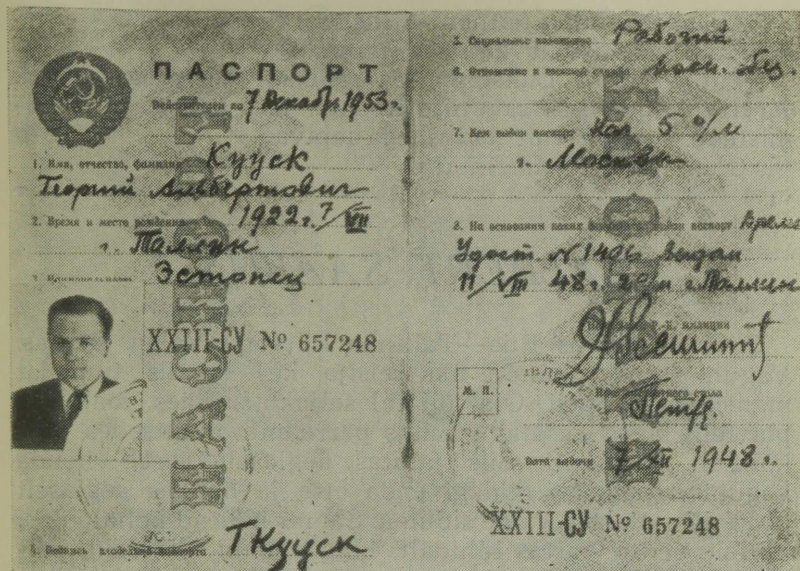
«Vabandage, kas siin on Eesti või Läti? Tema peab mulle vastama: Laatreini on viis kilomeetrit! Selle järel ma toimetan Georgi ajutisse peatuskohta, mis ei asu kaugel minu omast. Hiljem viin ta sealt temale määratud paika Märjamaal. Juhul kui kohtumine ebaõnnestub, on selleks määratud kindel maja, kuhu Georg võib minna ise ja kust ma ta hiljem leian ning edasi toimetan. See maja asub 8 kilomeetrit lõuna pool Mõisaküla, raudtee ääres. Talu nimi on Palli. Seal elab naisterahvas, kelle poole Georg peab pöörduma järgmise jutuga: Karl saatis mind teie poole külla. Seepeale viib perenaine Georgi lähedal asuvasse metsa, kus varjab ennast tema mees. Talu on märgitud kaardil nr. 13, «Pärnu».

«Kas Rebane oli sellega päri?»

«Ta vastas: «Kinnitan Teie poolt määratud kohtamise 12. augustiks, teie poolt määratud aja ning tunnussõnadega.»»

«Kas Georg võttis Londoniga ühenduse?»

«Jah. Teatas, et metsavendade elu on raske, sageli tuleb röövida kauplusi. Peale selle teatas, et ka uute Londonist

Spioon Georg, Eerik Jaani p. Hurma võltsitud Nõukogude pass, Georg Alberti p. Kuuse nimele.

saadud passidega ei ole midagi peale hakata, neid ei tohi näidatagi, võetakse kohe kinni. Peale selle palus kevadeks raha.»

«Kas organiseerisite kaupluse röövimise?»

«Jah, saatsin paar meest öösel välja. Istusid mõned tunnid metsas, töid kaasa toiduained, mida eelmisel päeval Märjamaa kauplustest kokku ostsin,» muigas Reiljan.

«Nüüd kõige tähtsamast. Kes sõidab luurekooli?»

«Major Luks.»

«Nõus. Millal ta läheb, kas planeeritud ajal?»

«Täpselt. Aega on terve kuu. Enne seda tuleb meile veel üks külaline, keda Rebane radiogrammis Albertiks nimetas.

«Tean.»

«Täna öösel võtab Otto ühenduse. Muide, meie Vello teeb Otto juhtimisel juba üsna ilusaid edusamme. Varsti lülitame ta töösse. Rebasele teatasime, et valisime metsavendade hulgast mehe, keda hakkame radistiks välja õpetama. Ta oli sellega rahul.»

«Ahaa, tähendab leitnant Mitist sai ikkagi asja?»

«Võib iseseisvalt eetrisse minna.»

«Tubli. Major Luksiga juba rääkisin ja räägin veel. Arvan, Londonisse saatmiseks tuleb veel kedagi ette valmistada, sest vaevalt nad ühega lepivad.»

«Oleme sellele mõelnud.»

ALBERT SAABUS

Südaööl peatus Riia—Tallinna kiirrong Valga jaamas. Vagunist väljus ainult üks reisija, kes kandis tumedat mantlit, sonimütsi. Õlal oli tal seljakott, käes mahukas portfell. Mees seisatas viivuks perroonil, silmitsedes ükskõikselt vaguneid. Siis jalutas aeglaselt eest viienda vagunini, pomises midagi enda ette ja hakkas aeglaselt portfelli seljakoti külge siduma. Samas kõlasid kellalöögid, millele vedur vastas lühidalt, ning vagunid liikusid paigalt. Jaamakorraaldaja haigutas magusasti ning kadus ukse taha. Tundmatu upitas kandami õlale. Samal momendil astus tema juurde mees, kes oli kogu aeg jaama nurga taga seisnud. Reisija vaatas tundmatut, ei ütelnud sõnagi ja hakkas linna suunas sammuma. Mees nurga tagant järgnes mõne sammu kaugusel. Kui ta reisija kõrvale jõudis, kergitas ta viisakalt kübarat ning küsis:

«Kas Valgas on ilus ilm?»

Reisija näis taolist küsimust oodanud olevat, sest vastas kähku:

«Rong jäi hiljaks.»

Mõlemad kadusid peagi pimedusse. Nii saabus Londonist spioon Albert. Tema asukohaks sai punker, milles varem oli olnud Otto. Järgmisel päeval andis Otto Karlile edasi Rebase radiogrammi:

«Alberti seljakott on sisse kaevatud Riia—Tallinna maantee ääres 45 kilomeetrit põhja pool Riijat. Maantee kulgeb mere äärt mööda. Täpne asukoht: vasakul pool maantee ääres, Riiaast arvatud, asub kilomeetripost, mille ühel küljel on arv 45, teisel 145. Postist mere poole on istutatud noor mets. Postiga ühel joonel kasvavad kaks mändi. Teisest männist kaks meetrit põhja poole asub vana auk. Augu männipoolsesse serva ongi sisse kaevatud seljakott. Teise puu kaugus maanteest 70 meetrit. Seljakoti rasku-

seks 35 kilogrammi. Temas on relvad, laskemoon, raha, kirjad jne. Teata, kui asjad käes ja oled aru saanud. Loodan, et kõik läheb korda. Robert.»

Nädal hiljem andis Otto Rebasele järgmise radiogrammi:

«Vello leidis seljakoti, kuid selle raskuse tõttu tõi kaasa ainult 5000 rubla, raadiosaatja koos tagavaraosadega, kirjad, ajalehed, kopeerid, paar püstolit. Teeme kõik, et organiseerida kindlat kohta uuele mehele. Loodame, et instrueerisid teda rangelt, et ei juhtuks sama, mis Antsuga, kes nagu sa juba tead, arreteeriti NKVD poolt joomise ajal ühes talus.»

Kui Albert juba punkris «metsavendade» juures viibis, teatas ta, et põeb suguhaigust, mille oli saanud Hamburgis enne väljasõitu Eestisse. Sellest teatati Rebasele, kes saatis kaastundeavalduse:

«Tunnen sinule kaasa. Ära lase tuju langeda. Sina ei ole esimene ega viimane, kellega juhtub sarnane õnnetus. Kodumaa eest tuleb kanda veel suuremaid ohvreid. Kas Läänemaal on lennuvälju? Seda peaks kohalik elanikkond teadma. Meil on seda hädasti vaja.»

Mõni aeg hiljem läks eetrisse Otto radiogramm:

«Suurte raskustega organiseerisime Alberti kohtumise arstiga. See leidis, et Albert põeb peale tripperi veel süüfilist. On vaja regulaarset ravi, mida siin on võimatu teostada.»

Möödus peaaegu aasta. 15. detsembril tuli Rebase radiogramm:

«Alberti arstimiseks tuleb kasutada penitsilliini, mida süstida suuremas doosis. Võib kasutada ka tablettidena. Haiguse arenemise ja nakatavuse hoidmiseks määrada haiget kehaliigendit calomeli ehk antiseptik määrdega. Kas on õige, et Eestis kutsutakse noori sõjaväkke? Jõulukõnesid võite kuulata «Voice of America» kaudu järgmiselt: 24. dets. piiskop Köpp, 25. dets. Riipalu, 31. dets. Torma, 1. jaan. mina ise. Saated toimuvad Moskva aja järgi kell 21.30 lühilainetel 19, 31, 42, 48, 49, 75 ning kell 00.15 kesklainel 251. Saadete kordamine on kell 03.15 ja 16.15. Kuulake. Robert.»

Nagu teisi, kes saabusid Inglismaalt, kontrollis Karl ka Albertit üksikasjaliselt. Viimane teatas sellest Rebasele, kes kohe vastas:

«Juhul, kui metsavennad pole veendunud, et oled õige

mees ja tuled siit, ütle neile, et nad kuulaksid Ameerika Hääle saateid. Nad kuulevad neis saadetes täpselt järgmist lauset saksa keeles iga päev alates 1. jaanuarist kuni 17. jaanuarini kella 13.00—13.30 vahel lühilainetel 25.31 ja 41 meetrit. Tekst: «BBC Hoehrerwoche. Hier eine wichtige Mitteilung. Eine Woche Ferien in London ist der erste Preis in der BBC Hoehrerwoche vom neunte bis zum fünfzehnte Maerz.»

Pärast seda võeti Albert täieõigusliku liikmena vastu «Eesti metsavendade organisatsiooni». Ta alustas «aktiivset» tegevust. Üheks tema ülesandeks oli fotode muretsemine tähtsamate tööstuskeskuste jne. kohta. Karlilt sai ta üle saja sellise foto, mis pandi posti ning läkitati teele mitmel aadressil Inglismaale ja Prantsusmaale. Enne fotode väljasaatmist kirjutas Albert salakirjas ajakirja «Nõukogude Naine» 17.—21. lehekülgede ridade vahele, et tal on osaliselt läinud korda nõutud pilte saada. Millised olid siis need fotod: Püssi elektriijaama tuhamägi, kaubarong Kohtla raudteejaamas, Raudbetoondetailide Tehas Lasnamäel, lennuk õhus, laev reidil, Tallinna elektriijaam, Lasnamäe trammiliin, Tallinna lennuväli, Narva uus raudteejaam, õhutõrjekahurid ühe kilomeetri kauguselt, maja Tartus, kus asub miilitsaosakond, jne. Kokku läks teele 116 taolist «suure strateegilise tähtsusega» fotot!

Salakirjas, mis oli kirjutatud ajakirja «Noorus» nr. 8 neljandale leheküljele, teatas Albert:

«Käesoleva aasta juunis rääkis keegi noormees kohvikus lauakaaslasele, et ta saab tööle Tallinna Draamateatrisse. Varem olevat teeninud ühes eesti väeosas... Käisin Haapsalus ja küsisin poisikestelt, kus on lennuväli. Need ei teadnud, soovitasid võtta takso, et küll juht teab... Olen teile saatnud käesoleva ajani kuus radiogrammi andmetega lennuväljade, Kunda tsemendivabriku jne. kohta. Salakirju sellega kokku olen saatnud kolm: vägede liikumisest Leningradi maanteel, rongide liikluse kohta Rakvere jaamas, üldise olukorra, tööstuse, tehaste, Narva elektriijaama jne. kohta. Fotosid saatsin terve rea. Puhkuse ajal sõitsin kodumaal ringi, kogusin andmeid. Karlilt sain uue passi koos sõjaväepiletiga. Teie passid ei kõlba kuhugi! Leidsin paar usaldusmeest Rakvere ümbruses. Luurevõrgu organiseerimise osas pole erilist teha jõudnud, inimesed ei võta vedu... Hiljuti saatsin teile

salakirja andmetega Kunda tsemenditehase, Narva elekt-rijaama, raadiotehase «Punane Ret» ja mõnede teiste kohta. Kas saite kätte, olete rahul? Käesolevaga saate fotode nimekirja numbrilise järjekorraga 1. kuni 116-ni.»

Ajakiri «Noorus» läks teele järgmise aadressiga: Mrs. F. Mauer, 4 Chenal House Redhill Str. Camden Town, London NW 1. England.

Jätame Alberti punkrisse. Nii tema kui Otto olid pidevas ühenduses Londoniga. Nad said sealt korraldusi, täites neid vastavalt sellele, kuidas «metsavennad» suutsid andmeid hankida. Vahetevahel võtsid viimased endaga kaasa Alberti, sageli pikemaks ajaks, öeldes, et tema närvidele on vaja «puhkust ning rahu», sest kauasest metsas olemisest minevat eluisu ära.

Möödus aasta. Kaskedelt langesid viimased lehed, kureparved tõttasid lõunasse... Kuid ei Karl ega «metsavennad» pannud seda tähele. Teoksil oli operatsioon, mis viis Londonisse «metsavend» Juhani.

MAJOR LUKS ASUB TEELE

Inglismaal oodati nähtavasti kannatamatult Eestist saabuva «metsavenna» tulekut. Augusti lõpus tuli Rebaselt järelepärimine:

«Palun teatage, kas väljatuleva mehe ettevalmistamine jätkub, kas ta saab varsti tulla?»

Selleks ajaks oli major Luks, keskealine kogemustega vastuluureohvitser, juba igati ette valmistatud. Sellisele reisile aga läks ta oma elus esmakordselt. Enne väljasõitu viibis ta paar nädalat punkris, tutvus põhjalikult «metsavendade» eluga, sai sõbraks Albertiga, kes jutustas pikaltlialt Londonist, sealsetest luurajatest. Kõige selle tulemusena sai Luks vaenlasest enam-vähem ettekujutuse. Enne ärasõitu tuli Londonist veel üks radiogramm:

«Pidage meeles, et maabumist otsustavad signaalid on punased. Signaliseerides pöörata lampi 15° ühele ja teisele poole antud suunast. Kui kõik on korras, siis anda pikki signaale 15 minuti jooksul. Kui aga teie maabumist ei soovi, siis saatke merele lühikesi punkte ühe minuti kestel iga viie minuti tagant. Meie paadis on eestlased. Kui paat randub, peab teie mees ütleva: «Tere, kuidas Peeter elab?»

millele meie mees vastab: «Tere, ilm on tormine.» Saadame paadiga viis seljakotti. Nendes on tehnilist varustust, relvi, laskemoona, arstimeid jne. Üldine kaal umbes 130 kg. Maandumise päevaks on 25. oktoober, aeg 22.30. Tulega hakkate signaliseerima 22.00. Robert.»

1. novembril teatas Rebane:

«Südamlikud õnnitlused ja tänu hiilgavalt korraldatud toimingu puhul. Teie esindaja on meie juures. Nüüdsest peale alustage uuesti normaalset saadet. Kuulake meid igal esmaspäeval ja neljapäeval.»

Kuidas kulges major Luksi, alias Juhani sõit?

Enne teeasumist kohtus ta Kehra lähedal «juhuslikult» Albertiga. Viimane teatas, et lähemal ajal tuleb tal sõita Inglismaale. Mõni tund hiljem saabus Karl, kes seda teadet kinnitas, öeldes, et asjaga on kiire. Kõik olevat valmis. Lihulas ootavat neid hommikul kell 7.00 veoauto.

Karl meestega jõudis Lihulasse hommikul kell 6.30. Auto laadungiks olid tühjad kalakastid, mille keskele oli jäetud õõnsus. Sinna asusid Karl, Albert, Habe ja Juhan. Kell kaheksa hommikul oldi Virtsus. Järgnes sõit praamil. Kuivastu. Kastisoliigid kuulsid, kuidas piirivalvepatrull küsis autojuhilt:

«Kas sul on tühjad kastid?» millele juht vastas jaatavalt. Seejärel lubas piirivalve neil edasi sõita. Lõpuks peatus auto maanteel, mida mõlemalt poolt palistas kuusemets. Võsast astus teele noorepoolne mees, keda Riiksiks kutsuti. Riiks hoidis kaenlas laskevalmis automaati. Koos temaga mindi punkrisse, kus ootasid ees kolm «metsavenda». Hakati valmistuma öiseks kohtumiseks.

... Kell oli 21.30, kui signaliseerijad väljusid punkrist. Oli pime, pilves õhtu. Meri kohises vaevukuuldavalt. Möödus umbes tund. Siis avanes punkri uks. Riiks sosistas:

«Juhan, paat tuleb. Tee kähku!»

Vahepeal oli tõusnud tuul. Laineloksus polnud lähenevat mootorit kuulda. Äkki kerkis pimedusest kummipaadi madal kere, peagi võis seletada selles inimeste kogusid. Karl ruttas paadile vastu. Kui Juhan temaga hüvasti jättis, sosistas Karl:

«Pea vastu, sõber!»

Juhan ronis kähku paati. Üks tundmatutest meestest õiendas mootori kallal, ta tutvustas ennast Eduardina, teine, kes raadiotelefoni kaudu kusagile kolm korda «Moskva—Riia» teatas, esitles end Peetrina. Eduard käi-

vitas mootori, öeldes, et tunni möödudes on kõik kolm kaatril.

Paat sööstis suure kiirusega paigalt. Kaatrit kohati kaugel merel. Paat tõsteti laevale ja selle terasteki kergest värinast võis aimata, et mootorid lülitati sisse. Juhani juurde astus lüheldane mees, kes tutvustas ennast saksa keeles:

«Ma olen kapten Hans Helmuth Klose!»

Seejärel viidi Juhan kajutisse, ning kaater võttis kursi avamerele. Pakuti võileibu, teed. Juhan, kelle jalad olid üsna märjaks saanud, vahetas sokid. Teed juues arutati mitmesuguseid küsimusi. Eduardi huvitas elu Eestis. Juhan jutustas talle üht-teist, öeldes, et ega temagi palju tea, sest on juba palju aastaid metsas elanud. Seejärel heideti puhkama. Kui Juhan hiljem Eduardiga tekile läks, ütles viimane:

«Pidage meeles, et ilma Roberti loata ei tohi inglastele midagi rääkida ega edasi anda. Inglastel pole vaja kõike teada. Ta ise palus mul seda teile edasi öelda. Peetriga vesteldes ärge liialt lobisege. See mees ei seisa meie juures just heas kirjas. Kasutame teda lihtsalt seni, kuni vaja.»

Kaater sõitis Inglise lipu all. Ta arendas sellist kiirust, et tekil seista oli võimatu. Sama kaatriga olid kunagi Eestisse saabunud Ants ja Otto.

Eduard rääkis Juhanile, et igast operatsioonist võtab osa kaks ühesugust kaatrit, üks teeb dessandi, teine varjab seda. Kui kaater sadamast väljub, asub tema kohale silda märkamatuks teine, täpselt samasugune. Meeste juurde astus kapten:

«Palun minge vöörikaputisse. Läheneb Bornholmi saar. Tuleb kütust võtta. Pole hea, kui teid nähakse.»

Kaater viibis sadamas umbes tund. Järgmine peatus pidi olema Kielis. Merel kohtuti teise samasuguse kaatriga, mis läks Bornholmi, et seista seal ankrus kuni operatsiooni lõpuni. Jõuti Kieli. Kaatritele tuli pikakasvuline inglane, kes ulatas Juhanile käe ja ütles midagi inglise keeles. Eduard tõlkis.

«Sir tervitab sind õnneliku jõudmise puhul vabasse maailma. Ta ütleb, et sul saab nende juures hea olema.»

Kail seisis kaks sõiduauto. Esimesse astusid mehed, teise paigutati kohvrid. Juhi kohale istus inglane, kes Juhani ei tervitanud. Hiljem sai Juhan teada, et see on

Ferdy, kes tegeleb põhiliselt operatsioonide majanduslike küsimustega. Ferdy kõrvale istus veel keegi inglane Admiraliteedist. Tema nime ei teadnud keegi. Autode sõidusihiks oli Hamburg. Inglise, kes istus Ferdy kõrval, väljus poole tee peal autost. Hamburgi jõuti õhtul kell 22.00. Autod peatusid Pargi tänaval kahekorruselise maja ees. Paraadukse kõrval seisis keskmist kasvu mees. Eduard sosistas Juhanile:

«See ongi Robert!»

Auto juures kohmitsedes meenus Juhanile, kuidas ta oleks selle rüütliiristi kavaleri 1944. aasta septembris Ema-jõe ääres peaaegu kätte saanud... Kuid major Rebase hobune oli tookord kiirem! Juhan ajas ennast sirgu, astus kindlal sammul Roberti juurde. Ta ulatas käe, sõnas piduliku värinaga hääles:

«Tervitan teid meie paljukannatanud kodumaa nimel!»

Robert surus saabunul tugevasti kätt:

«Tere tulemast vabasse maailma!»

Juhan paluti majja. Talle anti tuba, milles oli kolm voodit. Kaks olid määratud Eduardile ja Peetrile, kolmas temale. Nende vastas asus Roberti tuba. Juhan asetas kohvri toolile ja võttis sealt kunstipäraselt nikerdatud puukarbikese mullaga. Seda Robertile ulatades ütles ta:

«Võtke vastu metsavendade kingitus, kodumaa muld, mille eest te nii vapralt võitlesite ja võitlete koos meiega ka praegu.»

«Tänan! Olen väga liigutatud. Viin selle homme kohe saatkonda härra Tormale. Ta on kindlasti meeldivalt üllatatud.»

Enne õhtusööki palus Robert saabunu halli, kus see kohtus keskmistes aastates lüheldase inglasega. Viimane õnnitles Juhanit saabumise puhul ja soovis talle õnnelikku elu Inglismaal. Joodi paar klaasi konjakit. Mees, kellega Juhan hallis kohtus, oli, nagu hiljem selgus, inglise luure Baltimaade osakonna uus ülem kolonel Ckott. Pärast õhtusööki vesteldi niisama ja mindi siis puhkama. Vestluse ajal ütles Robert Juhanile:

«Meil tuleb tegutseda ettevaatlikult, nii, et venelased ei saaks midagi sellest teada, et Eestis asub võimas metsavendade keskus. Kõik jõud tuleb hoida tulevikku jaoks!»

«Oleme püüdnud sellest kinni pidada. Ka meie valmistume võitluseks,» vastas Juhan.

Järgmisel päeval osteti Juhanile riided, sest metsaven-

naülikonnas ei saanud ta ometi Briti kuningriigi pealinna sõita! Öhtul külastas maja Briti Admiraliteedi kõrgem ohvitser. Kohale tulid samuti sakslastest kaatrikomandörid Klose ja Günther. Mereväehvitser surus kaua Juhani kätt, kinnitades, et inglased on väga rahul, et ometi kord saabus inimene, kes oma silmaga on näinud «kommunistlikku ülesehitustööd, eesti rahva viletsust». Külalistel oli kaasas pudel šampust. Ääreni täis pokaalid käes seisti seni, kuni Eduard tegi operatsioonist ettekande.

«Kuidas töötas raadiomajak «Beacon»?» päris inglane.

«Suurepäraselt,» vastas Eduard.

Seejärel tundis inglane huvi selle vastu, kas paat sõitis kaua rannani ning kui ruttu see sealt eemaldus. Neile ja teistele küsimustele vastasid Eduard, Klose, Günther. Kui inglased lahkusid, vestlesid Juhan, Robert ja ülejäänud eestlased napsiklaaside juures poole ööni. Klaasi tõstes tegi Robert ettepaneku:

«Joome sinasõprust! Me ei ole võõrad...» Nii tehtigi. Pärast seda andis Juhan Robertile edasi Karli salakirja ning paki Nõukogude dokumente, mida läheb vaja passilauas sissekirjutamisel.

Juhanilt dokumente vastu võttes teatas Robert, et homme sõidetakse edasi Inglismaale.

Hommikul kell 11.00 istuti autosse. Kell 14.30 oldi inglise okupatsioonitsoonis Vunseidorfi lennuväljal. Siin ootas tulijaid neljamootoriline transpordilennuk, mis kandis numbrit 989. Neli eestlast, kolonel Ckott ja Ferdy astusid lennukisse. Kell 18.00 oldi Abingtoni lennuväljal, inglise langevarjurite õppelaagris. Siit liiguti edasi autodega. Auto, milles istus Juhan, peatus Londonis maja ees, mille aadress oli: 4. Sloane Street SW 1. Autojuht rääkis Juhanile, et ta on pärit Lätist ja et tema nimi on Viktor. Kolmandal korrusel, kus oli Juhanile määratud tuba, kohus ta inglise luure endise Balti osakonna ülema Sandyga. Hiljem sai Juhan teada tema õige nime, mis oli MacGeben!

Sandy tundis muuhulgas huvi, kas «Kuld Lõvi» ja «Kultas» on Tallinnas alles. Omal ajal oli Sandy töötanud Tallinnas.

Järgmisel päeval tegid Juhan, Robert ning Sandy visiidi Torma juurde. «Saadiku» kabinet oli keskmise suurusega. Selles asetsesid kirjutuslaud, tugitoolid, diivan. Nurgas serverimislaua seisis reas pudelid ja taldrikud võilei-

bade ning küpsistega. «Saadik» surus külaliste kätt, tegi ettepaneku võtta tervitusnaps. Toimetades osavasti pude-
litega, tähendas Torma naerdes:

«Üle «Viru valge» pole ühtki jooki... Viskil on lutika maitse, kuid segatuna konjakiga kõlbab juua». Ta näitas Juhani-
le saatkonnaruume, suurt saali Pätsi ja Laidoneri portreedega. Jõudes kabinetti tagasi ning uuesti klaase täites ohkas «saadik»:

«Nii, kallid kaasmaalane Juhan... Rohkem pole meie vabariigist järele jäänud!»

Robert ulatas «saadikule» pidulikult karbikese kodumaa mullaga.

«Saadik» tänas:

«Võtan selle vastu kui oma rahva tänu selle eest, mida ma siin tema heaks olen teinud. Tervist, härrad!»

MacGebben, kes oli vahepeal purju jäänud, võttis tas-
kust karbikese ja juubeldas:

«Täna on minu suurim päev! Kuninganna andis mulle ordeni. Ja selle eest, et Baltikumis on võimsad metsaven-
dade organisatsioonid! Ja mina, MacGebben, olen nende ristiisa!» Joodi tema ning kuninganna terviseks.

«Seejärel laskus «saadik» mugavasse tugitooli. Vaadates üksisilmi Juhani, küsis ta:

«Kas Eestis, minu kodumaal, on kirikud lubatud? Meil on siin mitmesuguseid arvamusi.»

«On küll.»

«Hm... Huvitav! Rohkem mul küsimusi pole. Eks ole minu käsutuses ilusad ruumid, mis?»

«Suurepärased. Näen selliseid esimest korda elus», vas-
tas Juhan.

Tormale see vastus nähtavasti meeldis, sest ta astus ser-
veerimislaua juurde, kust võttis pudeli konjakit. Seda Juhani-
le ulatades ütles ta:

«Eesti mees on alati armastanud võtta... Palun, see on minult tänase päeva tähistamiseks!»

Torma juures oldi napilt pool tundi. MacGebben ei tul-
nud kaasa. Tema kohta tähendas Torma:

«Tahab teha ordeniliike! Ei tea, kus mul see viinavabrik on! Aga parata pole midagi.»

Taolised külaskäigud, mis küll panid Juhani sageli mui-
gama, aitasid tal ometi uue olukorraga kohaneda. Ta muutus niivõrd, et endal hakkas piinlik. Huntidega tuli koos ulguda! Teisiti polnud mõeldav. Õhtuti oma toas

mõtles ta uuesti läbi möödunud päeva sündmused, raius pähe nimed, kuupäevad, inimesed, kellega kohtus, keda talle tutvustati. Ta ei tohtinud hetkekski unustada, et oli kulaku poeg, kes oli otsekohe pärast sõda metsa jooksnud; et ta ainult öösiti liikuda oli võinud, ei teadnud ta muidugi kuigi palju. Kuid üht-teist oli siiski kuulnud-näinud. Metsas elas ja tegutses ta algul üksinda. Kui kohtas Karli, läks selle organisatsiooni. Kuna Juhan kaunis taibukas poiss oli, siis saadeti ta Inglismaale väljaõppele. Mees, kelle nime ta Londonis kandis, elas ise midagi aimamata Eestis. Ei tea, kas inglased usuvad teda. Paistab, et neil kõigil pole Eesti elust kuigi õiget ettekujutust, ka MacGebbenil, kes oma teadmistega praalida armastab.

Ühel päeval tuli Robert:

«Homme hakkavad inglased sind üle kuulama. Nad teavad täpselt, kes olen mina, kes oled sina! Teesklemine ei aita. Ülekuulajad on vanad kalad. Neid alt ei vea.» Seda rääkides uuris Robert tähelepanelikult Juhanit. Viimane jäi ükskõikseks, nagu ei puudutaks see jutt teda, kuigi sai aru, et Robert paneb ta närvid proovile, püüab hirmutada. Kui ta nüüd vääratab, siis...

«Tahaksin kinno minna, kas tohib?» küsis Juhan ootamatult Robertilt.

«Muidugi. Ütlen Eduardile. Ta tuleb sinuga kaasa, sest sa ei oska keelt, ka dokumente pole sul. Võid sattuda politsei kätte.»

Õhtul istus Juhan kinos.

... Ülekuulamine kestis kolm päeva. Sellega alustati hommikul kell 9.00 ning lõpetati 17.00. Juhanilt võeti dokumendid. Talle anti uued Karl Johansonini nimele. Passi järgi oli ta rahvuselt sakslane, perekonnaseisult valaline, elas Berliinis. Ülekuulamist toimetasid kolonel Ckott, kes täitis ühtlasi ka protokollija ülesandeid, ning inglane välisministeeriumist. Viimane rääkis vabalt vene keelt. Inglise esitas Juhanile küsimused vene keeles. Robert tõlkis need omakorda eesti keelde ja vastas inglasele vene keeles.

Hiljem päris Juhan Robertilt:

«Miks ülekuulamine vene keeles toimub?»

«Sellegipärast,» vastas Robert, «et sul oleks vastusega aega. Mina valdan veidi vene keelt, peale selle on ka mul endal aega mõelda, mida neile tõlkida, mida mitte. Tuleb mõelda.»

Ülekuulamine oli pingeline. Vastata tuli täpselt. Juhanil tuli jutustada oma elulugu sündimisest peale ja korrata seda mitmel puhul. Ta rääkis oma vanematest, vendadest, naisest, selle vanematest ja vendadest, naise vanaisast, vanaemast. Kõigest tuli kõnelda aastate järjekorras... Seinal rippus suur Eesti kaart, millel tema sõnu kontrolliti. Juhan rääkis, kuidas ta pärast sõda oli metsa põgenenud. Ei, saksa sõjaväes ta pole teeninud, ostis vabaks... Jutustas, kuidas ta oli üksinda punkris elanud, kuidas Karliga kohtunud ja selle jõuku läinud. Kõneles pikalt-laialt oma sõbrast, kes töötas Rakvere sõjakomissariaadis ja kelle kaudu ta sai sõjaväepileti, mille eest maksis 600 rubla. Inglise kuulasid huviga. Varsti tegi Karl Juhanist Virumaa metsavendade juhi. Jutt kaldus Antsule, Ottole, Georgile, hiljem Albertile.

«Kas tunnete kedagi eestlastest, kes momendil välismaal elavad?» küsis välisministeeriumi inglane.

«Jah. Siin peaksid olema advokaadid Leonhard Vahter ning Jaan Treifeld, samuti kohtunik Gustav Kuuskvere.»

Inglane tänas ning ütles, et kui Juhani tarvis läheb, siis kutsub Robert ta välja. Sellel ööl Juhan ei maganud... Aga mis siis kui pannakse silm silma vastu näiteks Vahteriga! Tõsi, inimene, kelle nime all ta siia sõitis, on temaga väga sarnane, kuid... Tuli valmis olla kõige halvemaks. Juhan sulges silmad, püüdis uinuda, puhata, koguda jõudu. Uni ei tulnud. Ta mõtles naisele, pojale, kes ei tea, kus ta viibib. Lõpuks jäi ta magama ja ärkas siis, kui keegi teda õlast raputas. Voodi ees seisis Robert.

«Kust sa selle said?» Juhani silmade ette torgati Nõukogude pass.

«Karlilt loomulikult. Mis siis?»

«Miks sinu passi numbri järel on punkt?»

«Seda küsige Karlilt...»

«Lugu passiga on kahtlane. Annan selle uurimisele.»

«Kuidas arvad, mul seda vist enam vaja ei lähe.»

Robert lahkus toast. Kuni lõunani Juhani ei tülitatud. Siis tuli Robert ja teatas, et passiga on kõik korras. Mõnedel olevat siiski numbril punkt taga. Pärast seda läksid nad lähedal asuvasse restorani. Rebane tellis konjakit, kohvi. Vaadates Juhanile, tähendas ta kelmika naeratu-sega:

«Täna pühitseme sind lõplikult meie meheks. Ära

pahanda ülekuulamise ja kõige muu pärast... Teie saat-
site samuti mulle sealt kontrollküsimusi Antsu ning Otto
puhul... Niisugune on meie seadus.»

«Mina pole kunagi luuraja olnud, mõtlesin, et usute —
nagu mees meest.»

«Mina muidugi! Aga need! Oskavad ka siis olla büro-
kraadid, kui on luurajad. Terviseks! See on sulle.» Robert
ulatas Juhanile kitsa valge ümbriku.

Juhan avas kirja, hüüatades juba esimeste ridade juu-
res:

«Leolt! Tahaksin kangesti temaga rääkida! Kus ta elab?»

«Need mõtted jäta! Ei näe sina teda ega tema sind. Mil-
leks? Muide, ta andis sinu kohta suurepärase hinnangu.
Sellest aitab.»

«Tahan sulle midagi ütelda,» sõnas Juhan ümbrikut tas-
kusse pistes. «Karl käskis seda ainult sulle teatada, mitte
kellelegi muule.» Robert muutus tähelepanelikuks. Ta
kummardus üle laua:

«Mida?»

«Kas saaks meile varustust lennukitega saata?»

«Ei tule kõne allagi! Vene piir on selleks liialt kindel.
Iga vööras tulistatakse alla.»

«Mäletan. Aga ehk saadate kellegi siit, kes tunneb koha-
likku olukorda, on võimeline andma abi, informeerima
välispoliitilistest sündmustest. Elame nagu kotis!»

«Sellist inimest ei ole. Tegelikult peaks minema Torma.
Mees aga istub saatkonnas. Sealt ta oma jalga välja ei
tõsta. Teda ei saa lasta veel ka sellepärast, et ta liiga palju
teab... Inglased ei usalda teda.»

«Mida siis Karlile vastata?»

«Teen seda ise.»

Mõlemad istusid restoranis tükk aega. Robertil oli raha.
Ta tellis vahetpidamata. Oli hiline õhtutund kui lahkuti.

... 10. novembril tuli Robert Juhani tuppa ning tea-
tas, et Torma palub õhtusöögile. Mindi neljakesi —
Robert, Juhan, Eduard ja Peeter. Enne lauda istumist
vesteldi kabinetis, tehti mõned napsid. Segades viskit kon-
jakiga naeris Torma:

«MacGebben võib juua nagu... Tegi mu tagavaradele
peaaegu täielikult otsa peale. Ometi anti talle orden!
Palun. proovige!» «Saadik» ulatas külalistele klaasid. Seis-
tes laua taga ja silmitsedes sellel olevat sini-must-valget
lipukest, mille all oli Robertilt saadud puukarbike kodu-

maa mullaga, rääkis Torma vaimustusest väriseva häälega:

«Kodumaa mulla kohal lehvib jälle armas lipp... Näen suurt vaeva, et Eesti Vabariiki ikka edasi tunnustataks. Aga ega nad seda heameelega tee! Eks näe, mis saab.»

Kui klaasid oli tühjaks joodud, kummardus Torma Juhani poole:

«Missugune on minu vaese rahva meeleolu?»

«Väga halb, härra Torma. Ootavad päästmist nagu valget laeva...»

«Saadik» ohkas, aetas käed kõhule:

«Ei enam ühest laevast aita, läheks vaja tervet laevastikku ja kas seegi...»

Meeste tuju oli hea. Osutades pudeliterivile, naeratas «saadik»:

«Vähemalt seda annavad nad niipalju, kui saatkonna personalile ette on nähtud... peale minu ja sekretäri siin teisi polegi. Jätuks küllalt, kui inglased ise norimas ei käiks. See MacGebben!»

Jutt kaldus Ameerika Häälele. Robert tundis selle vastu suurt huvi. Ta pöördus Juhani poole:

«Jutusta mulle ja härra Tormale, kas Ameerika Häält on Eestis kuulda ja kuidas inimesed selle saadete peale reageerivad?»

«Seda ei või öelda, et saateid ei jälgita, aga kuuldavus on halb. Saadete sisu ei meeldi paljudele... Tahetakse rohkem välismaa uudiseid kuulda. Mis kodumaal sünnib, seda teatakse isegi. Mõnikord pakute üle — see pole hea, rahvas naerab.»

«Selle üle pean rääkima Pusta-juunioriga, endise saadiku Pusta pojaga. See elab Münchenis, juhib Ameerika Hääle Euroopa saateid. Mis teie sellest arvate, sir?» pöördus Robert peremehe poole.

«Olen nõus.»

Hiljem oligi Tormal Pusta-juunioriga jutuajamine, mille tulemusena hakkas Madriidis tööle uus saatja — Vaba Eesti Hääl, mis organiseeriti ameerika dollaritega. Seda jaama juhivad kolonel Reissar, professor Vasar ja doktor Raud.

Õhtusöögil viibis ka Roberti abikaasa, keda too õrnalt Tipiks nimetas. Keset elavat jutuvada tõusis Tipike püsti ja hõikas üle kogu toa:

«Minu mees ütleb alati, et kui ta kodumaale tagasi ei

pääse, siis ta parem ei elagi. Küllap istume ükskord jälle koos kasiinos... Elagu vabariik!»

Pärast õhtusööki jaguneti gruppidesse. Mõned istusid kaarte mängima, teised askeldasid serveerimislaua ümber. «Saadik» võttis Juhanil käe alt kinni ja juhtis ta oma kabinetti, kus istuti tugitoolidesse.

«Mõned meie inimesed, keda oleme turistide grupiga suutnud Eestisse saata, räägivad, et rahvas elab hästi, kauplustes on kaupa palju, ehitatakse uusi maju, Tallinna ei tundvat äragi?! Vastab see tõe, kallis kaasmaalane?»

«Ma ei oska teile vastata,» põikles Juhan, aimates «saadiku» sõnades tagamõtet. «Olin palju aastaid metsas, Tallinna pole jalaga saanud. Inimene, kes mulle süüa tõi, rääkis üht-teist, kuid sellest meil temaga juttu ei olnud.» Kabinetti sisenes Rebane:

«Kas segan?»

«Ei sugugi, härra kolonel, palun istuge. Tahtsin lihtsalt kaasmaalasega nii — ekstra paar napsi teha!»

Kui Juhan pärast õhtusööki Robertiga koju sõitis, uuris viimane:

«Mida härra saadik päris?» Juhan rääkis. Rebane hakkas naerma:

«Vaata, mis teda huvitab!»

Koju jõudes astus Robert Juhani poole sisse. Nad vahe-
tasid muljeid õhtusöögist, vestlesid metsavendadest.

«Karlile tuleks soovitada, et ta katsuks kedagi teie hulgast parteisse sokutada. See oleks trump! Saaksime täpseid teateid, milles pole vaja kahelda, sest kui aus olla, siis sina ei tea siltagi,» hakkas Robert naerma.

«Mis ma saangi teada peale metsavendade tegevuse! Mina ei ole luuraja.»

«Saad selleks õige peal!» pörutas Robert rusikaga lauale.

Hommikul kutsuti Juhan inglastest ülekuulajate ette. Tal tuli jutustada Nõukogude Eesti põllumajandusest, tööstusest, kaubandusest, koolidest, laevandusest, spordist jne. Erilist huvi tunti Eestis asuvate lennuväljade vastu. Kõikidele küsimustele vastas Juhan «rahuldavalt».

*

Saabusid jõulud. 24. detsembri õhtul koguneti Roberti poole, kes elas Batterseas, Galcott Road nr. 42. Suures toas põles kuusk, kaetud oli tagasihoidlik jõululaud.

«Kas Eestis pühi peetakse?» päris Tipi.

«Aga muidugi, keegi ei keela,» vastas Juhan.

«Mulle räägiti, et kodumaal pannakse jõulupuu tegemise eest viieks aastaks vangi...»

«Inimene, kes seda ütles, ei tunne olukorda.»

Istuti lauda, söödi võileibu, võeti napsi, lauldi jõululaule. Tipi kinkis Juhanile kaelasalli. See omakorda andis vastu pudeli Eestist toodud likööri, mille Tipi lubas lahti teha kodumaal vanas korteris.

«Loodan, et ei tule seda kaua oodata,» arvas Juhan.

«Kõik oleneb sellest, kui kiiresti suudab relvastuda Lääne-Saksamaa,» vastas Robert.

Järgmisel päeval tehti jõuluvisiit «saadikule». Torma oli heas tujus, võttis külalised lahkesti vastu, ümisedes: «Ma tulen taevast ülevalt...»

«Härra saadikul on jõulud täies hoos,» naljatas Robert.

«Jaa, armas sõber. Oleks veel hapukapsaid, verivorsti... Mäletad, kuidas kodumaal jõulusid pidasime!»

«Saadik» avas ukse ja hõikas teise tuppa:

«Härra Saarepera, ühinege seltskonnaga!»

Minuti pärast sisenes pikakasvuline prillidega mees, keda Torma esitles:

«Saatkonna sekretär härra Saarepera. Lõpetas omal ajal Tartus õigusteaduskonna. Väga töökas härra.» Saarepera kummardus kergelt ja istus temale näidatud toolile. Ta ei tõusnud sellelt kordagi ega võtnud osa vestlusest. Aeg-ajalt silmitses ta Juhanit. Tema näoilmeist luges viimane, et temasugune metsavend ei maksa selle härra silmis krossigi.

5. jaanuaril viidi Juhan uude korterisse, mis asus Finchley rajoonis. Aadress: 55 Ganfried Gardens NW 6. Tuba asus teisel korrusel. Teda saatis kolonel Ckott.

Õppetöö algas Juhani korteris 11. jaanuaril ja kestis kuni 1. aprillini. Lektoriteks olid inglased, tõlkideks Eduard ja Robert. Kursus jagunes kolme ossa:

1. Julgeoleku kindlustamine
Jälgimine
Sidepidamine
Luureandmete kogumine ja edasiandmine
2. Fotoasjandus
Salakiri
3. Šifreerimine

Loengutel demonstreeriti vastavaid ameerika õppefilme. Erilist tähelepanu pöörati õhuluurele. Praktilist õppust sai Juhan Fultoni ja Eppingi lennuväljal.

Kord lennuväljalt tagasi sõites mainis inglasest lektor Peter Voss:

«Eestisse jõudes pöörake tähelepanu Saaremaale, väeosadele, mis seal baseeruvad. Meid huvitavad Haapsalu, Pärnu. Kui teil avaneb võimalus Leningradi sõita, siis minge tingimata sadamasse, katsuge teha mõned ülesvõtted. Leningradi sadam on väga tähtis,» rõhutas Voss.

Juhan süvenes õppetöösse kogu hingega. Iga päevaga avas inglise luure üha rohkem oma kaardid. Kogenud luuraja leidis siit nii mõndagi. Vajalikud andmed märkis Juhan öösiti salakirjas sigaretipaberile ja peitis selle kääkella kahekordsete kapslite vahele. Ühel ööl, kui ta jälle ühe lennuvälja kohta märkmeid tegi, avanes uks ning sisse astus inglanna, kes õpetas šifreerimist. Kuigi Juhan sigaretipaberi kähku rusikasse surus, ei jäänud tema liigutus inglannale märkamata. Ta astus Juhani juurde, sirutas käe:

«Tulin head ööd soovima...»

Juhan kummardas, inglannale kätte andmata. Voodis lamades kirus ta ennast, et jättis ukse lukustamata. Kas inglanna märkas midagi? Kahtlemata! Teisest küljest oli hea, et uks polnud lukus, sest kes siis ikka tegeleb salajaste asjadega lahtiste uste taga!

Järgmisel päeval oli esimene tund šifreerimine. Juhan ootas erutusega inglanna tulekut. Kui tund hakkas lõppema, aetas naine käe Juhani käele ja ütles vaikselt:

«Armastan Siberit... Minu vanaisa töötas seal kulla-kaevanduses insenerina. Mul on pilte Siberist. Kui palju on seal lund! Aga teie olge ettevaatlik...»

Seejärel naine tõusis ning lahkus kiiresti toast. Juhan vaatas talle järele. On ta sõber või vaenlane? Järgmises tunnis asendas naist noor neiu. Kui Juhan temalt endise õpetaja järele päris, vastas neiu:

«Sõitis pikemaks ajaks Berliini.»

24. veebruari, kodanliku Eesti aastapäeva, pühitseti «saadik» Torma juures. Tõstes klaasi vabariigi terviseks, ütles härra «saadik» pidulikult:

«Pikki kõnesid pole vaja, me kõik teame, mida soovime, mille eest võitleme. Joome kõikide nende soovide täitumise ja kodumaa õnne nimel.»

Selle külaskäigu ajal küsis Juhan Tormalt:

«Millal tuleb päev, mil saame aastapäeva pühitseda vabastatud Eestis?»

«Saadik» vajus hetkeks mõttesse:

«Sellele küsimusele on raske vastust leida, sest Lääne-Saksamaa relvastamiseks aatomiga kulub paar aastat. Kantsleril ei ole praegu kerge, opositsioon on tugev. Ameerika ei usalda neile aatomirelva. Hiljem vast... Arvan, et niipea me kodumaal ühises ringis istuda ei saa. Üks aga on kindel — sõda Lääne-Saksamaa ja Venemaa vahel on sama hästi kui otsustatud. Just selle hävitussõja tules sünnib taas Eesti Vabariik. Toompeal lehvib uuesti meie lipp.»

Samal ajal kui kabinetis Eestimaa saatust otsustati, harjutas kõrvalsaalis Lääne-Saksamaalt saabunud tenor Naatan Pöld.

«Eks laula poiss ilusasti,» osutas Torma pöidlaga saali uksele, «ta esineb kirikus, hiljem pidulikul koosviibimisel.»

*

Jälle istus Juhan loengutel, oli praktikal lennuväljadel, Londoni tänavatel, õppis pildistama nii, et kõrvalseisja seda ei märganud. Instruktorid patsutasid talle õlale:

«All right! Mees pole enam noor, aga tast tuleb ekstra luuraja!»

24. märtsil oli Juhani sünnipäev. Luurekooli poolt kingiti talle 3 naelsterlingit ja kaks pudelit konjakit. Torma saatis pudeli viskit, teise džinni ning 200 sigaretti. Sünnipäevapidu toimus tagasihoidlikus lokaalis Piccadilly naabruses. Olengul viibis palju inglasi. Siin andis Robert Juhanile üldise aplausi saatel üle hõbedase Eesti Võitlejate Liidu märgi. Seda Juhanile rinda kinnitades sõnas Robert pidulikult:

«See on esimene, mille üle anname. Sina aga olid esimene, kes riskis vabasse maailma tulla. Märk on võrdne lahinguordeniga, kannu seda uhkuse ja auga. See on kodumaa tänu oma vaprale pojale.»

Juhan tõstis klaasi, laudkond tõusis püsti:

«Härrased! Sellist sünnipäeva, nagu teie minule korraldasite, pole mul kaua olnud, viimati võib-olla oli arm-sas isatalus, ülikoolipäevadel... Olen südamest liigutatud

(Juhan pühkis silmanurgast pisara). Pean ütlema, minu siiasõit oli tõesti risk. Aga ma ei kahetse! Olen palju õppinud! Kui Eestist teele asusin, ütles üks minu kaasvõitleja: «Juhan, ära ole arg, pea vastu.» Olen seda teinud. Kui õnnelikult tagasi pääsen, hakkan töötama nii, nagu teie opetasite. Täna, härrased! Tõstan klaasi teie ja teie suure töö terviseks, milles minul on vaid tagasihoidlik osake.»

Kajas aplaus... Seejärel võttis sõna MacGebben:

«Ma ei ole kõnemees, vaid tegude inimene. Ütlen ainult niipalju — pole kaugel tund, kus istume teiega «Kuld Lõvis», meenutades hardumusega tänast päeva. Tõstan klaasi kuninganna terviseks!»

Järgmisel päeval külastas Juhanit härra Torma, paludes teda tulla automatkale, millest võtvat osa ka Robert.

«Näitan teile tükikest vanast heast Inglismaast, et oleks kodus teistele midagi rääkida,» naeratas «saadik» rooli taha istudes. Sõideti Roberti poole. Käidi Windsoris, kust hiljem suunduti Verkingi. Torma näitas Juhanile eemalt kaht maja:

«Selles elab eestlasest miljonär Nelberg, selles teises, seal tänavanurgal, suurärimees Janson. Mina nendega läbi ei käi. Nad ei abista saatkonda ega puudustkannata-vaid kaasmaalasi. Kopikakoid! Püüan teha kõik, et need suurspekulandid Inglismaalt minema aetaks! Neil on aga seljatagune tugev ning taskud raha täis. Nende vastu nii kergesti ei saa.»

Hiljem peatuti külas, kus asus kuningliku autoklubi osakond. Joodi teed, söödi võilleibu. Vaadates aknast välja, tähendas Torma:

«Kord käisin siin kindral Laidoneriga. Temale see koht hakkas meeldima. Oli hea mees, aga naine oli selge nõid.»

Automatkalt jõuti tagasi hilisõhtul. Jättes Juhaniga hüvasti, tähendas «saadik», et nemad teineteist enam ei näe:

«Sõidan Rootsi Eesti Üliõpilaste Seltsi aastapäevale. Jään sinna kauemaks, sest Rootsi eestlased hakkavad võõrduma... Tervitage minu poolt eesti võitlejaid, ütelge, et teen kõik kodumaa vabastamiseks. Kuid hoiduge liigsetest illusioonidest! Kõik see võtab palju aastaid.»

Koduteel naeris Robert:

«Ega ta seda vabadust nii taga ajagi! Saab head palka ega tee mitte midagi. Teenetega spioon! Rändab aina

Stokholmi ja Londoni vahet. Tõeline vabadus on meie teha!»

Mõni päev hiljem kutsus instruktor Fredy Juhani oma tuppa ning andis talle mõned aadressid, mis tuli pähe õppida.

«Täiesti salajased! Nendel aadressidel saatke Eestist salakirjad.»

Mõni aeg hiljem kontrollis instruktor, kas Juhani on aadressid peas. Need olid järgmised: Mr. A. Neumann, «St. Leonards», Marlow Street, Blackheath, Birmingham. Mr. T. Grünfeldt, «Deancroft», Mill Lane, Salihull, Birmingham. Mrs. E. Gremnhalg, 31 Talbot Road, London Nr. 6. H. Mitte, Grimstahausvägen 45-Bromma, Sverige. Frau Anneliese Houbach, 14a Freudenstadt (Württemberg Lossburger Str. 12) Deutschland.

Fredy palus üles kirjutada küsimused, millele inglased ootavad vastust. Neid oli terve hulk. Nõuti andmeid Narva elektriijaama võimsuse kohta, taheti teada, milliseid laevu ehitatakse Tallinna Laevatehases, kas «Punases Retis» toodetakse ainult raadioaparaate jne.

5. aprillil anti Juhani üle varustus, mille ta pidi Eestisse kaasa viima. Karli jaoks oli mitu mahukat ümbrikku. Juhani anti isiklikuks otstarbeks 500 rubla. Varustuse hulka kuulusid 3 pauguta automaati, 5 püstolit, tosin käekella, piipe, tubakat, sigarette. Metsavendade jaoks anti 4400 rubla, missuguse summa pidi Karl jaotama oma äranägemisel. Karlile saadeti kingituseks ülikonnariie ja nahkkindad! Robert palus Karlile edasi anda Eesti Võitlejate Liidu ordeni. Ta toonitas, et see antaks üle pidulikult, metsavendade rivi ees!

Sama päeva õhtul saabus Eestist radiogramm, milles teatati, et Inglismaale sõidab tagasi Albert, mitte Otto. Robert oli sellega nõus:

«Albert on meie paremaid luurajaid, vaikne nohistaja küll, kuid kaval nagu rebane.»

Robert kutsus Juhani enda poole, et enne ärasõitu omavahel vestelda. Jutt kaldus inglise luureteenistusele. Tundus, et Rebane oli selles täiesti kodus. Ta jutustas, et inglise luureorganisatsioon allub otseselt peaministrile. Luureteenistuse eesotsas aga seisab välisminister. Kõik operatsioonid kinnitavat peaminister isiklikult. Luureteenistuse õppeasutuste võrk Londonis olevat väga suur ja selle alalises teenistuses on ligemale 4000 inimest. Ta rää-

kis, et armee koosseisus on oma luureaparaat — Intelligence Service, mille üks allüksus — Secret Service on nähtud ette täiesti salajaseks tööks. Maskeerimiseks kandvat see nime Anglo-Nordic Fraging Co. Selle teenistuse keskus asuvat Victoria raudteejaama lähedal.

«Sinna pääsen sisse ainult mina, sest kolonel Ckott juhib selle teenistuse Balti osakonda. Muide, Ckott valdab vabalt vene keelt. Mina olen eesti grupi juht. Et sa teaksid — olen Torma sõjaväeline atašee! Minu asetäitja on kolonel Riipalu. Seda meest me ei usalda. Tema ei tea luurest midagi!»

Robert soovitas Juhanile — leidku Eestis üles kapten Rand, see olevat oma mees. Ta palus, et Juhan otsiks üles ka tema naise õemehe ja tervitaks teda.

Samal jutuajamisel sai Juhan teada Eduardi õige nime.

«Ära seda teistele räägi... Tema nimi on Ilmar Kaasik, Saksa sõjaväes oli kapten. Teda autasustati kahe raudristiga, sõdis partisanide vastu Leningradi oblastis, Ukrainas... Enne kui ta meile võtsin, töötas laeval stjuuardina. Kui minuga peaks midagi juhtuma, astub minu asemele just Eduard.»

Robert andis Juhanile rohkesti ülesandeid, mida inglased ei tohtivat teada.

«Mul on mõnesugused vanad kontaktid Lääne-Saksamaa ja Ameerika luurega. Mõlemad riigid abistavad meid kodumaa vabastamisel.»

*

Teekond tagasi kulges nagu Londonisse tulekki. Hamburgis ootas Juhanit kaater, mis polnud enam sakslaste oma. Eduard, kes oli jällegi kaasas, iseloomustas kaatrit järgmiselt:

«See on täiesti uus paat, teeb täna esimese reisi. Ta on ehitatud just taoliste operatsioonide tarvis. Kaatril on kolm mootorit koguvõimsusega mitu tuhat hobujõudu, arendab tunnis kuni 80 kilomeetrit. Kaatri radari tegevuspiirkond on 40 kilomeetrit. Seda laeva ei taba.»

Sõit läks viperusteta. 20. aprilli õhtul kell 23.45 vilkus Saaremaa rannalt roheline tuli. Tee oli vaba... Kaatril lasti alla paat. Rannakivide varjus ootas Karl. Vahetati paroolid:

«Kas merel on torm?»

«Taevas säravad tähed.»

Karl astus Juhani juurde. Sõbrad kaelustasid teineteist.

Sama kaatriga sõitsid Inglismaale Roberti luuraja Albert ja «metsavend» Harald — Nõukogude vastuluure ohvitser leitnant Olaf Jürisson. Väljaõppele pidi sõitma kaks «metsavenda», kuid teine neist «haigestus» ega saanud seetõttu teele asuda. Asendajat aga polnud nii lühikesel ajaga enam võimalik leida.

«Selle eest saan Londonis sauna,» muretses Albert. «Mul tuleb ju vastust anda.»

«Sa oled seal oma mees, pealegi Eestis käinud. Sulle ei tee nad midagi. Ütle, et ega igäüht saata saa! Peab olema haritud mees, keda usaldada võib,» rahustas Karl.

«Seda muidugi,» oli Albert nõus.

«Kinnita Robertile, et minu kohtumine temaga on hädavajalik. Mul on andmeid, mida ei saa teatada salakirjas ega radiogrammiga.»

«Räägi minule!»

«Sina võid kaatriga põhja minna... Teiseks on mul lahendada hulk organisatsioonilisi küsimusi. Nendest ei taipa sa midagi.»

HARALD LUUREKOOLIS

London võttis Haraldi vastu sooja, päikesepaistelise ilmaga. Huviga silmitses noor nõukogude luuraja läbi autoakna inimestest ja sõidukitest tulvil tänavaid, kõrgete mustade kiivritega aukartustäratavaid politseinikke tänavanurkadel. Sõites üle Waterloo silla, meenus Haraldile millegipärast samanimeline film... Viimaks peatus auto Campton Hillis nurgamaja ees. Peeter tähendas, et elab alaliselt selles majas. Pärast mõnepäevalist puhkust viidi Harald inglastest uurijate ette. Kõik toimus nagu Juhaniaga. Harald võitis kiiresti nii inglastest instruktorite kui ka Roberti poolehoidu. Teda huvitas kõik!

«Olin poisike, kui isaga metsa põgenesime. Isa lasti maha, jäin üksinda. Koolipõlves huvitas mind Inglismaa, põliste traditsioonide maa. Näidake mulle paleed, kus

elab kuninganna, Thamesi, seal seisab admiral Nelsoni lipulaev. Tahan käia Waterloo sillal.» Harald vaatas Robertile otsa süütute, pisut naiivsete silmadega. Viimane puhkes naerma:

«Oled uudishimulik!»

«Vaevalt ma kunagi veel siia pääsen. Meid varitseb metsas igas põõsas surm, iga inimene võib ära anda. Lubage, et ma siin puhkan. Õpin kõik kiiresti selgeks...»

«Ei kahtle,» naeris Robert, «sinu energia juures! Kui olin sinuvanune, ei pidanud mindki ükski vägi. Isa ütles alati, et minust kasvab tubli eestlane.»

«Ta ei eksinud. Nägin teie pilti «Eesti Sõnas», kui saite rüütlisti.»

«Rist on mul praegugi alles! Lääne-Saksamaal võib seda vabalt kanda. Võid sinagi saada, ole tubli, hakka Eestisse tagasi jõudes hoolega tööle.»

«Meiesugustele antakse seal rohkem puuriste... Väga raske on töötada. Kui poleks Karli, oleks metsavendade laul ammuigi lauldud. Teie asute kaugel...»

«Sul on õigus! Hea, et liikumise eesotsas seisab Karl. Ega sa ei tea, kes ta on?» küsis Robert järsku Haraldile otse silma vaadates.

«Ta ei räägi kunagi endast. On väga range ja... järsk. Räägitakse midagi gestaapost. Kes teda teab.»

«Gestaapost! Neid mehi ma tunnen! Oli mitu juhust... Et ta distsipliini nõuab, on hea. Ilma selleta oleks teie organisatsioon peata lambakari.»

«Enne kui siia hakkasin sõitma, näitas Karl mulle oma ordeneid. Küll oli palju! Isegi Soome ja Itaalia omasid.»

«Siis teenis ta Saksa väeosades või gestaapos. Eestlastest olin mina ordenite poolest kõige rikkam,» uhkeldas Robert.

«Ta ütles, et ei taha eestlastega koos töötada, need müüvat ükskord ikkagi ära.»

Robertile see nähtavasti ei meeldinud. Ta soovis Haraldile head päeva, lubades talle varsti näidata Londonit. Kui Robert oli ära läinud, hakkas Harald majaga lähemalt tutvuma. Ühe ukse tagant kostis kirjutusmasina klõbinat. Ta avas ukse ja astus sisse. Laua taga istus Peeter, tippides kirjutusmasinal. Harald lähenes lauale, mis oli üleni kaetud mingisuguste kaartidega. Samas asusid piklikud kastid teistsuguste kaartidega.

«Mida te õieti teete?» tundis Harald huvi.

«Ah mis! Tühja tööd! Robert peab arvestust... Täiendan kaarte uute nimedega.»

«Mis arvestus see niisugune on?» küsis Harald kohtlaselt.

«Oled ka... Alustasime juba 1947. aastal. Kaartidele on pandud kirja kõikide nende nimed, kes meie andmetel on kommunistid või nende abilised. Siin on Eestimaa Kommunistliku Partei juhtivad töötajad, partei liikmed, inimesed, keda on autasustatud vene ordenite, medalite või aukirjadega.»

«Kust te seda teada saate?»

«Võtame ajalehtedest, ajakirjadest, samuti raadiost, Inglismaale saabuvatest kirjadest... Nendes kastides seal on fotod. Robert arvab, et kõike läheb kunagi vaja.»

«Miks ei lähe! Kui kord Eesti saab tõelise vabaduse, siis on kohe teada, kes on vaenlased. Nendega on jutt lühike,» arvas Harald. Ta võttis laualt ühe kaardi. See oli pisut väiksem tavalisest postkaardist. Sellele oli suurte tähtedega kirjutatud perekonna-, ees- ja isanimi, aadress, töökoht, eriala, mõnesugused eluloolised andmed. Mõnedele kaartidele oli märgitud sünniaasta ja isegi kodune telefon.

«Varem tegime kõik eesti keeles. Inglased keelasid ära. Nendel läheb samuti neid andmeid vaja. Nüüd murra inglise keelt, et pea huugab,» torises Peeter.

Mõnede kaartide ülemisele servale oli masinakirjas trükitud «Kommunistlik töö». Tähendab arvestust peeti ka nende üle, kes võtavad osa kommunistliku töö liikumisest! Harald muigas endamisi — kuidas küll vaene Peeter selle kõigega toime tuleb! Nõukogude Eestis ei leidu peaaegu töötajat, kes ei võtaks osa kommunistliku töö liikumisest!

Peeter selgitas, et algul olevat nad kartoteeki pidanud lihtsalt tähestikulises järjekorras, siis aga tulnud korraldus grupeerida! Seepärast kantakse eraldi kaartidele Nõukogude Eesti valitsuse ja selle allasutuste juhid ning liikmed, eri kaardid on EKP liikmete jaoks, tehaste, vabrikute direktorite, parteiorganisatsioonide sekretäride jaoks. Sovhooside direktorid, kolhoosiesimehed lähevad kaartidele, mille ülemisele servale on märgitud «Põllundus», jne.

«Ära sellest, mida rääkisin, kellelegi hinga. Kui Robert teada saab, siis on mu elu läbi,» hoiatas Peeter.

«Mine ikka! Meie peame metsas samuti väikest nimekirja. Kui tagasi jõuan, saadan sulle.»

«Kord küsisin Robertilt, et milleks seda kõike vaja läheb. Kus vihastas! «Nad on meie vaenlased, nad tuleb hävitada, nagu Hitler hävitas juute!»»

«Robert on siin vist suur nina?»

Peeter vaatas vilksti Haraldile, muiates vaevumärgatavalt:

«Ninake...»

*

... Eestist saabunud luuraja Alberti ülekuulamine kestis terve nädala. Inglased ei olnud põrmugi rahul tema tööga, sest ta tõi kaasa väga vähe hinnalist informatsiooni. Robertit ülekuulamisele ei lastud. See tegi mehe vihaseks:

«Kurat! Mina riskeerin eesti meeste eluga, nemad aga nopivad kõik endale. Lähen Lääne-Saksamaale ja kõik!»

Kord juhtus Harald pealt kuulma Roberti ning Alberti omavahelist jutuaajamist.

Albert: «Nad mõtlevad, et Eestis on ei tea mis! Mingu proovigu! Iga päev oli hirm nahas. Liikuda ei julge, radiogramme anname sulle iga kord erinevast paigast, ja ikkagi on NKVD kukil. Mina oma nina sinna enam ei pista. Ma ei mõista, kuidas Karl seal töötada saab?»

Robert: «Mis seal mõista! Tema on oma inimene, tunneb iga rada ja teab, keda usaldada. Ega minagi sinna nii väga soovi minna. Noh, mind nad juba saata ei julge! Kui kinni kukun, saab maailm teada, millega tegeleb Intelligence Service! Ütlen sulle, ära kõike neile räägi, sinu andmeid läheb mujalgi vaja!»

Rohkem Harald ei kuulnud, sest edasi räägiti sosinal. Arvatavasti andis Albert Robertile «täiesti salajast informatsiooni». Oli kuulda, kuidas viimane aeg-ajalt rahulolevalt mõmises.

Nii nagu Juhan, käis ka Harald «saadik» Tormale visiite tegemas. Võtame nendest ühe.

«Härrased,» alustas Torma, «ma ei saanud teid varem vastu võtta, sest minu töö kannatava kodumaa heaks on väga suur ja ränk. Nojah! Tere tulemast sellele Eesti Vabariigi territooriumile raudse eesriide taga!»

Albert andis «saadikule» üle metsavendade kingituse — puust nikerdatud Kalevipoja kuju. Esinedes sel puhul lühikese sõnavõtuga, märkis Albert:

«Härra Torma! Meenutagu see kingitus teile meie ühist võitlust peatselt vabaneva sünnimaa eest. Saates selle kingituse, annab meie organisatsioon vande, et teeb kõik võimaliku kodumaa heaks. Meie rahvuseeposes räägitakse, kuidas siil õpetas põõsast Kälvipoega sortse peksma: «Serviti, ikka serviti...» Eesti metsavennad löövad serviti!»

Pärast tervitusi istuti lauda. Tormat huvitasid paljud Eesti majanduselu puudutavad küsimused. Vastasid Albert ja Harald.

Jutuots veeres metsavendade praegusele tegevusele. Sellest rääkis Albert:

«... Peamiseks ülesandeks on andmete kogumine sõjaliselt tähtsate objektide, Nõukogude armee relvastuse kohta. Saadud materjal antakse teile edasi kas salakirjas või raadio teel. Agitatsiooniga rahva hulgas ei tegelda — on ohtlik, seotud riskiga. Minu arvates tuleb seda teha nii, nagu õpetavad inglased — koos sõjalise tegevusega.»

Seejärel võttis jutujärje enda kätte Torma:

«Rahva hulgas tehtaval selgitustööl on määrav tähtsus. Oletame, et homme algab sõda... Siis pole aega agitatsiooni teha! Rahvas tuleb varem ette valmistada! Pidage meeles, tõelisi eestlasi meie vanal sünnimaal on vähe. Seepärast teeme väga suurt tööd sõja vallapäästmiseks, kuid Lääne võimsad liitlasjõud pole sellega nõus, nad... kardavad Nõukogude Liidu lööki. Tegelikult on Varssavi blokk savijalgadel koloss, mis pole nii tugev, nagu seda arvab Washington, London... Olen tõsiselt pahane ja nõrдинud, et lääneriigid usuvad kõikidesse lepingutesse, läbirääkimistesse, mida nad venelastega peavad. Selge on, härrased, et kui läänemaailm saab ennast pisut koguda, siis saab see blokk niivõrd tugevaks, et Venemaa ja Varssavi idablokk varisevad üksnes juba hirmust põrmu.

Härrased! Meil on tarvis igati laiendada metsavendade tegevust Eestis. Seda tuleb teha nii, et sellest organisatsioonist saaks tõeline, minu rahva poolt nii armastatud Kaitseliit. Veelgi enam! Nõuan, et luureandmete saatmine Eestist oleks palju intensiivsem! Ärge hetkekski unustage, et me oleme inglaste leival, kui nii väljendada võib. Seda leiba antakse ainult ühel tingimusel: rohkem väärtuslikke andmeid, rohkem asjalikku informatsiooni.

Kui sellega toime ei tulda, keeratakse kraanikesed ilusasti kinni. Oma jõududega me Inglismaal midagi korda

saata ei suuda ja . . . meid ei ole siis enam kellelegi vaja. Sellepärast andke Eesti metsavendadele edasi minu palve — toetage meid, sest ega meiegi siin õhust ela! Meie tänasest jutust mitte kellelegi mitte sõnakestki! Olen diplomaat. Te mõistate mind?!»

Seltskond tõusis püsti, klaasid kõlisesid kokku. Pärast seda pöördus Torma Haraldi poole:

«Kuidas teile vabas maailmas meeldib?»

«Suurepäraselt! Tunnen, et olen inimene, mitte jänes, keda jahimees kogu aeg kirbul hoiab. Tänan teid, härra Torma, metsavendadele osutatud abi eest. Meie ei istu käed rüpes ega oota, millal vaenlane kallale tuleb! Me läheme ise nende hulka, teeme julgesti tööd Eestimaa õnneliku tuleviku nimel. Meie oleme need, kes vabastavad kodumaa, nagu seda tegid isad vabadussõjas!»

«Tänan teid liigutava avameelsuse eest! Teie töö on väga tähtis ja vastutusrikas. Tuleb aeg, mil seda väga kõrgelt hindame. Olen juba mõelnud ausambale, mis püstitatakse Vabaduse väljakule . . . See peaks kujutama täies rakmes metsavenda, kes hoiab käes suurt võtit, see peab olema vabaduse võti, mis kaua aastaid viibis võõrastes voogudes. Metsavennad — need on tõelised kangelased, keda minu kodumaa kunagi ei unusta!»

«Saadik» lõpetas ja kuivatas otsmikult higi. Siin segas ennast jutusse Albert:

«Eestis . . . kutsutakse metsavendi lihtsalt bandiitideks.»

«Kuulus Inglismaa admiral lord Nelson oli ka . . . mere- röövel. Olen kindel, et meie metsavendi nimetavad selliselt vaid kommunistlikud propagandistid,» parandas Torma.

Peeter, kes võttis osa visiidist, küsis Tormalt:

«Mis te arvate, kui prooviksime diversiooniga?»

«Parem jätke! Teid pistetakse kinni!»

«Selle tööga alustame paar päeva enne sõja puhkemist,» ütles Robert.

Istuti-vesteldi veel tunnike. Siis tegid külalised minekut. Nad tänasid «saadikut», et see neid lahkesti vastu võttis, kostitas, ning avaldasid rõõmu selle üle, et «tüki- kesel Eestimaal», mis asub Londonis, istub eesti mees, kes elab ja tunnustab üksnes kadunud presidendi Pätsi seadusi!

Elu Campten Hilli nurgamajas veeres rahulikult, kindla päevakorra järgi, millele allusid kõik Intelligence Service'i tagasihoidlikud õppeasutused Londonis, selle äärelinnades. Kuna laupäeval ja pühapäeval koolid ei töötanud, kasutas Harald neid päevi linnaga tutvumiseks. Ta lonkis oma saatjaga tundide kaupa tänavatel, parkides. Peagi tundis ta Londoni kõiki ajaloolisi kohti ja paiku. Paaril korral seoti jalutuskäigud praktikaga. Sellisel juhul tuli tal kusagil kellegagi kohtuda, anda sellele edasi kinnine ümbrik või suusõnaline teade. Tänavatel jälgis ta tundide kaupa temale näidatud inimest, uurides, millega see paari tunni jooksul tegeleb.

Haraldile meenusid ikka ja jälle kindrali sõnad, kui ta teele asus:

«Oled noor, sul on ees veel palju päevi. Mine ja vaata, kuidas näeb välja sinu vastane! Uuri teda, uuri iga sündmust, iga sinule tähtsana näivat fakti, mõtle, tee järeldusi . . . Seda kõike läheb vaja. Pea meeles, ainus komistus, ka kõige mikroskoopilisem ja . . . sind kui luurajat ei ole enam. Kui näed kulda, siis veendu, kas see pole kassikuld . . . olgugi, et teinekord pead ka selle pärast vaimustusest taevasse hüppama . . .»

Londonis nägi Harald palju uut, senitundmatut. Ta noppis hoolikalt kogemusteterakesi, õppis tegema vahet kulla ja «kulla» vahel, sõbra ja «sõbra» vahel . . .

Luurekoolis võeti Haraldi õppeprogrammi uued ained, kusjuures pearõhk asetati raadioasjandusele. Noormees tuli sellega kiiresti toime. Varsti pidas ta ühendust Londonis asuva luurekeskuse õppejaamaga. Nii möödusid päevad, nädalad. Septembris viidi Harald uude asukohta. Nüüd hakkas ta õppima majas, mis asus Chesham Streetil. Sinna kolis üle samuti Roberti kabinet. Enne nende tulekut olid elanud majas ukraina emigrandid, vlassovlased, kes sõja ajal töötasid koos fašistidega. Istudes uue elukoha hallis, rääkis Robert, et inglastel on luureteenistus organiseeritud väga hästi, kuid nad olevat liialt kokkuhoidlikud ega tahtvat hästi maksta, mistõttu olevat nendega alati sekeldusi.

«Peremehed jäävad iga päevaga vaesemaks,» tähendas Robert.

«Miks?»

«Asumaad lähevad minema . . . Inglased on tegelikult

ameeriklaste toapoisid, sest raha, mis nad sulle-mulle maksavad, tuleb onu Sami taskust.»

Robert rääkis, et enne Alberti sõitu Eestisse tahtsid inglased lõpetada sidemed metsavendadega, kuid õnneks segas ennast vahele mereväe luureosakond, keda huvitab Eesti põhjarannik.

«Kui algab sõda, on meie kodumaa põhjarannik väga tähtis,» kinnitas Robert.

Mõni aeg hiljem palus Robert Haraldi oma sünnipäevale. Läksid kõik — Peeter, Albert, Eduard ja Harald. Laud oli rikkalikult kaetud. Lauldi «Ta elagu» ja «Eestimaa, mu isamaa». Peolauas kõneldi eestlaste elust Inglismaal, sellest, et paljud tahavad koju tagasi pöörduda, kuid ei julge... Eestisse tagasi tahavad isegi need, kes on Inglismaal varanduslikult kindlustatud, elavad jõukalt. Oli juttu streikidest, hindade pidevast tõusust.

«Mida teevad veel need kaasmaalased, kes elavad Lääne-Saksamaal,» segas ennast jutusse Roberti abikaasa. «Seal olevat väga raske. Eesti organisatsioonid, eeskätt Rootsisis, ei anna kaasmaalaste toetamiseks mitte punast krossigi, kuigi Stokholmis ja mujal kogutakse selle heaks raha ja esemeid. Nähtavasti topivad sealsed ninamehed kõik oma taskusse. Inglismaal läheb samuti elu üha kallimaks, töölised müüvad riideid ja asju, et elada, ja on vihased emigrantidele, kes on valmis tegema tööd poole ja veel vähemagi palga eest.»

«See pole midagi selle kõrval, mis Eestis praegu on! Sa küsi Albertilt,» soovitas Robert abikaasale. Seejärel andis Albert ülevaate Eestist.

«Katastroof! Ainult sõda päästab veel,» hüüatas Peeter.

«Jah, ainult sõda! Selle käigus kas ehitame üles vana vabariigi või anname endid kellegi ülemvalitsuse alla,» oli Robert temaga ühel nõul.

Seejärel kaldus jutt Manivald Rästasele, meremehele, kes oli põgenenud Venemaa kaubalaevalt.

«Huligaan! Kaabakas! Niisugust rämpsu ei ole vaja. Tegin ettepaneku anda see parasiit venelastele välja. Aga inglased! Siis kirjutas Gert Helbemäe sellest sulist raamatu — «Saabusin kodumaalt» — olete lugenud? Hea seegi, et Helbemäe pistis 90 protsenti honorarist oma tasku.» Robert oli vihane. Miks ta Rästast ei sallinud, seda Harald teada ei saanudki.

*

Programm hakkas lõpule jõudma. Olid veel mõned praktilised tunnid Earls-Courtis, Regend ja Hyde Parkis, Portsmouthi sadamas, Kirshfieldi lennuväljal. Sellele järgnes kümnepäevane puhkus. Koosviibimisel Haraldi auks kritiseerisid inglased Karli, kes ei teatavat neile töötamise meetoditest ega andvat vajalikku informatsiooni. Karli kaitseks astus välja Albert:

«Katsuge seal töötada! Isegi see, mida andsime, sai hantitud vere hinnaga.»

Inglased palusid, et Harald annaks Karlile edasi korralduse organiseerida Eesti idaosas võimas luurevõrk, et ta just seal püüaks laiendada metsavendade liikumist. Harald lubas selle ilmtingimata ja esmajärjekorras Karlile teatavaks teha. Samal koosviibimisel tähistati teist sündmust, nimelt sõitsid Albert ning Peeter kui «vene küsimuste» spetsialistid erikursustele.

«Võib-olla kohtud nendega veel,» tähendas Robert kahemõtteliselt. Mõni päev hiljem anti Haraldile märgusõnad, mis ta pidi panema iga oma radiogrammi alla. Nendeks olid «Music» ja «Piano». Robert andis oma märgusõna:

«Seda kasuta siis, kui ei taha, et inglased sinu radiogrammi loevad. Märgusõnaks on minu perekonnanimi tagurpidi — En Aber.»

Robert pidas pidevalt Karliga raadiosidet. Viimane teatas salakirjas:

«Operatsiooni koht asub meile hästi teada oleva Vainupää—Mustoja vahel Suurejõe lähedal. Võtsime seal vastu Otto ja Antsu. Koht asub 14 kilomeetrit Vösust ida pool ja on meie kontrolli all pikemat aega. Operatsioon peaks toimuma kuu esimesel poolel kella 24.00—03 vahel öösel. Kalurite teateil töötavad Põhja-Uhtju, Vaindlo, Mohni ja Vergi tuletorn. Palun teatada operatsioonil kasutatavad signaalid ning andmed paadi kohta, et saaks teha ettevalmistusi.»

Robert vastas:

«Teie raamat «Tallinn» on käes. Kirjast sain aru. Palju tänu. Randumiskoht on vastuvõetav. Kordan, Haraldil on ehk raske randuda täpselt ettenähtud kohas, seepärast asetage vaatlejad nii laiale joonele kui võimalik. Teatage tunnussõna ja aadress, kus Harald hädakorral võiks teiega ühendust leida. Saatke meile kohe informatsiooni olukorrast Venes ja Eestis.»

Pärast selle radiogrammi teesaatmist oli Robertil Ckottiga omavaheline nõupidamine, kus töötati välja maandumise ajad ja signaalid. Pärast seda läks eetrisse radiogramm:

«Operatsiooni perioodiks on ajavahemik 28. oktoobrist 5. novembrini. Varajasemaks randumise ajaks on 29. oktoober kell 00.01. Alates sellest kuupäevast peate igal ööl olema rannas, et olla valmis Haraldi vastuvõtuks. Püüame raadio teel anda teateid operatsiooni teostamisest. «Silva» — see tähendab, et tahame randumist teostada sellel ööl. «Vello» — sellel ööl jääb randumine ära. Kui te ei soovi, et tähendatud ööl teostuks randumine, saatke meile märgusõna «Peeter». Operatsiooni signaaledeks rannast on punased tuled elektrilambiga. Leppemärgiks «kõik korras» on aeg-ajalt korduvad lühikesed signaalid, mida tuleb anda kella 00.01 ja 03.00 vahel iga 20 minuti tagant. Kui kaldal varitseb oht, andke pidevalt pikki signaale samal ajavahemikul seni, kuni seda olukord võimaldab. Juhul kui Harald maabub määratud kohast eemal, palun kohe teatada kindla maja asukoht, tunnussõnad.»

Sellele vastas Karl:

«Haraldi randumise puhul väljaspool meie kontrolli all olevat rajooni peab ta rannast kiiresti lahkuma. Tagavarakohtumispaik asub Leningradi maanteel, 70 km Tallinnast, Viitna asula lähedal kilomeetriposti juures, millel on arvud 70 ja 146. Üks minu meestest ootab seal viis öhtut järjest pärast operatsiooni kella 22.00 kuni 24.00 Moskva aja järgi. Kohtumisel Harald peab küsima: «Kas Soomuste küla on kaugel?» Meie mees vastab: «Misugust talu teil vaja on?» Haraldi vastus: «Lähem Männi talusse.» Kui Harald nendel aegadel kohtumisele ilmuda ei saa, siis meie mees ootab edaspidi igal kesknädalal samas kohas, samadel kellaegadel.»

Päev hiljem teatas Karl parooli. Haraldile randa vastutlunud metsavend pidi küsima: «Kuidas kalastasid?», millele Haraldil tuli vastata:

«Püüdsin kaks hüljest.»

Londonis oldi rahul. Kõik oli korras. Jälle läheb teele üks «kõrgema kvalifikatsiooniga luuraja»! Sõit Eestisse kulges järgmisel marsruudil: Oslo, Stokholm, Helsingi. Robertil oli pass Robert Boltoni ja Haraldil Harald Harse nimele. Mõlemad sõitsid Soome «puhkusele»! Toad

telliti hotellis «Vaakun». Härra Torma enam jutule ei võtnud, sest ta ruttas kiiresti Ikestatud Rahvaste Organisatsiooni konverentsile Lääne-Saksamaal. Ta telefoneeris kooli:

«Praegu pole aeg kohtumisteks. Järgmisel korral palun seda teha Toompea lossis!»

Saabus viimane õhtu, viimane koosviibimine, millest nagu alati võttis osa rohkesti inglasi. Jälle tõsteti klaase, sooviti edu, õnne.

«Peate andma oma teadmised edasi teistele vabavõitlejatele,» ütles Haraldiga klaasi kokku lüües kolonel Ckott.

Kooli õppeosakonna ülem Bird kiitis joodud konjakist lõkendades:

«Olen täiesti rahul tema teadmistega. Haraldist saab suurepärase luuraja. Kahju, et ta pole sündinud Briti kuningriigis! Loodan, et tema tulevased õpilased on sama edasipüüdlikud.»

Üldises vestluses toonitasid inglased mitmel korral, et Eesti on varsti vaba ja... eks siis näe!

Eduard küsis Ckotilt:

«Palun lubage mul järgmisel aastal veeta puhkus Narva-Jõesuus!»

«Okay!»

*

...Helsingi. Hotell «Vaakun». Mugavas numbritoas andis Robert Haraldile 5000 rubla, püstoli ja 25 padrunit.

«Ütle Karlile, et ta ei segaks ennast meie korraldustesse. Tehku nii nagu käsime, sest meie maksame, peame metsavendi üleval,» tuletas Robert meelde. Ta helistas Stockholm. Saanud ühenduse, kõneles ta kellegagi pikalt-laialt, lõpetades järgmiste sõnadega:

«Väga hea, et ei võtnud sellesse asja Varmat. Temal pole enam võimu, positsiooni ega raha, on lihtsalt aferist, kes on mõne krooni eest valmis müüma Eestimaa ja oma kolm armukest.»

Robert viskas toru hargile:

«See on Torma üks suur usaldusmees Stockholmis. Eestlane või asi!»

Õhtupoolikul tutvustas Robert Haraldile inglasi, keda

nimetas Johniks ja kes valdas vabalt eesti keelt. Sama päeva õhtul võtsid mõlemad Helsingi paadisadamast mootorpaadi ning sõitsid «löhet püüdma». See oli 29. oktoobril... Jõudnud avamerele, andis John Haraldile kursi ja aadressi, kuhu pidi kirjutama juhul, kui Soome piirivalve ta kinni võtab. Selleks aadressiks oli: Mr. Elmar Kask, 31 Oxberry Avenue. London.

«Ülejäänu eest hoolitseb Torma,» sõnas John ja keeras paadinina ranna poole tagasi.

Haraldi sõit kulges viperusteta. Jõudnud Vergi lähedal randa ning uputanud paadi, asus ta teele kohtumispaigale. Metsas tabasid «spiooni» nõukogude piirivalvurid.

3. novembril läks «metsavendade» staabist Londonisse radiogramm:

«Maabumine õnnestus igati. Harald on elu ja tervise juures. Kohtusime temaga Leningradi maanteel kilomeetriposti juures. Tervitades Karl.»

Londonis rõõmustati. Kõik läheb hästi. Kolonel Ckott ja Rebane septsesid uusi plaane. Harald tagasi jõudmist Eestisse pühitseti väärikalt «saadik» Torma juures.

«Kui nii edasi läheb, on meil kodumaal varsti suurepärase inglise väljaõppega kaader, keda kavatsen edaspidi rakendada teilt saadud ülesannete täitmiseks,» kirjutas Rebane salakirjas ühele Lääne-Saksamaa luurekeskusele.

ERIÜLESANDEGA «PÕGENIK»

Harald õppis Londoni luurekoolis juba ligemale kaks kuud, kui Eestist «põgenes vabasse maailma» inimene, keda sõprade kitsas ringist kutsuti Oleviks. Vaiksel juuniõhtul lükkas ta oma mootorpaadi Pärnu lähedal merre, suitsetas kaluritega rannas sigareti ja läks forelli proovima. Teda tunti sealkandis kui kalasportlast ja lõbusat, abivalmis meest, kes väga harva tuli merelt tagasi tühja kotiga.

«Lähem seekord veidike kaugemale, kui hiljaks jään, ärge muretsege. Mul on tunne, et täna näkkab,» rääkis ta kaluritele.

«Püüa või hommikuni. Ega sul sellest ikkagi suurt välja

tule. Näe, keeras tuule põhja. Aga igal oma õnn,» vastas Tooma Kustas piibunosu pahvides.

«Küllap näeme, ei näkka ühest kandist, näkkab ehk teisest,» muigas Olev ning käivitas mootori. Kalurid saatsid pilkudega eemalduvat paati, kuni see keeras merre ulatuva karinina varju. Seejärel seadsid mehed sammud kooperatiivi poole...

Olev jälgis tähelepanelikult ümbrust. Kõik oli rahulik. Polnud näha ei kalurite mootorpaate ega piirivalvekaatereid. Tõsi, viimased pidid asuma kusagil eespool. Kuid seekord polnud piirivalvelaevu ka ees. Nii möödus öö. Järgmise päeva õhtuks jõudis ta Bornholmi saarele. Olevi eesmärgiks oli Inglismaa, kuid Taani väinadest läbisõit ei olnud lihtne ja seepärast ta otsustaski Bornholmil maad kuulata. Olevi paat randus otse raudkividest lautri ääres. Polnud liikumas ühtki hingelist. Sidunud paadi, lahkus ta sillalt, hakates kõndima eemalt paistvate punaste kivi-katustega hoonete poole. See oli üksik jõukas kaluritalu. Ta leidis peremehe garaažist. Õnneks porssis viimane veidi saksa keelt. Olev jutustas, et ta põgenenud Nõukogude Liidust, tahtvat jõuda Inglismaale:

«Mul elavad Londonis sugulased. Peale selle tahaksin seal ühendusse astuda veel mõne teise mulle vajaliku eestlasega. Mis te arvate, kas ma pääsen oma paadiga Taani väinadest läbi?»

«Ei usu. Tee on pikk, Põhjameri tormine, teie väike paat ei pea vastu ja ka... vene laevu on seal palju,» arvas taanlane. Vahepeal tuli nende juurde taanlase poeg, kes silmitses uudishimulikult võõrast meest. Mõlemad hakkasid midagi omavahel arutama. Lõpuks otsustasid nad panna põgeniku seniks tühja võrgumajja, kuni otsivad mehe, kes saab teda aidata. Nad tõid Olevile võrgumajja kruusi piima ja juustu.

«Sööge kõht täis,» ütles peremees, vaadates rahuldustundega, kuidas põgenik hea isuga keha kinnitama hakkas.

Möödus ligemale viis tundi, kui võrgumajja sisenes peremees koos kellegi teisega, kes tutvustas ennast Larse-nina ja rääkis vabalt saksa keelt. Jutt hakkas ladusasti veerema. Õhtul püüdis Larsen ühendusse astuda kellegi doktoriga, kuid viimase telefon ei vastanud.

Järgmise päeva hilisõhtul, see oli 18. juunil, viis Larsen Olevi isiklikul mootorpaadil merele. Seal ootas neid

purjejaht. Siin tutvustas Larsen Olevit jahi omaniku doktor X-iga. Viimane oli soliidne, juba aastates mees. Olevi imestuseks rääkis doktor võrdlemisi vabalt eesti keelt.

«Õppisin teie kauni keele selgeks enne sõda. Olin Eestis ühe meie firma esindaja... Kuid see on juba kauge minevik. Vahetevahel käin Taanis elavates eesti perekondades eesti keelt uuendamas,» naeratas doktor sõbralikult ja patsutas Olevile õlale. Algas vestlus. Doktor tundis elavat huvi Eesti elu vastu. Teda huvitas tänavaliiklus, kas Eestis on palju sõjaväelasi, kes on juhtivad partei- ja riigitegelased. Vestluse lõppedes ta soovitas:

«Teate mis, Inglismaale otse pääseda on teil raske. Soovitan sõita Rootsi. See on väga lihtne. Härra Larsen ütles, et teil olevat päris uus paat. Leian sellele ostja — maksab korralikult! Rootsi aga lähete üle kitsa väina praamiga. Nõus?»

«Kui te nii arvate, siis olen nõus. Ma ei tunne siin kedagi ja usaldan oma saatuse teie kätte,» vastas Olev.

«Tubli, usaldage meid.»

Järgmise päeva õhtul astus Olev Hälsingborgis Rootsi kuningriigi territooriumile. Taskus oli tal 200 rootsi krooni ning paberileht rootsikeelse tekstiga:

«Olen põgenik Nõukogude Liidust. Palun, kus on siin politsei?»

Sedeli oli kirjutanud doktor X...

Kontrollpunkti jõudnud, ulatas Olev sedeli tolliametnikule. See libistas pilgu üle nappide ridade, ütles midagi rootsi keeles ning hüüdis läheduses viibivat politseinikku. Viimane luges sedeli mitu korda läbi, noogutas Olevile sõbralikult peaga, viis ta kontrollpunktist läbi, pani pingile istuma ja pakkus sigaretti. Politseinik valdas saksa keelt. Nad vestlesid umbes paarkümmend minutit. Siis politseinik helistas kuhugi. Ei möödunud kümmet minutitki, kui nende juures peatus auto.

Mõne päeva pärast oli Olev juba Stokholmis Berggatanil asuvas politseihoones.

Siin uuriti teda juba tähelepanelikumalt, paluti näidata dokumente, raha. Küsiti, kas tal on kaasas väärtasju... Talle pakuti süüa, anti sigarette, kohvi. Berggatanil tunti elavat huvi Olevi eluloo vastu, päriti, keda ta Rootsis tunneb, kuidas siia sattus. Olev jutustas kõik nii, nagu oli olnud.

«Õige,» noogutas vanem politseinik peaga, «saime selle kohta täpse informatsiooni.»

Tahtmatult pääses Olevi keelelt küsimus:

«Kas taanlastelt?»

«Oh ei! See on meie ametisaladus,» vastas politseinik kähku ja palus jutustada, kus ta teenis möödunud sõja ajal.

«Olin major Rebase...»

Noorem uurijatest heitis Olevile kiire pilgu ning kirjutas ülekuulamisprotokolli:

«20. SS-diviis, 46. rügement...»

«Kust te seda teate?» päris Olev ehtsa hämmastusega.

Mõlemad politseinikud vahetasid pilke, muigasid ega vastanud midagi. Edasi jutustas põgenik, et ta langes vangi Tšehhoslovakkias, Durnau linna lähedal. Pärast seda aga istus mitmetes vene laagrites.

Politseinikud tundsid huvi, kust sai põgenik paadi, millega Venemaalt põgenes. Olev vastas, et ostis selle «mustalt turult» 800 rubla eest, mootori aga laenas sõbralt, öeldes viimasele, et tahab paar päeva kalastada.

Politseinikud jäid vastustega rahule. Nad tegid põgenikule ettepaneku jääda Rootsi, kus olevat palju eestlasi ja kergem tööd leida kui Inglismaal.

«Täna, kuid pean sõitma Inglismaale sugulaste juurde. Küll nad mind aitavad,» vastas Olev.

«Kuidas soovite,» sõnas vanemuuri ja. Ülekuulamine kestis tervelt kolm tundi. Veidi hiljem kutsuti ta uuesti välja. Seekord oli jutt lühike. Mõlemad uurijad surusid Olevi kätt:

«Soovime teile õnne vabadusse pääsemise puhul. Loodame, et alustate uut, õnneliku elu. Kahjuks peame teid mõned päevad kinni pidama. Formaalsused. Siis aga minge, kuhu soovite!»

Rootslased kinkisid Olevile kolm pakki sigarette ning sõidutasid ta Longholmi vanglasse. Kohale jõudnud, paluti ta vanni ning juhatati lahkesti kambrisse number 154. Tema toa pikkuseks oli kolm, laiuseks kaks meetrit. Aken oli tugevasti trellitatud. Kambris asus raudvoodi madratsi, linade, padja ning tekiga. Peale selle oli siin veel kaks tooli, laud, kapike, pesukauss ning ämber veega, laual — kaks kruusi, lusikas, nuga, kahvel ja... piibel! Tema isiklikuks numbriks sai 1/545.

Nädala pärast sõidutati Olev uuesti Berggatanile. Seal

pandi ta silm silma vastu mehega, kes tutvustas end Andrusena. Mees oli eestlane, blond, laia näoga. Ta kandis vasaku käe väikeses sõrmes kuldsõrmust kodanliku Eesti vapiga. See oli asjalik mees. Pärast tavalisi viisakuseavaldusi mees küsis:

«Kas te teate midagi kapten Nuudest ja doktor Kristjuhanist?»

«Jah, olime koos vangilaagris... Seal olid veel major Piirsalu, leitnant Pruul, vanemleitnandid Volmar, Paid, nooremleitnandid Rass, Kaleviste, Siht, doktor Kongo...»

«Kuidas te neid nii hästi mäletate?» uuris Andrus.

«Kellega on koos vangileiba söödud...»

«Aitab! Ega te pole kuulnud midagi Jaan Sepast, Jüri Välbest?»

«Ei ole kunagi kuulnud.»

Olevile anti ajutine pass. Ta paigutati elama hotelli «Baltika». Enne lahkumist torkas Andrus talle pihku 100 krooni ja aadressi, käskides õhtul enda poole sõita.

Õhtul oli Olev kohal.

Istudes ning konjakit maitstes rääkis Andrus:

«Olen teatavate Rootsi ringkondade teenistuses. Minule võite julgesti kõik ära rääkida. Püüan teid abistada. Muide, teie sõidust Inglismaale informeeriti mind, aga ma ei lootnudki teid siin näha. Üldiselt tegite hästi, et ei katsunud omal käel Londonisse jõuda. Vaevalt oleks see teil õnnestunud. Minule teatasid teie sõidust kolonel Rebane ja härra Torma. Küllap nad arvestasid, et te Taani väinadesse minna ei julge... Kuidas on teie tunnussõna?»

«Võin seda öelda üksnes härra Tormale, isegi mitte kolonel Rebasele.»

Andrus puhkes naerma:

«Liigne ettevaatlikkus! Vahel on seda tõesti vaja, kuid meie vahel... Hästi, ütlen teile ise — «Vaenlase vastu + 3.» Nii!»

«Jah, kuidas te...»

«Tean kõik!»

Andrust huvitasid mitmed Eestis elavad inimesed. Ta nimetas nimesid, uuris, mis kellestki on saanud. Ta huvitus kolhoosidest, töötasudest, meditsiinistööst, koolikorraldusest. Vesteldi samuti riigikaitselistest küsimustest. Oli juba võrdlemisi hiline aeg, kui Andrus takso kohale kutsus. Lahkudes surus ta Olevile pihku mõnede emigrantlike

ajalehtede nagu «Võitleja», «Vaba Eesti», «Eesti Päevaleht» numbrid.

«Lugege. Saate siinse eluga kiiremini kurssi.»

Mõni päev hiljem pandi Olev lennukisse. Samal päeval kell 14.30 kohtus ta Londoni lennuväljal Rebase ning kolonel Ckottiga. Rebane tõstis juba eemalt käe ning hüüdis:

«Tervist, rebasepoeg!»

Südamlikult surus saabujal kätt kolonel Ckott. Kolmas, keda teised nimetasid Eddie'ks, ütles:

«Tere tulemast vabasse maailma!»

Olevi elukohaks sai vaikselt rajoonis olev kolmekorruseline vana maja, mille aadress oli 10 Dawson Place, Bayswater, London W 2, telefon VAU 76-53. Siia asus elama ka Eddie ning keegi naine, kes pidi olema koristaja. Nende käsutusse jäeti auto «Vanquard-Standart ML4-127».

«Üksinda ära kuhugi mine, sa ei tunne linna. Nädalas anname sulle neli naelsterlingit. Aitab?» päris Rebane.

«Ma ei tunne selle raha väärtust...»

«Inglise printsess Margaret sai nädalas kaks naelsterlingit. Üks inglise nael vastab neljateistkümmele rootsi kroonile,» selgitas Rebane.

Järgmisel päeval anti Olevile dokumendid Boris Rootsi nimele, sünniajaks oli sinna märgitud 15. juuli 1919.

Sama päeva õhtul külastas Rebane Olevit uuesti. Nad ajasid südamlikult juttu, meenutasid möödunud lahingupäevi, jõid. Järsku keset kõige mugavamast olemisest vaatas Rebane vestluskaaslasele teravalt silma:

«Ütle ausalt, kas sind saatis vene luure? Ära karda, räägi julgesti. Saan aru, et ähvarduste ja perekonna repressioonidega võisid nad sind sundida.»

«Ma ei mõista sind! Mis on minul pistmist vene luurega? Tulin metsavendade kaudu, saad aru, Karli korraldusel. Sulle teatasid sellest sinu oma mehed. Kas sa neid enam ei usalda?»

Rebane vajus hetkeks mõttesse, seejärel pöördus ta uuesti Olevi poole:

«Hea küll, sind usun... Kuid... Olgu pealegi. Usalda mind. Olen sinu vana ülem. Tahad, aitan siia ka sinu naise.»

«Olen selle eest tänulik.»

Kuid ometi jäi Olevile mulje, et Rebane umbusaldab

teda. Kas ta sai aru, et Eestist Inglismaale saabunud «met-savend» pole ehtne? Kui nii, siis on jutt lühike. Ent tundus, et Rebane polnud oma kahtlustustes kindel, sest tegemist oli siiski endise rebasekutsikaga, pealegi oli mees valmis minema kas või Kanadasse. Rebane otsustas Olevit veel kontrollida.

«Võtame viina. Ma pole sellest loobunud, on verre läinud. Ega sa ei tea, mida minu «kutsikad» Eestis teevad? Need olid mehed, kellega jalutasime läbi poole Venemaad.» Rebane hakkas loetlema nimesid ja auastmeid. Nii mõnegi kohta teadis Olev Rebasele vastata, kuid oli neidki, kellest ta ei teadnud mitte midagi.

Nädal aega hiljem võttis Olevi ja Rebase vastu «saadik». Torma avas külalistele ise ukse:

«Tere tulemast vaba Eesti pinnale!»

«Täna, seda õnnelikku momenti olen oodanud aastaid. Nüüd on see lõpuks käes. Lubage teile edasi anda kiri, mille sisu palun teatavaks teha Eesti «saadikule» Ameerika Ühendriikides.»

«Saadiku» juures ei viibitud kaua, sest too kutsuti kiiresti välja Intelligence Service'isse.

«Nemad seal ei saa minuta läbi. Kuid üks ole see meie ühine võitlus vaba Eesti eest,» vabandas Torma, juhtides külalisi kabinetist halli.

Olevi ülekuulamine kestis neli päeva. Küsimused, mis talle esitati, olid nii või teisiti seotud andmete saamisega — taheti teada parteitöötajate nimesid linnades ja maarajoonides, tööstuses, põllumajanduses, meretranspordis töötavaid silmapaistvaid inimesi, teadlasi ja kunstnikke.

«Meile läheb kõike vaja — igaühel neist on oma nõrk koht või hobby, mida saab edukalt ära kasutada. Mõni tahab reisida, mõni armastab raha, mõni viina, teine aga ei saa elada ilusate naisteta... On neidki, kelle hingel on must plekk, mida varjab. Õige vajutus õigele nupule ja... ongi kõik! Siis võib nendele kindel olla. Tuletage meelde!»

Paaril korral andsid inglased Olevile lugeda «Rahva Häält» ja «Pärnu Kommunisti», ehk tunneb mõnda nime!

Septembris tutvustati Olevile kedagi Anthony Dixonit, kes olevat langevarjuhüpete spetsialist.

«Ma ei ole üksnes langevarjur, vaid ka mootorisportlane. Tulin paar aastat tagasi Prantsusmaal võistlustel

esikohale. Sõitsin siis autol «Porsch»,» rääkis ta Olevile. Dixonit huvitasid Nõukogude Liidus väljaantavad dokumendid, Tallinna sadamas nähtud sõjalaevade tüübid, viaduktid, lennukite margid.

Ühel intiimsel jutuajamisel ütles ta Olevile:

«Kohtume Eestis kindlasti. Saan seal suure koha. Otsige mind üles. NATO väed on tugevamad Punaarmeest.»

Augustist septembrini õpetati Olevile dokumentide fotografeerimist, pitsatite, allkirjade võltsimist, salakirja ning selle kasutamise viise, põrandaaluse organisatsiooni struktuuri, töömeetodeid, andmete ja informatsiooni kogumist, teadaannete koostamist. Õppuste käigus korraldati praktilisi töid, vaadati õppefilme, fotosid. Pärast kuu aega kestnud õppust toimus seminar.

... Eesti rannikule jõudes peab ta kohe hävitama spetsriietuse ning uputama paadi. Kirjad, mis on määratud mitmesugustele isikutele, peab üle andma isiklikult. Tabamise korral tuleb kohe kasutada mürki või relva. Tingimata tervitada eesti metsavendi, soovida neile inglastest sõprade poolt edu võitluses kommunismi vastu. Kui aga Olev arvab, et teda jälgib vene vastuluure, siis tuleb kohe teele saata kiri, millel oleks järgmine kuupäev — November 18. Kui aga kõik kulgeb normaalselt, siis tuleb kuupäev asetada vastupidi — 18. November. Ta varustati uue märgusõnaga eesti metsavendade juhtkonna tarvis. Kui juhtkonnalt saabunud kiri või salakiri algab sõnadega «kallis sõber» — on kõik hästi, kui aga kirjavahetus on raskendatud või asub kahtluse all, peab kiri algama sõnadega «tervist, sõber!»

Olevi nimeks jäi endiselt Boris Roots, kes on sündinud Londonis. Ta varustati Eesti ja Soome ranniku kaartidega, kompassiga.

Kui kõik vajalikud ettevalmistused olid lõpetatud, istus Olev koos Dixoniga lennukisse, mis maandus Stokholmis. Lennuväljal olid vastas kolonelid Rebane ja Ckott. Peatuti hotellides «Kristinsberg» ja «Grand Hotel».

Järgmisel päeval ütles Rebane, et ta olevat Eestisse edasi andnud Olevi peatse saabumise, kuid kahjuks polevat saanud vastust. Rebane tahtis üksinda Olevit Soome saata, kuid inglased vaidlesid sellele vastu, öeldes, et seal tuntake ta ära ning võetakse kinni.

Kolonel Ckott lendas kiiresti Helsingisse!

Dixon ja Olev õhtustasid restoranis «Santa Clara». Siit

helistas Olev Andrusele. Mees oli kõvasti purjus. Küsimusele, kus on Rebane, vastas ta lühidalt:

«Eks ta loputa kusagil kõri, mis siis?»

«Ei midagi, tahtsin niisama helistada.»

«Meil Rootsis niisama eest ei anta midagi. Hüvasti!»

Kohtudes teisel päeval Oleviga, palus Rebane:

«Ära sa jumala pärast sellest Ckottile hinga. Tema joob ainult piima ja tervituseks napsi konjakit.»

... Soomes peatuti hotellis «Helsinki». Olevile määratud paat seisis sadamas Neitikatü tänava lõpus. Siin andis Ckott Olevile 3000 rubla ja Nõukogude Liidu passi. Ühe suurema paadi kajutis sai ta Ckottilt veel 10 000 rubla, mille paigutas vöösse ja pidi edasi andma metsavendadele. Talle anti relvad ja salakirjad.

Olev sõitis välja öhtul. Tema paat oli suurema mootorpaadi slepis. Selle paadi omanik oli inglane, kes suvitas Soomes. Öösel kell 00.01 hakkas ees vilkuma majakas. Inglise paadiomanik tähendas, et see olevat Juminda. Olev hüppas oma paati ja käivitas mootori. Enne seda surus Dixon talle pihku karbikese, milles olid puudrisse asetatud mürgitabletid. Dixon surus hetkeks Olevi kätt, siis hüüdis:

«Okay!»

Inglise paat kadus ööutu. Olev jõudis randa hommikul kell 5.30. Möödus veel paar tundi, ning juba ta astus maanteel Loksa poole. Siin otsis ta üles miilitsaosakonna ning helistas Tallinna. Sealt vastati, et auto tuleb kohe...

Ülesanne, mille Olev Eestist lahkudes kaasa sai, oli täidetud. Tema ja Harald kohtusid Londonis mitmel korral, vahetades vajalikku informatsiooni. Edaspidi hakkas Harald õppima nii, nagu seda kohustas ning nõudis täiendav instruktsioon, mille Olev tema tarvis Nõukogude Eestist kaasa oli toonud!

ROBERT KUTSUB

Intelligence Service'i Balti osakonna korraldusel hakkas Robert otsima võimalusi Karliga kohtumiseks. Inglisele ei meeldinud, et Karl nende korraldusi ignoreerides tegutseb oma äranägemise järgi. Nad polnud rahul

samuti Karlilt saadud informatsiooniga, mida tõendab järgmine radiogramm:

«... Saadud teated ei ole head, kuna on koostatud oskamatult. Näiteks teates, kus on juttu Võru lennuväljast, pole märgitud, kus see asub. Palun selles osas arvestada Otto ja Georgi näpunäiteid. Teie vastused on seega osalise tähtsusega, kuigi nende täitmine on lihtne ega nõua mingit riisikot...»

Võis arvata, ja nii see tegelikult mõeldud oligi, et kohtumisel Karl võetakse kinni või... kaob jäljetult! Karl oli kohtumisega nõus, kuid ainult merel. Robert pooldas kohtumist mandril, kartes merd sellepärast, et seal võis kergesti sattuda Nõukogude piirivalve kätte. Peale selle hakkas ta Karlis kahtlema. Ühel nõupidamisel luureteenistuse Balti osakonnas väljendas ta oma arvamust päris selgelt:

«Karl on kas väga peen ärimees, kes on pugenud metsavendade organisatsiooni ja tahab seda kasutada oma rikkumise huvides, või... kui ta on tõeline juht, siis lihtsalt ei usalda meid ja tegutseb omal käel. Minu arvates tuleb temaga igal juhul lõpetada. Residendiks tuleb panna Georg, kes on selleks igati ette valmistatud. Muidugi ei saa Georg Karli vastu midagi ette võtta, kuna viimase seljataga on ikkagi arvukas metsavendade liikumine. Tal on autoriteeti, nagu tõendas Albert...»

Karl sai Balti osakonnas peetud jutuajamisest teada. Oli selge, et kui kohtumine toimuks mandril, kas Soomes või Rootsis, on tema mäng läbi. Seepärast püsis ta kangekaelselt otsuse juures — kohtuda merel. Algas pikk telegrammide vahetamine Londoniga. Karl tegi ettepaneku:

«... Sobivaim paik meie kohtumiseks on 15 kilomeetrit Atla külast läände. Atla asub 12 km edela pool Kihelkonda. Paat on tavaline kalamehe lahtine, puust mootorpaat.»

Robert ei vastanud sellele radiogrammile. Ta küsis:

«Kas teil endil ei ole võimalust tulla Ottoga Soome või Rootsi?»

Novembri lõpul teatas Robert:

«Kahjuks ei tule meie kohtumisest vist enne kevadet midagi välja. Oleme siin asja kaalunud mitut moodi. Meil on väga suur soov teid näha, et ühiselt läbi arutada kõik tähtsamad küsimused. On teil võimalus tulla siia mõneks nädalaks saabuval kevadel? Kas teil on võimalik veel kedagi ette valmistada kooli saatmiseks?»

Karl jäi kindlalt kohtumise juurde merel:

«Minu poolt on tehtud ettevalmistused väljasõiduks märtsi esimesel poolel. Operatsioon algaks paadiga Loksa rannikult Kalbadagrundi tuletorni suunas. Kohtumine toimuks öösel kella 23.00—00.01 vahel. Kas on sobiv?»

Märtsi algul teatas Karl Otto kaudu:

«Kalurite jutu järgi Loksa rannikul jääd enam ei ole. Soodsa olukorra puhul püüan kaasa võtta Otto. Minul kaasasolevad dokumendid on Karl Tõnu pg. Ranna nimele. Kuulake meid alates teisipäevast iga päev kell 17.30 Moskva aja järgi plaanis ettenähtud lainetel.»

Robertile see ei meeldinud. Kolonel Ckott soovitas Karlile auk pähe rääkida, et viimane oleks nõus kohtuma mandril.

«Mine võta Karli kinni, ta võib merele tuua terve metsavendade armaada, dikteerida sulle ei tea mida, ning kui vaidlema hakkad, oledki sees, viskavad su lihtsalt üle parda või müüvad kallid raha eest NKVD-le,» kahtles Ckott.

10. märtsil võeti vastu Roberti radiogramm:

«Arvestades ilmastikuga on meil väga raske teid tuletorni juures kohata. Kui võimalik, püüdke pääseda Soome. Anname teile telefoninumbri, aadressi, et te saaksite meiega ühendust. Meie mehed võtavad teid vastu, toimetavad edasi. On väga tähtis, et te saadud telefoninumbrit ja aadresse ei teata ühelegi soomlasele. Kui tulete maale tuletorni juures, siis hoolitsetakse seal teie heaolu eest. Ei tohi soomlastele ütelda, et olete metsavendade juht ning et teil on ühendus läänemaailmaga. Kui soomlased saavad seda teada, võivad nad teid tagasi saata. Ütelge, et teil on onupoeg Inglismaal, et tahate pääseda tema juurde. Saadan teile tarvilised andmed soomlaste jaoks juhul, kui peaksite neid kohtama. Teie onupoeg, kelle nimi on August Kask, elab Inglismaal. Tema aadress: 31 Oxberry Avenue, London S. W. 6. Ta elab siin alates 1945. a., mil langes vangiks Saksamaal.»

Järgmisel päeval saabus Robertilt täiendav teadaanne:

«Jää Soome rannikul tugev. Tulelaev meeskonnata. Automaattorn tegutseb alaliselt. Teie kontakti nimi on Bolton. Ta peatub Helsingi hotellis, kuhu tuleb helistada telefonil 30701.»

Karl vastas seekord läbi Vello. Muide, Vellot, kes Otto

abiga sai juba ise hakkama raadiojaama käsitlemisega, kasutati sageli sidepidamisel:

«Operatsioon muutub võimatuks, kuna vastu ootusi tuul ajas jää Loksas rannikule ning jäävaba vesi nihkus väga kaugele... Loodan, et edaspidi asi laheneb edukamalt.»

Märtsi lõpul võttis Vello vastu järgmise radiogrammi:

«Kahetseme, et teie plaanid ei teostunud. Saame siin aru teie raskustest. Loodame südamest, et hiljemalt sel aastal avaneb uus võimalus meieni jõudmiseks.»

Nii luhtus inglaste plaan Karli püüdmiseks. Edaspidi ei avaldanud kumbki pool erilist soovi kohtumiseks! Aegajalt saatis Karl Otto ja Vello kaudu «salajast informatsiooni», palus vastutasuks toetust nii rahas kui relvade näol. Enne ärasõitu Londonisse peitsid Albert ja Vello suurema summa raha ning varustust. Albert ei lubanud seda kohta kellelegi reeta, isegi mitte Karlile:

«Kõik võtad välja siis, kui näpud põhjas. Niisugune on Roberti käsk.» «Aarded», mis Roberti andmetel lebasid ikka veel maapõues, kaevati loomulikult välja kohe pärast Alberti Londonisse jõudmist. Nüüd saatis Robert radiogrammis «varanduse» peidukoha täpse kirjelduse, paludes, et Karl käiks sellega väga ettevaatlikult ringi, sest lähemal ajal polevat loota, et nad midagi saata saavad. Midagi üle anda olevat võimalik ainult siis, kui Karl tuleb kohtumisele kas Soome või Rootsi! Siin see radiogramm on:

«Teie jaoks määratud eripakk AXT on maetud Ülemiste järve lähedale Kaare tee äärde, Pärnu kitsarööpmelise raudtee ülesõidukohast Ülemiste järve suunas. Kui minna ülesõidukohast 200 meetrit Ülemiste järve poole, siis vasakul pool teed on tsemendist post arvudega 9 ja 10.

Pakk on maetud 20 sm sügavusele postil oleva arvu 10 alla kohe posti kõrvale. Tee seal kohal läbib noore männiku. Kaare tee ülesõidukoht asub Tallinn-Väike ja Liiva raudteejaama vahel Ülemiste järve läänepoolsel küljel. Paki matsid Albert ning Vello. Kasutage säästlikult!»

GEORG LANGEB LÕKSU

Georg, kellele Robert enne Londonist väljasõitu lubas residendi tulutoova koha, püüdis Eestisse saabumise esimestest päevadest tegutseda omal käel. Sageli lahkus ta ilma luba küsimata punkrist ja . . . tal õnnestus ilma Karli teadmata anda edasi paar radiogrammi nagu Antsulgi. Ajal, mil Otto ja Vello olid pidevas sidemes Londoni luurekeskusega, istus Georg tegevusetu punkris, jõi maha inglaste raha, sest vastavalt Karli korraldusele «parandas» Otto Georgi raadiojaama ning see lakkas töötamast! Samal ajal saatis Otto Robertile järgmise teate:

«Georgi seti transmitteris, lambi EL — 41 all asetsev väike lamp, mis koosneb kübarast ja kahest harust, reageerib teisiti kui minu setil — kui keeran switchi transmitteri peale, on kübaras alaline hõõguv tuli, mis võtmele rõhudes pisut tumeneb. Asetan aga mõlemad drive tuningud positsioonidele ja rõhun võtmele, siis näitab lamp täit valgust nagu minu setil. Lasen võtme lahti, on tuli kübarast kadunud ja siis on alaline hõõguv tuli tuning switchile lähemal asetseva rpt haru ümber. Rõhudes võtmele, kandub tuli taas kübarasse, nii vaheldumisi. Kui aga keerata tuning switchi positsioonidele üks ja seitse, siis mingit muutust ei ole. Tuning indicator näitab hästi. Loodan, et suudate kindlaks teha koha, kus viga peitub.»

Radiogramm, mille Otto segaselt edasi andis, ei täitnud ülesannet. Robert käskis korrata loetavamalt. Pärast mitmekordset radiogrammide vahetamist tuli viga ilmsiks, mida aga ei saadud parandada oma jõududega. Georg jäi töötuks. Ta proovis salakirjadega . . . Kuid ükski neist ei jõudnud sidejaoskonnast kaugemale! Georg nõudis, et tal lubataks grupist lahkuda, iseseisvalt töötada, ähvardades vastasel juhul põgeneda.

«Ma ei tulnud siia vedelema! Minult oodatakse andmeid, mina istun ning ootan! Lasen jalga,» kirus ta punkrikaaslastele. Need lubasid samuti laiali minna:

«Mis Karlil viga! Tal raha küllalt. Ühel heal päeval kaob Londonisse. Meie istugu ilusasti pigis,» arutasid «metsavennad».

Samal öhtul tuli Habe metsast ning rääkis, et külas peetavat peoõhtut:

«Tuleb vist minna,» arvas ta. «Siin miilitsaid ei ole, kes mind tunneb.»

«Lähme! Tulen kaasa,» oli Georg kohe nõus. Mõlemad ajasid lõua puhtaks, klappisid selga korralikud riided ja läksid. Pidul oli tujuküllane, einelaud rikkalik. Georg tellis kõvasti. Tehti paar tantsu, sõlmiti tutvusi kohalike inimestega. Kui pidu lõppema hakkas, tegi Habe ettepaneku:

«Lähme võtame veel pudeli. Lõbusam minna!»

«Raha küllalt! Mulle saadab Robert esimese nõudmise peale!»

Siis see juhtuski...

«Teie dokumendid?» küsis lüheldane rässakas mees Georgilt. Viimane asetas klaasi aeglaselt lauale, põrnit-sedes tähelepanelikult küsijat, kelle taga seisid veel kaks meest. Georg otsustas kähku. Rusikahoobiga virutas ta küsija põrandale ning teistele püstoleid suunates käratas:

«Käed üles! Üks liigutus ja...» Ta hakkas, selg ees, nihkuma ukse suunas, mis asus tema taga. Seal seisis Habe...

Areteerimisel võeti Georgilt ära pass seeria XXIII-CY nr.657 248, välja antud Moskvas Georg Alberti p. Kuuse nimele, ligemale 3000 rubla raha, pitsatid, blanketid, kaks püstolit — «FN» nr. E 02402 ja «Valter» nr. 174011. Leiti inimeste nimekiri, kes, nagu ta ise ütles, teenivat mitmesuguste riikide luures. Need olid Tobias Leis — Kanada, Karl Astak — Kanada, Jaan Ots — Inglismaa, Ervin Kirss — Inglismaa, Arnold Arrak — Inglismaa, Alfons Rebane — Inglismaa, Lääne-Saksamaa, Väino Pärtel — Inglismaa, Feliks Urm — Inglismaa jt.

Püstoli tagavaramagasini põhjast leiti õhuke rullikeeratud siidpaber, mis oli luurekoolis valmis kirjutatud Georgi «ankeet». Millegipärast polnud spioon seda pärast päheõppimist hävitanud. Tutvugem Eerik Jaani p. Hurma Londoni «elulooga»:

Nimi — Georg Alberti p. Kuusk.

Vanemad — isa Albert, sünd. 27. augustil 1900.

Tööline Lutheri vabrikus. Ema nimi on Maria, neiuna Šmidt, sünd. 3. märtsil 1901.

Sai surma 9. märtsil 1944.

Elukoht — Tallinn, Koidu tn. 50.

1929—1935 — õpilane Tallinna 8. algkoolis, mille juhataja asetäitjaks oli Peterson, õpetajateks Härma ja Kukk.

1935—1941 — õpilane Tallinna poeglaste kom-
mertsgümnaasiumis, Sakala tn. 52. Kooli
juhataja asetäitja O. Kiisel, õpetajateks Mati-
sen, Kaha, Aleksejev, Müür, Tomingas,
Kask.

1941—1943 — juhuslikel töödel. Hiljem šveit-
seriks Narva maanteel asuvas hotellis
«Room». Hotelli peremeesteks olid Jäsper ja
Mänd. Pärast töötas ehitajana Lasnamäel.

1943—1944 — mobiliseeriti 5. piirikaitse rüge-
menti, mille ülemaks kolonel Randmäe, 3.
pataljoni ülem kapten Jakustant, 2. kompanii
ülem leitnant Kalda. Viimasel ajal asus rüge-
ment Alatskivi rajoonis.

1944 IV — 1944 X — oli metsas Väike-Maarja
ümbruses.

1944 XII — 1948 IX — töötas ehitustel Lasna-
mäel, hiljem Tallinna Ehitustrustis nr. 1,
mille kontor asus Kinga tn. 2. Juhatajad
Hint ja Raag. Passi sai 1941. aastal.

1948 IX — 1949 V — tõlkide kursustel Mosk-
vas, aadress Moskva 17, Kuznetski most 18.
Elukoht Kalašnõi pereulok 10—8, korteri-
peremees Sidorov. Pass oli sisse kirjutatud
Moskva 5. miilitsaosakonnas. Kursused lõp-
pesid 30. mail 1949. Hakkas töötama tõlgina
Eesti Riiklikus Kirjastuses, mis asub Tallin-
nas, Pärnu maanteel.

Pass oli sisse kirjutatud Tallinna 6. miilit-
saosakonnas.

Peale selle oli tal pikk varjunimede loetelu. Hugo,
Kurt, Konrad, Albinas, Maik, Vürst, Totka, Jürka.
Komandör, Martin, André, Ants, Edgar jne. Kes peituvad
nende taga, sellest andis Georg hiljem üksikasjalise sele-
tuse.

Paar nädalat hiljem teatas Otto Inglismaale:

«Meie andmetel Georg ja Habe ilmselt sisse kukkunud.
Mõlemad lahkusid omavoliliselt grupist külasse naiste
poole, mida nad ka varem korduvalt tegid. Tagasi tulnud
ei ole. Paar päeva pärast nende lahkumist hävitati grupp
täielikult NKVD väeosade poolt. Meie rajoonis nähti sõdu-
reid peilimisjaamadega. Samal ööl viis Karl meid Velloga
uude kohta, keelates saadete andmise kuni korralduseni.

Karl ise läks sidet looma teiste gruppidega. Mingeid teateid meil temast kuni tänaseni ei ole. Vello kardab, et Karl hukkus, sest Georg teadis palju Karli sidemetest, mistõttu arvame, et ta langes Georgi reetmise ohvriks. Pole juhus, et peilimisjaamad ilmusid meie endise asukoha lähedusse. Miks sa, Robert, saatsid selle naisteküti siia! Anna kiiresti raha, elame perenaise kulul.»

*

Juba mõnda aega pidas Londoniga sidet ainult Otto, sest teine raadiojaam langes rivist välja. Otto teatas sellest Robertile:

«Vello ei saa õhku minna. Lamp põles sisse, uut pole kusagilt saada. Olen oma grupiga teistest isoleeritud. Karli pole enam näinud. Mehed kavatsevad laiali minna. Olukord on katastroofiline. Minul pole teist teed, kas mürk või legaliseerumine. Mul on tuttav tütarlaps, kes lubas muretseda passi, aidata tööle. Selle neiu nimi on Hilda Vagul. Nii teengi, sest teie peale enam loota ei saa. Inglismaale tagasi minna ei kavatse.»

Robert pahandas:

«Sa oled ilma minu loata astunud samme legaliseerimiseks, sidunud ennast perekondlikult naisega. Kui naised on mängus — siis pole reetminegi kaugel! See ei ole kooskõlas sellega, mida ootasid sinult, saates sind lahingusse kodumaa eest. Pea vastu lõpuni. Kui sealt ära sõita ei saa... sul on selleks mürgitabletid. Kodumaa ei unusta sind kunagi. Jääd kangelaseks. Kui võimalik, katsu jõuda Soome.»

Saades radiogrammi, arutas Otto selle läbi koos alam-polkovnikute Reiljani ja Kuusemetsaga.

«Tingimata vasta, et tahad legaliseeruda, et armastad Hildat, lood perekonna,» tegi ettepaneku Kuusemets.

Ühiselt koostasid nad Robertile järgmise salakirja:

«... Ma kaldun arvama, et mitte minu katsed legaliseerumiseks, vaid sidemed Hildaga on põhjustanud sinu rahulolematuse... Hilda on juba pikemat aega seotud metsavendadega ja minu ühendus temaga pole ohtlik, vastupidi, see aitab paljuski kaasa kodumaa eest võitlemise ühisele asjale. Temaga sidemeid katkestada on juba hilja ning selleks, arvan, polegi vajadust. Hilda usub mind, osutab mulle vajalikku abi. Seepärast ma ei suudaks talle

teha halba, pealegi saab ta varsti emaks. Olen veendunud, et elades legaalselt, võin palju rohkem kasu tuua meie ühisesse töösse. Otto.»

Seejärel teatas Otto, et Karl on siiski elus ja terve ning saadab Robertile terviseid. Tema uueks varjunimeks on nüüd Leo, ja ta palub seda edaspidi radiogrammides kasutada endise Karli asemel. Georg oli siiski reetnud ta. Leo oli pidanud kauemat aega viibima Alutaguse metsades ühe sealse grupi juures. Otto teatas, et NKVD on nende jälil ja neil on väga raske töötada, kuid püüavad anda siiski informatsiooni niipalju kui olukord seda lubab.

Side Londoni luurekeskusega muutus passiivseks. Ka Robert ei ilmutanud erilist aktiivsust ning tundus, et ta sai lõpuks aru, kui osavasti teda ennast ja inglasi vedas sisse nõukogude luure. Möödusid kuud, mille kestel vahetati üksikuid radiogramme. Siis saabus Robertilt teade:

«... Katkestame teiega ühenduse. Meie kuulame teid siiski kuni 31. detsembrini. Kuid palume olla äärmiselt ettevaatlikud raadio kasutamisel. Kardan, seda arvavad ka minu inglise kolleegid, et teie gruppidesse on pugenud bolševikud. Häid jõulupühi ja uut aastat. Jumal olgu teiega!»

Paadunud fašist oskas halva mängu juures teha hea näo! Inglaste silmis langes tema kui luuraja autoriteet nullini. «Kolonel» otsustas raputada jalgadelt Briti kuningriigi tolmu, et otsida uusi jahimaid eelkõige vanade sõprade juures Lääne-Saksamaal.

Otto, ehk Märt Pedak on abielus, muidugi mõista mitte Hilda Vagulaga, vaid Kuuste metsavahi tütreaga. Pere-konnas on kaks last. Märt Pedak on Nõukogude Liidu täieõiguslik kodanik, kellel ei pruugi muretseda homse pärast.

Kas sellega lõppes operatsioon «Pistrik»? Kas lõppes nähtamatu, keerukas ja ohtlik duell?

BÜROO JA SELLE FÜHRER

Augsburgis — keskmise suurusega Lääne-Saksamaa linnas Schmutterstr. 20/I elab mees, kes nimetab ennast «vene asjade spetsialistik». Paar korda nädalas võib teda hommikuti kohata spordidressis... Ta võimleb, teeb lühi-

jooksu — ühesõnaga, hoolitseb tervise eest. Pärast treeningut kaob mees villasse ega lahku sealt, enne kui ukse ees peatub sõiduauto «Cimka», mis kannab numbrimärki A-HC 407. Tähendatud auto juht Richard Romm ei sisene kunagi majja. Ta ootab seni, kuni sõber väljub, avab talle kantu kokku lüües autoukse:

«Tere hommikut, härra obersturmbannführer!»

Nii on see igal hommikul. Auto ei sõida kaugele. Mõned kvartalid edasi peatub see umbes samasuguse villa ees, nagu «vene asjade spetsialistilgi». Selles majas on «spetsialist» veel vajalik. Siin asub üks paljudest Lääne-Saksamaa luurekeskustest. «Spetsialist» ehk teisiti Alfons Rebane tõlgib selle villa ühes vaiksuses kabinetis luurealast informatsiooni, mida saadakse agentide kaudu paljudest maadest.

Kui «eesti metsavendade operatsioon» haledalt ja naeruväärselt läbi kukkus, jättis inglise luure obersturmbannführeri leivata. Mida teha? Siis soovitaski inimene, kes külastas Rebast tema korteris, kolida tal Lääne-Saksamaale, öeldes muuhulgas:

«Ameerika Luure Keskvalitsuse abiga muretseme teile pensioni. Ega meie... Sakslased maksavad, kuid... loodame, et abistate meid endiselt mõnesuguste andmete hankimisel Lääne-Saksamaalt. Inglise juures töötasite hästi. Meie, ameeriklased, oleme rahul.»

«Nõus,» vastas obersturmbannführer. Nagu külaline ookeani tagant lubas, nii ka läks. SS-obersturmbannführer saab praegu iga kuu 1500 riigimarka teenetepension! Neofašistide hulgas on tal autoriteeti ning nende nõupidamistel ripub Alfons Rebase kaelas füürerilt saadud rüütlist.

Peale tõlketöö tegeleb obersturmbannführer agaralt Eestimaa «endiste inimeste» igasugustes seltsikestes ning ühingutes, kes Ülemaailmse Eesti Kesknõukogu kaudu, mis asub New Yorgis, alluvad Ameerika Luure Keskvalitsuse kontrollile. Nimetatud kesknõukogule allub omakorda Lääne-Saksamaal olev Euroopa büroo, mis koordineerib kõikide eesti organisatsioonide tööd-tegevust Euroopas. Büroo sekretariaadi tööd juhib Alfons Rebane. Istungid toimuvad regulaarselt Lüneburgis Lääne-Saksamaal. Nõupidamistelt ei puudu kunagi esindajad Bonni luureteenistusest ja Sõjapõgenike ministeeriumist.

Euroopa büroo aktiivsemateks kaastöölisteks on Bonni

välisministeeriumist doktor parun Kurt Maydall, sõjapögenike ministeeriumist Hans Beske, admiral Konrad Engelgar, doktor R. Müller-Sternberg «Ida akadeemiast» jt.

Millega seletada nende härrade huvi mingisuguse eestlaste büroo vastu?

Laskem sellele küsimusele vastata endisel esseslasel, praegu Londonis elaval Väino Pärtelil, kes on büroo sekretariaadi koosseisus. Ühel intiimsel olengul, rääkides büroo tegevusest oma «parimale sõbrale», ta jutustas:

«Meie organisatsiooni peaeesmärgiks on koostöö ja vastastikuse abistamise printsiip... aga samuti informatsiooni vahetamine teiste Euroopas asuvate eesti organisatsioonidega. Omavahel öeldes ei kogu me lihtsat informatsiooni! Meile on vaja niisugust, mida Rebane saab edasi anda kas Lääne-Saksamaa autoriteetsetele organitele või koguni New Yorki! Tegevuse keskpunktis on muidugi Eestatud Eestimaa... Just sealt oodatakse, noh, kuidas sulle öeldagi — teateid Venemaast.»

«Parim sõber» küsis:

«Kuidas siis?»

«Turistid siit sinna ja sealt siia, sugulasi külastavad eestlased... Kirjavahetuse uurimine... Mõistad, poiss! Mäng on keeruline, kuid selle eest püsib meie büroo kindlalt vee peal.»

Väino Pärtel eksis «heas sõbras», kellel oli teisi, paremaid sõpru! Nüüd on selge, millega tegeleb büroo, miks tunnevad selle vastu huvi eespool nimetatud Bonni härrad!

Peale Väino Pärteli on büroos aktiivselt tegev Lääne-Saksamaa luureteenistuse agent, ühingu «Eesti Ühiskond Lääne-Saksamaal» esimees I. Västriik jt., kelle otsesel juhitud tegutsevad paljudes Euroopa riikides reaktsioonilised eesti emigrantlikud organisatsioonid, rühmitused, mis on tegelikult Lääne-Saksamaa ja Ameerika Ühendriikide luure keskusteks antud maades.

Kogu informatsioon, mida tähendatud seltsikesed ning ühingud koguvad Nõukogude Eesti kohta, antakse viivitamatult edasi Euroopa büroo juhile Alfons Rebasele. Ja algabki tõlketöö Augsburgi villa vaikses kabinetis... Üks eksemplar tõlkest läheb alati «autojuht» Rommile, kellelt omakorda saavad selle ameerika luure agendid G. Buschmann, A. Kurgvel ja teised. Muide, sama Aksel

Kurgveli kaudu said ameeriklased Robertilt andmeid juba siis, kui viimane oli veel Intelligence Service'is au sees! Kuigi inglased seda taipasid, lasid nad ometi obersturmbannführeri rahuliku südamega «vanalt healt Inglismaalt» tulema!

Augsburgi «vene asjade spetsialist» ei piirdu üksnes seltside juhtimise ja tõlketööga. Temale, tema peremeestele tekitab tõsist muret Nõukogude Liidu võimsuse kasv ja autoriteedi pidev suurenemine maailmaareenil — kõikide rahuarmastavate riikide, rahvaste hulgas. Seepärast sepitsevad imperialistliku luure tegelased uusi, räpaseid plaane. Nõukogude Eesti osas on nende plaanide elluviiaks Alfons Rebane, tema Euroopa büroo.

... Nõupidamine toimus Lääne-Saksamaa ühe ideoloogilise diversiooni ühingu ruumides. Koos oli palju fašistliku okupatsiooni ajal Eestis tuntud «endisi inimesi». Kõnetoolis oli Alfons Rebane. Ei puudunud ka Bonni härrad ning... paar esindajat lombi tagant. Anname sõna obersturmbannführerile:

«Härrased! Meie inimeste saatmine Venemaale, ma mõtlen ikestatud Eestisse, on riskantne. Sellest kõnelevad minu kogemused Inglismaalt. Kahjuks pean ütlema, et Eestis kannatavad kaasmaalased ei usu meid, sest pole suutnud midagi teha nende vabastamiseks. Ise nad ei taha sellele kaasa aidata. Nende teadvuse on mürgitanud bolševism. Tuleb asuda nende teadvuse äratamisele, eestlaste hulgas tuleb organiseerida eestluse päästmiseks uus ärkamisaeg. Kuidas seda teha — kohe jutustan teile...»

Niisiis — duell pole lõppenud!

SISUKORD

EESSÕNA	5
OLD CHURCH STREET 111	7
KES TA ON?	28
METSAVAHI TÛTAR	34
HUNDID	45
OPERATSIOON «PISTRİK»	53
METSAVEND MUST	59
NÕUPIDAMINE PUNKRIS	64
VALGE KATUSEGA MAJA	69
KOHTUMINE HALJALAS	73
KAUGED KÛLALISED	86
UUDE ASUPAIKA	101
RÄÄGIB LONDON	105
OTTO TEEB VALIKU	115
LONDON NÕUAB VÄLJAÕPPELE	119
ALBERT SAABUS	130
MAJOR LUKS ASUB TEELE	133
HARALD LUUREKOOLIS	150
ERIÛLESANDEGA «PÕGENIK»	161
ROBERT KUTSUB	169
GEORG LANGEB LÕKSU	173
BÛROO JA SELLE FÛHRER	177

Ханшмит Альфред
НЕВИДИМАЯ ДУЭЛЬ
На эстонском языке
Оформление В. Тоотс

Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja H. Aasalo

Kunstiline toimetaja A. Jõers

Tehniline toimetaja R. Lillema

Korrektorid A. Rammus ja K. Roger

Laduda antud 18. II 1969. Trükkida antud
20. V 1969. Paber 54×84/16. Trükipoog-
naid 11,5. Tingtrükipoognaid 9,7. Arves-
tuspoognaid 10,39. Trükiarv 15 000.
MB-05446. Tellimise nr. 1126. Trükikoda
«Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2. Trüki-
paber nr. 1 — Ligatne Paberivabrik, Läti
NSV. Hind 52 kop. 1—6—4

52 kop.